

Василь Терезеній

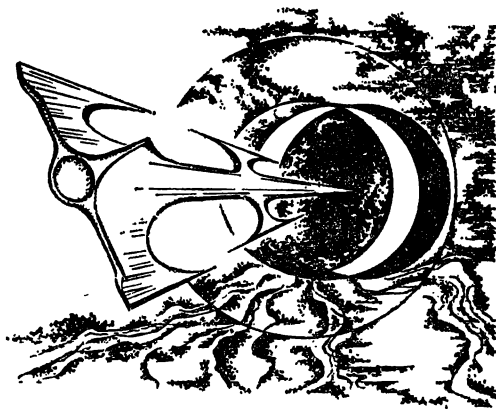
**КОСМІЧНИЙ
ГОЛЬФСТРІМ**

Василь Терезенний

КОСМІЧНИЙ ГОЛЬФСТРІМ

Науково-фантастична повість
та оповідання

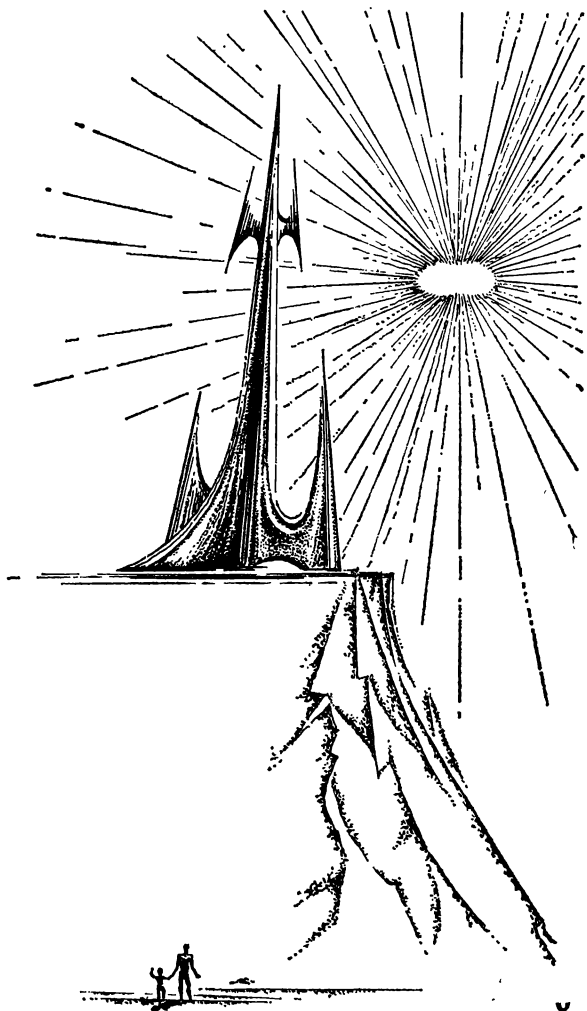
*Київ,
«Радянський письменник»,
1980*

У2
Б48

Известный украинский фантаст посвятил свою книгу неограниченным возможностям исследования космоса, выдающимся открытиям науки, международному сотрудничеству в области астронавтики.

Б $\frac{70303-049}{M223(04)-80}$ 17-80, 4702590200

©
Видавництво
«Радянський письменник»,
1980

КОСМІЧНИЙ ГОЛЬФСТРІМ

Повість

1

Капітан «Вікінга» сидів у кріслі біля пульта керування і, коли відчув, що його хилить на сон, випростав спину, розвів руки, потягнувся. В'ялість розливалася по всьому тілу — такого ще не було з того самого дня, коли вони покинули Землю заради вивчення глибинного космосу. І оця дрімота... Чи не захворів? Але ж ніщо не болить, лише важкість в усьому тілі, от і руки ніби поважчали, і голова... Певне, одноманітність дається знаки. Ось уже сьомий рік одне й те ж, одне й те ж... Капітан позіхнув. Ритмічність внутрішнього розпорядку також має свої мінуси. Треба порадитися з психологом... Еола часто буває похмурою, і це дратує... Ще не вистачає депресії та неврастенії...

Капітан спокійно, можна сказати — безсторонньо обмірковував становище, пригадуючи окремі деталі поведінки свого численного екіпажу, зіставляв, аналізував і зрештою зробив не дуже втішний висновок, що стосунки між чоловіками й жінками потроху заплутуються, і це може призвести до ексцесів. А нехай йому всячина,

5

ще цього не вистачало — любовні інтрижки на космічному кораблі! Біолог почав писати вірші, вимагає виділити площу в оранжереї під квіти, бо хлорели, мовляв, надлишок... Цікаво: кому він їх підносить? А що як Еолі?

Думки снували в капітановій голові спокійно, але він помітив, що в його свідомості з'явилося невиразне, туманне відчуття небезпеки. Погладив долонею свого рудуватого йоржика, немов бажаючи у такий спосіб позбутися того відчуття, але воно не зникало. Капітан озирнувся. Усе спокійно, нічого не змінилося, а проте... Щось його непокоїть!

Натиснув кнопку, відкриваючи сферичний оглядовий екран. Як і вчора, як і рік тому, зорі течуть назад, попереду зяє чорнота космосу, до якої «вікінги» вже давно звикли. То в чому ж річ? Нерви, починають здавати нерви... Дивно, це дуже дивно. По закінченні вахти треба обов'язково піти на медпункт. Звичайно, з кожним може трапитись, хоча «Вікінг» абсолютно стерильний, але щоб він занедужав перший, він, капітан, це... Та йому явно нездужається.

Гордій Нескуба поклав голову на руку, неспроможний перебороти втому, і одразу заснув. Йому привидівся якийсь кошмар — неначе він біжить по трасі, а за ним суне порожній металевий вагон без передньої стіни, він уже в тому вагоні, збоку ще лишається невелика щілина, в яку треба неодмінно вискочити, але в нього вже вичерпалась сила і ніяк не можна підбігти швидше. Ось-ось щілина закриється, його притисне, роздушить... Напружившись, він таки встигає вискочити в той просвіт, і тяжка сіра громада помчала мимо... Нескуба відітхнув і прокинувся. Роззирнувшись навколо і усвідомивши, що то був тільки сон, ще раз полегшено зітхнув. Підвівся, маючи намір досягти протилежної стіни, де прикріплені гумові стрічки, еспандери та інше спортивне начиння, щоб зробити зарядку, але не втримав рівноваги і стукнувся об пульт.

«От незграба! — подумки вилаяв себе.— Добре, що ніхто не бачить, а то підняли б на сміх...»

Тепер він підводився, міцно тримаючись за підлокітники свого крісла, та його тіло, наче маятник, знову хитнулося в бік пульта. Це вже не на жарт стривожило капітана. Якщо хвороба вразила вестибулярний апарат... От халепа! Ще цього йому не вистачало! Рішуче

відштовхнувся від крісла, проте його не підкинуло вгору, він не поплив у повітрі, як це було завжди в таких випадках, а важко опустився на сидіння. Кров шугнула йому в скроні від одного тільки здогаду: з'явилась в а г а! Це ошелешило Нескубу, деякий час несла було зібратися з думками. Звідки воно взялося, це гравітаційне поле? У навколишньому просторі немає жодного формування, бодай незначного скупчення матерії, яке тільки й може бути джерелом гравітації. То, можливо, це блукаюче поле — своєрідна хмара в космосі? І хоч таких гравітаційних полів наука не знає, Нескуба готовий був пристати на таку гіпотезу.

Оговтавшись, окинув поглядом панель з приладами, і тут його знову чекали прикрі несподіванки. «Вікінг» відхилився від встановленого курсу на 13'7"! Траєкторія польоту скидалася на обважнілий колосок, що хилиться донизу.

Тепер капітанові стали зрозумілими симптоми його нездоров'я: нервова система одразу відчула гравітацію і реагувала на це пониженням кров'яного тиску.

Так, значить, тяжіння... Нескуба, обережно ступаючи, наче боячись, що підлога провалиться під його ногами, пройшовся по рубці керування, оце вперше за сім довгих років, протягом яких вони перебували в стані невагомості. А зараз... Дивовижне то було відчуття — ступати по світло-сірому пластику, піднімаючи то ліву, то праву ногу та ще й розмахуючи руками! Серце капітанові забилося частіше, легені жадібно втягували повітря. Цієї хвилини він був схожий на хлопчика, який вискочив під густий дощ. Тільки цей дощ був невидимий і, здається, посилювався з кожною хвилиною.

Капітан знову сів до пульта, ввімкнув мікрофон і, тамуючи тривогу, заговорив:

— Прошу всіх, вільних від вахти, негайно зайти до мене...

Раніше, скликаючи екіпаж, він говорив «прибути», «з'явитись» чи просто: «прошу до мене», а зараз підкреслено вимовляв — «зайти».

— Усіх, вільних від вахти, прошу зайти...

Ситуація раптово змінилась, і Нескуба вирішив по-радитися з колективом. Був глибоко переконаний, що спільне рішення завжди найкраще, наймудріше, і весь час дотримувався цього. «Вікінг» — наша планетка на час польоту, — наголошував капітан, — отже, всі ми

відповідаємо за нього». Коли через недогляд чи, може, недбалість старшого інженера вийшла з ладу радарна установка, Нескуба виніс цей факт на розгляд колективу. Тоді ж «вікінги» затвердили запропонований ним додаток до діючої «Інструкції» про відповідальність за недбайливе виконання обов'язків. Винного пропонувалося вважати пасажиром і відсторонити від усяких, навіть найменших обов'язків. Покарання гуманне, проте досить дошкульне. Увесь екіпаж, за винятком біолога, схвалив цей пункт, і порядок та дисципліна помітно зміцніли, колектив працював чітко й злагоджено. Хоча в особистих стосунках і почали з'являтися деякі аномалії.

— ...прошу зайти...— ще раз повторив Нескуба і вимкнув мікрофон.

Першими до рубки з'явилися біолог Алк та Еола, і це кольнуло капітана. Кинувши погляд на самовдоволене обличчя старого парубка, Нескуба подумав, що зробив промах, включивши його в екіпаж. Щось частенько він буває в товаристві Еоли... «Невже я ревную? — дорікнув собі.— Ще цього не вистачало...» І хоч як він силкувався придушити, відкинути почуття неприязні до Алка, та це не вдавалося, і йому було ніяково, навіть соромно. Еола, мабуть, помітила, вловила вираз чоловікових очей, бо, торкнувшись його непокірного йоржика, тихо спитала:

— Ти стривожений? Як ти себе відчуваєш?

Голос дружини завжди гамував йому нерви, приносив спокій. Нескуба зітхнув і стримано відповів:

— Дякую. Хилило на сон, і трохи подрімав. А як ти?

— Незвично. Звідки це?

— Зараз обміркуємо.

Еола відійшла і сіла в крісло — через одно від Алка, що помітив капітан. До сидінь уже не прив'язувались, і в'яло звисаючі реміні знову нагадали йому про те, що сталося, і він почав подумки добирати слова, які мусить сказати екіпажеві.

Тим часом з'явилися всі, хто міг з'явитися,— тридцять сім чоловік.

— Товариші,— почав Нескуба, ввімкнувши запис,— ви й самі помітили, як змінилася ситуація. Наш «Вікінг» потрапив у гравітаційне поле, причому джерело цього досить інтенсивного поля мені не відоме. Нам

треба негайно вирішити, що робити. Вам слово, Лойо Майо.

Астроном — смаглявий молодий чоловік з гострими очима — б'ув, здавалося, заскочений зненацька.

— Спостереження, які ми провадили, не виявили в навколишньому просторі ні поодинокі зорі, ні пилової хмари...

— А чи може бути блукаюче гравітаційне поле? — спитав Нескуба.

— Досі астрономія не знала таких, — Лойо Майо вибачливо усміхнувся. — Магнітні поля під час великих збурень в атмосфері сонця можуть відірватися, але гравітаційні... Випадок унікальний, у нас зовсім мало даних спостережень, щоб зробити якісь певні висновки.

«А інтуїція? — невдоволено подумав Нескуба. — Що тобі говорить інтуїція?» Уголос запитав:

— Що ви пропонуєте?

Лойо Майо знизав плечима.

— Треба вивчити поведінку поля.

«Ну, звичайно, — вивчити, проаналізувати...»

Після астронома промовляв астрофізик — низькорослий чоловік з копицею чорного волосся. Говорив коротко і категорично:

— Нова загадка природи. Сюрприз. Вся надія на радіолокацію. Коли візуальні спостереження недостатні...

Наче блискавка, Нескубу пронизала думка: чорна діра! Візуально її не виявиш, хіба покриє якусь зірку, але це надзвичайно рідкісне явище — таке покриття...

Він уже не чув, що говорив астрофізик: слухав свої власні думки. І коли той умовк, запала тиша — капітан дивився на своїх товаришів, але нікого не запрошував говорити. Цю хвилинну розгубленість помітили, заворушилися. Нескуба опам'ятався і швидко сказав:

— Цілком правильно: це явище потребує дослідження. Але насамперед треба виправити курс «Вікінга». Енергетичним резервом ми ще не користались... Він якраз і призначений на випадок непередбачених, несподіваних обставин. Якщо немає заперечень, прошу всіх негайно зайняти свої місця, антиперевантажні костюми — обов'язково. Черговий пілот і штурман лишаються тут. Нараду закінчено. — Нескуба вимкнув запис.

Ніхто не заперечував, усі заспішили до виходу. Еола на мить обернулася, і капітан вловив у її очах тривогу.

«Невже відчула? — подумав, і серце йому тенькнуло.— Тонка, споріднена натура».

Нескуба, черговий пілот і штурман швидко перевдяглися в антиперевантажні костюми, які щільно облягали тіло, стискували ноги. Кожен зайняв своє крісло, відхиливши спинку і міцно стягнувши на животі широкі ремені. Капітан поглядав на своїх помічників спостережливим оком і з задоволенням відзначав, що тримаються вони добре, так, як і належить космонавтам. «А може, ще не здогадуються про небезпеку? — подумав.— Та ні, це досвідчені люди...»

— Увага, увага! — заговорив у мікрофон.— Доповісти готовність! Енергоблок?

— Готові.

— Житловий сектор?

— Готові.

— Аварійна система?

— Готові.

Тим часом штурман заклав перфокарту у приймальний пристрій комп'ютера. Залишалось тільки натиснути вмикач — і електронний пілот почне корекцію траєкторії «Вікінга». Якщо ж він не впорається із завданням, то можна буде перейти на ручне керування.

Як тільки працівники всіх систем життєзабезпечення корабля доповіли про готовність, Нескуба, окинувши поглядом командні прилади, сказав у мікрофон:

— Відлік часу — одна хвилина.

Напружену тишу командного відсіку пронизали стократ посилені звуки хронометра. Вони бухали в найдальших куточках величезного корабля, і здавалося, що то б'ється його живе серце, розганяє по жилах кров. Потяглися довгі, тягучі секунди чекання. Кожен пришик, насторожився, напружено очікуючи і все-таки думаючи про своє. Коли б ті кадри, що промайнули в головах екіпажу за шістдесят секунд, спроектувати на екран, вийшов би довжелезний і досить оригінальний фільм. Одному пригадувався старт «Вікінга», прощання з рідними, другий бачив синю звивисту річку, до якої котяться зелені хвилі трав, третя — свого чубатого школярика, що лишився на Землі, інший — сумовиті очі матері або веселу посмішку дівчини з натовпу проводжаючих на космодромі. Біолог Алк чомусь пригадав своїх кажанів, над якими провадив досліди на Землі, і вони здавалися йому дуже симпатичними; він тоді

відкрив у них органи зору, що сприймають інфрачервоне проміння, і цим самим спростував твердження про їхню біолокацію, яке панувало в науці понад століття. Еола бачила нахмурені брови чоловіка, і її охоплював страх за долю експедиції, бо це гравітаційне поле не обіцяє нічого доброго.

Мабуть, лише сам капітан не думав ні про що стороннє, зосередивши увагу на приладах. До якої потужності доведе комп'ютер двигуни, щоб виправити траєкторію? Скільки усе займе часу й скільки поглине пального?

Хронометр відстукував секунду за секундою, і тим, хто подумки рахував їх (а були й такі), вони здавалися страшенно довгими. Та ось відбило сьому, за нею шосту, п'яту, четверту, третю, другу, останню...

Пуск!

«Вікінг» ледь відчутно здригнувся, обертаючись навколо поперечної осі, а коли запрацювали головні двигуни, затремтів усім своїм велетенським тілом.

Нескуба спостерігав маневр корабля на сферичному екрані, леліючи надію, що колосочок траєкторії виправиться і співпаде з пунктирною лінією наміченого маршруту. Та коли він побачив, що навіть дюзами наперед «Вікінг» не може подолати криву, страх почав стискувати йому горло, стало важко дихати. Комп'ютер збільшував потужність двигунів, корпус корабля вібрував, тремтів, як у пропасниці, але обрис кривої не змінився ні на йоту. Отак борсається рибина у міцній сіті, яка тягне її до судна.

На осцилографі хистка лінія потужності двигунів торкнулася червоної позначки, половина резервного палива, перетвореного на фотони, вилетіла в космос...

Капітан відітхнув, опанував себе і, ще раз позирнувши на прилади, наказав припинити це безнадійне борсання. Двигуни одразу вмовкли, залишився лише шум у вухах.

«Невже таки чорна діра? — міркував капітан.— Цього ще нам не вистачало! Міцнюща сітка!.. Якщо це справді чорна діра... Звичайними засобами вирватись неможливо. Тяжіння колапсуючої зірки не випускає навіть фотонів, а наша максимальна швидкість становить лише три чверті їхньої... Невже безвихідь? А що, якби прорвати хоч невеличку ділянку цієї сітки? Шахрахнути б антигравітаційною бомбою. Нехай помізкують

фізики... Лабораторія устаткована добре... а може, не бомба, а гармата хай би пробила тунель... Фантастика. Нічого не вийде... Але не розкисати. Ще чого не вистачало...»

Думка його теж борсалась, як і захоплений тяжінням корабель, так само натикаючись на непереборні перепони.

Що відомо досі про чорні діри космосу? Один зятий математик у годину дозвілля придумав собі таку задачу: а що, коли дуже велика маса речовини опиниться в дуже маленькому об'ємі, то що тоді буде? Як ця речовина поводитиметься? Розрахунки показали: сила тяжіння так стисне ту масу, що простір увігнеться, викривиться і зрештою замкнеться. Математик назвав це колапсом — така зірка тонула в його формулах, як сонце в морі. З тією тільки різницею, що сонце світить, а колапсуючу зірку вже ніхто не побачить, бо її страхітливе тяжіння не випускає жодного електромагнітного сигналу. Замість сяючої зірки — чорнота, дірка, в яку падає все, а звідти ніщо не вертається.

І хоч астрономи вважали, що в нашому Всесвіті є чимало сонць, в яких сконцентрована величезна маса і які в майбутньому будуть колапсувати,— все це, на думку Нескуби, не виходило за рамки химерних гіпотез. І хоча були повідомлення, що деякі чорні дірки виявлено, Нескубі не вірилось, він гадав, що це гра математичної уяви. Розум, зрештою, не може погодитись з тим, що в одній точці, майже в нульовому просторі концентрується яка завгодно велика маса речовини. Хоча... Її всемогутність Природа може творити ще й дивовижніші парадокси!..

«От і підтверджується, здавалося б, неймовірне припущення,— думав капітан.— «Вікінг» потрапив у сферу тяжіння чорної діри космосу, ми перші...— Капітан спохмурнів, губи скривилися в гірку посмішку.— Перші... яких поглине колапсуюча зірка!»

— Витки спіралі крутішають, швидкість зростає, капітане.

Голос штурмана вивів Нескубу із задуми. Він стрепенувся, несамохіль провів долонею по йоржику і, поглянувши на своїх помічників, замислено сказав:

— І зростатиме... якщо не зуміємо обрубати лапи цьому хижому павукові.

Капітан розплющив очі, потягнувся під ковдрою. Встати не хотілось. Руки, ноги, усе тіло важке, як глина. І без вимірів ясно: тяжіння набагато збільшилось. Зараз він важить не менше тридцяти п'яти кілограмів, і хоч це становить лише половину його земної ваги, відчувається величезний тягар. І не дивно: довгі роки невагомості позначилися на механічній опірності організму. «Безплотний період закінчився!» — підписав свою карикатуру якийсь дотепник. На екрані було зображено, як чоловіки ходять на чотирьох, а жінки спираються на милиці. «Вистачило такту не намалювати навпаки,— подумав Нескуба.— Милиці... Ще чого не вистачало!»

Зиркнувши на хронометра, почав підводитись: незабаром будуть доповідати керівники секцій і служб. Останнім часом, у зв'язку з тривожною обстановкою, капітан спав у командній рубці, і зараз був дуже радий, що Еола не бачить, як він підводиться з канапи,— немов старий дід. Уявивши, що біолог Алк також ледве пересуває ноги, Нескуба трохи втішився, повеселів. От кому б личило ходити на чотирьох!

Поки умивався в маленькій кабіні, Еола принесла сніданок. На таці в затискувачах лежали два великі тюбики остогидлого пюре із хлорели, в маленькій картонній коробочці — кілька горошин полівітамінів.

«Можна б уже й на тарілочках,— подумав з досадою.— Тюбики обридли».

— Як спалося? — Еола стала навшпиньки і на мить притулилася щокою до його щоки.

— Голова чавунна.

— Мабуть, підвищується тиск.— Еола намацала його пульс.— Так і є, трохи підвищений. Це напружена нервова обстановка.

— А тяжіння — не позначається?

— І тяжіння, звичайно. Фізичне навантаження різко збільшилось...— Обличчя Еоли пойняла тривога.— Слухай, чим усе це скінчиться?

— Не хвилюйся, люба, робота в наших лабораторіях іде повним ходом, щось придумуємо. А ти, як невропатолог... Знаєш, в такій ситуації в декого можуть не витримати нерви...

— Служба здоров'я функціонує нормально. А щодо нервів ти маєш рацію — у нас уже є один пацієнт.

Нескуба запитливо скинув бровами.

— ...Правда, нічого особливого, безневинна манія: квіти. Тільки й мови, що про квіти. Квіти — чудо природи, пластика, живопис, поезія, навіть музика. Він, мовляв, обов'язково виростить незвичайну квітку...

Нескуба уже здогадався, про кого йдеться, і не став розпитувати. У нього складалася інша думка про того «пацієнта».

Видавивши в рот рідке пюре із тюбика, Нескуба майже гидливо скривився.

— Я бачу, ти не в захопленні, — обізвалась Еола, сівши поруч чоловіка.

— Та не дуже, — відказав, нехотя ковтаючи теплу масу. — Якесь воно ніяке.

— Здається, ти любиш антрекот...

— Не забула? Нескуба аж облизався. — Ех, якби оце зараз...

— А від курятинки відмовився б?

— Клянуся космосом! За курячу ніжку...

— А на гарнір пухкого рису, змащеного маслом...

— Краще не нагадуй, Еоло, не терзай мого шлунка, його й так судомить.

Еола зітхнула:

— Мені теж ці калорії в горлі застряють. Та й усім уже осточортіла проклята хлорела.

Жартівливі нотки вже не бриніли в її голосі, і це стурбувало чоловіка.

— Що ти кажеш? Проклята хлорела? — трохи силувано усміхнувся Нескуба. — Схаменись, люба. Ця водорість... якщо ти хочеш знати, то вона якраз і є чудом природи. Такий вміст білка, вітамінів, амінокислот...

— То чого ти кривишся, мов середа на п'ятницю?

— Я кривлюся? Ще чого не вистачало!

— А меню можна поліпшити.

— У перфострічці нашого електронного кухаря запрограмовано десятки різних страв.

— Десятки... — знизала плечима Еола. — І все це варіації на тему, яка зветься — хлорела. Пора б уже замінити перфострічку — маємо непочатий запас трохи кращих продуктів. Ти б скуштував і курятини, і баранини, і навіть вим'я!

Терпляче вислухавши її кулінарну декламацію, Нескуба сказав:

— Саме зараз, коли «Вікінг» потрапив у небезпечну ситуацію, почати недоторканий запас було б нерозумно з психологічних мотивів. Ти мене зрозуміла? Космос теж вимагає жертв.

Так і не вдалося бідолашній Еолі, гострій на язик, перемогти хлорелу. Звичайні аргументи на Гордія Нескубу не вплинули, а сильніші, знадливіші, що ними тішаться привабливі жінки, не могли подіяти через підступність цієї ж водорості, яка за відданість віддячує чоловікові квалістю та байдужістю до всього, окрім хіба службових обов'язків.

Буркнувши щось не дуже гречне на адресу хлорели і свого капітана, Еола склала на тацю зім'яті тюбики, порожні коробочки і подалася з рубки. Нескуба не дуже дослухався до її бурмотіння, бо саме засвітився екран внутрішнього зв'язку і з голубуватої його глибини виринуло пісне обличчя керівника фізичної лабораторії. Попід очима в нього були синці, вчений кашляв і шморгав носом.

— Ну, як там у вас? — запитав Нескуба.

— Усе добре, але майстерня зриває графік: досі не виготовили редуктора.

— А соленоїд?

— Почали монтаж.— Фізик чхнув, хапливо дістав хусточку і, витерши носа, додав: — Згідно графіка.

— Гаразд,— капітан спробував усміхнутися,— давайте так, тільки, того, бережіть здоров'я. А на майстерню ми натиснемо.

Звичайно, він добре знав, що інженери не байдикують, але настрій вони йому зіпсували. Гравітаційний трансформатор, модель якого запропонували фізики,— може, це справді порятунок для «Вікінга»! За ідеєю, цей пристрій зможе пробити тунель у полі тяжіння, і всі схвалили програму робіт, обіцяли напружити, стократ помножити зусилля, а от...

З'єднавшись з майстернею, Нескуба довго доскіпувався, в чому ж причина затримки. Інженери пояснили, послалися на об'єктивні причини, але це не покращило капітанового настрою. І патетичне повідомлення з обсерваторії він сприйняв без ентузіазму.

— Епохальне відкриття! Ми сфотографували об'єкт із проторечовини. За попередніми обчисленнями ця

хмара перевищує своїми розмірами наш Чумацький Шлях у мільярд разів!

Нескубі здалося, що великі темно-карі очі Лойо Майо від страшеного захоплення от-от вискочать з орбіт. Молодий вчений помітив кислу міну на капітановому обличчі і здивовано вигукнув:

— Невже це вас не хвилює? Ви ж тільки подумайте...

— А чи впливає ця хмара на силу гравітаційного поля?

— Еола? Та вона знаходиться...

— До чого тут Еола? — спантеличився капітан.— Ми говоримо про нововідкрити хмару.

— Ми хочемо назвати її Еолою на честь вашої дружини, капітане.

— З якої речі? — здивувався Нескуба.— Здається, вона ніяких заслуг в астрономії не має. Але я цікавлюсь гравітацією.

— На простір, в якому ми перебуваємо, новий об'єкт не впливає. Він знаходиться на околиці видимого Всесвіту, відстань — десять мільярдів світлових років *. Так що промінь, який ми зафіксували на фотоплівці, вирушив у мандри тоді, коли не тільки не існувало життя на Землі, а й самої нашої планети ще не було. Уявляєте?

— Не дуже. З такими відстанями моя уява не може впоратись.

— Можливо, й так, але... Це ж дозіркова стадія речовини!

Мабуть, не кожен закоханий з таким жаром говорить про свою кохану, як Лойо Майо про цю космічну хмару, що мріє десь у неуявній далечині. Нескуба з властивою йому витримкою ще цілу хвилину слухав дифірамби, що їх виспівував темпераментний мексіканець «зоряній матці», «дивовижному явищу Природи», «золотій рибині», яка так щасливо потрапила у фотокамеру.

— Мусимо сфотографувати її з різними світлофільтрами, провести найдетальніші виміри, виявити деякі характеристики за допомогою телескопа-спектрометра,— провадив учений.— Нам треба максимально використати сприятливі обставини, в яких перебуває «Вікінг».

— Сприятливі обставини?! — скрикнув капітан, схопившись за голову.

* Неточність. Насправді відстань до цього об'єкта 14 млрд. світлових років.

— Ну, так... тобто, я хотів сказати: сприятливі для астрономічних спостережень.

— Все зрозуміло,— перебив капітан, кладучи руки на пульт. Почувався трохи ніяково за свою миттеву невитримку і провадив далі якомога спокійнішим і твердішим голосом: — Що ж до назви... Може, краще буде — Гуллівер?

— Ну, що ж,— зам'явся Лойо Майо.— Ми хотіли увічнити ім'я...

«Увічнити...— подумав Нескуба.— Оце оптиміст! Певне, зовсім не здає собі справи, в яких «сприятливих обставинах» ми опинилися. І зв'язку з Землею давно нема...»

— ...Та якщо ви...— зітхнув Лойо Майо.— Що ж, нехай буде Гуллівер.

На закінчення розмови Нескуба підкреслив, що найпекучішим завданням зараз є спостереження за ближнім космосом, хоч він і здається пустельним, бо це для «Вікінга» життєво необхідне. На знак цілковитої згоди молодий астроном ствердно хитав головою, але капітан не був упевнений, що він усвідомив важливість цього завдання. Та перепитувати не мав часу — треба навідатись до майстерні, яка вибилася з графіка, і допомогти інженерам на місці. Залишивши за командним пультом першого пілота — блискучоого Саке Мацу, Нескуба подався в майстерню. Ішов довгим вузьким коридором, який нагадував йому вулички старої Риги — чудового міста, де вивчав тонкоші радіосправи і де спізнав гарячий ритм Еолиного серця. А втім, спогади ненадовго відволікли капітанову увагу. Зусиллям волі він відігнав їх за обрій свідомості і почав думати про гравітаційний трансформатор. Це ж оригінальна, смілива ідея — розщеплення гравітонів! Якби тільки пощастило подолати деякі технічні труднощі. Чи вистачить енергії? Десь у глибині душі ворухнувся сумнів, зневір'я, бо досі з гравітонами не було жодного вдалого експерименту, але капітан твердо вирішив довести почате до кінця. Та, власне, іншої альтернативи й не було, якщо спроба не вдасться — тяжіння їх розчавить.

У майстерні Нескуба повеселішав: інженери працювали дружно: двоє монтували соленоїд, троє поралось біля редуктора. Чути було дзижчання моторчиків, зумер вимірювальних приладів.

Капітан підбадьорливо кивнув хлопцям: давайте, мовляв, давайте! Швидко надів робочий комбінезон, узяв креслення ще не готової деталі і почав складати програму для верстата-автомата. Хлопці тільки перезирались, спостерігаючи, як чітко і вміло працює капітан.

Потрібно було майже сорок вісім годин виснажливої праці, щоб виготовити усі вузли Гравітаційного трансформатора. Молоді інженери ледве трималися на ногах, а капітанові шуміло в скронях, як шумить Ризька затока під час негоди. Була хвилина, коли Нескуба подумав про посилене харчування і вже хотів дати дозвіл зірвати пломбу з того люка, за яким зберігається недоторканий запас, але втримався, може, просто з упертості. «Ще не так важко,— подумав.— Оранжерея забезпечує білками, а роз'їдатися нічого».

Тепер належало змонтувати трансформатор на обшивці корабля — у відкритому космосі, а це було, мабуть, ще складніше. Той, хто побував у космосі, знає, що працювати в скафандрі, навіть при звичаївшись, не дуже легко. Проте труднощі не лякали інженерів — усі працювали з молодечим завзяттям.

Нарешті-таки настала довгождана мить, радісна звістка облетіла всі секції, найдальші закутки «Вікінга»: Гравітаційний трансформатор встановлено, відрегульовано, до нього підвели кабель високої напруги, апарат готовий до випробування!

«Вікінг» давно не знав такого піднесення. Особливо жінки — зраділи, як діти. Навіть медиків охопила еuforia — сміх, жарти, вигуки, сяючі очі. Де в них і енергія взялася! Еола обхопила міцну Гордієву шию, повисла, зігнувши ноги в колінах, і обпалила чоловіка поцілунками.

— Не дурій,— гамував радість капітан,— ще не відомо, чи вдасться...

Звичайно, становище було непевне, і навіть самі автори проекту не виявляли надмірного оптимізму. Але як хотілось, щоб сталося чудо! Всі інші небезпеки, які чигали на них на шляху до мети, були ніщо в порівнянні з оцим реальним лихом, яке їх уже спіткало. Вирватись, будь-що вирватись з нещадних лабет цього дикого гравітаційного поля! Чи виправдає ж сподівання схожий на мортиру апарат, встановлений на носі корабля? Ех...

Звільнившись від Еолиних обіймів, Нескуба сів у своє крісло біля командного пульта, і тієї ж миті пролунав його наказ:

— Кожному зайняти своє місце! Стартова готовність...

Усіх наче вітром здуло. Без метушні й гамору екіпаж кинувся по місцях. Через кілька секунд на «Вікінгу» стихло, принишкло. Здавалося, навіть осцилографи, повірячувавши свої зеленкуваті очі, нашорошено дослухалися: коли ж воно станеться?

Якщо експеримент удасться і Трансформатор проб'є тунель у гравітаційному полі, «Вікінг» різко шарпнеться вперед і помчить, неначе кулька з цівки пневматичної рушниці. Годин з двісті такого лету — і корабель буде на волі. О, тоді вони вже пильнуватимуть!

Нескуба сидів у нервовому заціпенінні, але мозок його працював чітко, немов добре налагоджена електронна машина. Перед ним на пультах один по одному спалахували зелені сигнали — знак готовності секцій, вузлів, пристроїв. Зелене сузір'я тишило капітанове око, знімало нервово напруження. На екрані він бачив, як спускаються з поверхні корабля фізики та інженери, відзначив їхні злагоджені рухи. «Молодці, з витримкою, — промайнула думка. — Такі не розкиснуть, не відступляться, боротимуться, доки б'ється серце». Кинув погляд на оглядовий екран — бездонне провалля космосу війнуло холодком небезпеки. Фізично відчув, що падає в цю холодну, жахливу прірву, заповнену мороком. Аж здригнувся і вже хотів вимкнути екран. «Чи не починається агора-фобія?* — стривожився. — Ще чого не вистачало!» Змусив себе дивитися в безкінечний простір, де окові не було за що зачепитися, — жодної цятки! І почуття страху швидко зникло. Корекція не потрібна, корабель і так зорієнтований дюзами в бік падіння.

На запитливий погляд старшого фізика Хоупмана, який зайняв своє місце біля пульта, Нескуба спокійно кивнув: можна починати.

Фізик простяг руку до щитка і взявся за рукоятку рубильника. Тієї ж миті почало меркнути і незабаром погасло освітлення по всьому кораблю, зупинилися численні електромотори, побутові та всякі допоміжні прилади: енергосистема «Вікінга» підключилася до Гравітаційного трансформатора.

* Агора-фобія (мед.) — боязнь простору.

Це була кульмінаційна хвилина експерименту, і хто зміг визначити напругу, яка охопила тут кожного в чеканні невідомості! Адже ось зараз, цієї миті вирішується їхня доля: чи каменем падати в безодню, чи птахом випурхнути з неї...

«Вікінг» шарпнувся вперед, це добре відчули всі, хто сидів біля командного пульта,— їх притиснуло до спинок крісел, і в скронях зашуміла кров. Та не встигли вони зрадіти, як цей короткий рух припинився, ніби наткнувшись на м'яку, але неподатливу стіну. У перший момент натиску вона увігнулася, але не піддалася, Трансформаторові просто не вистачило потужності. Згодом нові розрахунки покажуть, що на той час навіть у сто разів більша потужність не допомогла б — сила тяжіння була занадто велика.

Хоупман поглянув на капітана і схилив голову. Не дивлячись на щиток, висмикнув рубильник з гнізда. Вони обидва зрозуміли: це — поразка, страхітлива катастрофа, відвернути яку несила.

Нескуба ще не отямився, коли Лойо Майо мовчки поклав перед ним кілька фотографій. «Знову зі своєю хмарию...» — подумав з досадою і вже хотів одсунути картки, бо хіба зараз до цього? Та астроном притримав їх рукою.

— Ні, ви погляньте. Бачите Еолу... тобто Гуллівера?

— Ну, бачу. То й що? — в голосі капітана чулося роздратування.

— А на цій ось нема.

Нескуба стрепенувся:

— Нема? Нащо ви мені тут ребуси підсовуєте?

— Це не ребус, а ще одне історичне відкриття,— по-важно промовив молодий астроном.— Нам пощастило сфотографувати покриття космічної хмари темним об'єктом. Ось тут, погляньте, Гуллівер знову визирнув!

Болючий спазм перехопив капітанові горло, і йому забракло повітря.

— Це ж... виходить, що...

Лойо Майо докінчив за нього:

— Це ота сама гіпотетична чорна діра. Колапсуюча зірка. І ми її зафіксували вперше в історії. Жоден астроном Землі...

Нескуба примружив очі і холодно спитав:

— А чи усвідомлюєте ви, що це означає для нас?

Лойо Майо знизав плечима:

— Це вже інша тема, капітане.

— Ну, що ж, вітаю вас з відкриттям.— Капітан гірко посміхнувся.— Шкода тільки, що його не можна передати на Землю, людство ним не скористається. Новина загине разом з «Вікінгом»...

На астронома це, здавалося, не справило ніякісінького враження.

— Ми ще нічого певного про такі об'єкти не знаємо,— сказав спокійно.— А зараз у нас є можливість познайомитися з чорною дірою...

— На жаль, є,— вставив капітан.

— І було б безглуздо не скористатися цією можливістю, адже так?

— Цілком слушно,— хитнув головою Нескуба.

— Ми будемо продовжувати...

— Це ваш обов'язок, Лойо Майо! — вже твердішим голосом сказав капітан, а сам подумав: «От у кого треба вчитися витримки!»

3

Уже вкотре Алк уперто намагався заміряти діаметр квітки, але зів'ялу пелюстку ніяк не вдавалося розправити на решітці. «Прокляте тяжіння,— думав Алк,— це воно її поморщило, квітка ж тендітна... Колись у двадцятому столітті на Суматрі росла гігантська квітка, яку назвали на честь ученого, що натрапив на неї в джунглях,— Рафлесія Арнольдї. Діаметр її сягав метра, і то було справжнє диво. Ця ж...— Алк знову окинув сумним поглядом зів'ялі пелюстки.— Ця має не менше п'яти метрів! Новий вид, можна б назвати — Космічна Алка. Можна б... На очах гине, і нічого не вдієш. У невагомості вона росла корінням угору, тепер же її біологічний годинник зовсім розладнався, і така пишна квітка пожухла... І все це Нескуба... Через нього «Вікінг» потрапив у таке скрутне становище. Скрутне? — сам собі заперечив.— Аби ж то скрутне... Катастрофічне!»

Важко зітхнувши, Алк облишив возитися з квіткою, перевірів, як працює генератор електронно-іонного поля, потім сів на прикутого до підлоги металевого стільчика і почав перебирати в думках події останнього часу. Та зосередитись чомусь важко було, перед очима лежала розпластана квітка, і думки крутилися навколо неї. Ах, яка це унікальна рослина! Як він ждав її цвітіння... І от

маєш... Нескуба в усьому винен, Нескуба. І що там квітка, хоч яка вона дивовижна,— загине оранжерей з усім багатством флори, страшного тяжіння не витримують люди, і «Вікінг» з осередку життя перетвориться на холодну домовину... І хто зна, скільки років чи десятиліть ця домовина падатиме у ту чорну дірку, доки не буде розплющена, розтрощена, розтерта на атоми... Ех, як це трагічно й... безглуздо! Алк стиснув кулаки, роззираючись навколо, як загнаний звір. Усвідомлення безвиході, безсилля лютило його ще дужче. Невже ж отак і гинути — покірливо, безмовно? Невже не можна зарадити? А як усе добре починалось... Колектив згуртований, працювали з ентузіазмом, ніхто не шкодував енергії для досягнення мети. Ех!.. І все це піде прахом, не буде ні його самого, Алка, ні «Вікінга», ні... Еоли... Безглуздя. Алк спробував уявити, як це не буде його, їх, нікого,— і не міг. Уявлялася чорна, безмежна, бездонна порожнеча, але в ній була присутня його думка, його «я» — наче якась вічна і всюдисуща субстанція.

Будучи глибоко переконаний, що всі, без винятку, явища зумовлені певними причинами, Алк почав міркувати про причини катастрофічного становища експедиції. Довгий ланцюжок причин і наслідків, який він перебирав багато разів, приводив до того самого висновку: Нескуба, капітан Нескуба — вишколений, висококваліфікований космонавт у вирішальний момент спіткнувся, допустив злочинну, так, злочинну недбалість. Сам же сказав, що під час вахти заснув, сидячи за пультом. Прогавив, проморгав... Така от прозаїчна, буденна причина: задрімав чоловік, і ось наслідок — «Вікінг» потрапив у гравітаційний капкан! А чому він задрімав? Перевтома? Нездужання? Самозаспокоєність? Що б там не було, це вже не має ніякісінького значення, бо подія невідворотна. І капітан мусить відповідати за недбайливе виконання своїх обов'язків. Це ж він був запропонував додаток до «Інструкції»... Хоч Алк тоді заперечував проти цього додатку, а зараз... Якщо колектив визнає капітана винним, то... В пасажирі!

«В пасажирі...» — повторив у думці Алк і, згадавши Еолу, насупився. Мабуть, усі помітили, що він симпатизує капітановій дружині, може, навіть і Нескуба здогадується. Що ж виходить? Особисті рахунки? Алк поморщився: неприємно навіть подумати, що товариші можуть розцінити його наскоки на капітана саме в цьому

аспекті. А хіба можна мовчати? Ні, ні, його моральна свідомість збунтується... Його обов'язок, та й не тільки його, це обов'язок всякої чесної людини... Так, безперечно, але це легко тільки в думці. А на ділі... Спробуй виступи, кинь каменюку в свого товариша... Еола... Може, поговорити з нею? Якраз і привід є: нехай допоможе зафотографувати на кінострічку оце ботанічне чудо...

Алк підвівся і, похитуючись на неслухняних ногах, пішов поміж гратчастими перегородками до відеофона. Покрутивши диск, уп'явся поглядом в сірий екран, де ось-ось мало з'явиться обличчя Еоли. Воно виринало поволі, ніби формуючись із туману, вимальовуючись усе чіткіше й виразніше. Найперше з'явилися очі, потім чоло і щоки, і розтріпане золотисте волосся. «І вродилося ж отаке гарне,— не то захоплено, не то обурено подумав Алк.— Справді, квітка!»

Коли їхні погляди зустрілися, Алк розгубився. Що він їй скаже? Що її чоловік, капітан корабля Нескуба, вчинив злочин?

Рука несамохіть шарпнулася до вимикача, і обличчя Еоли почало танути, тьмяніти. В останню мить Алк помітив здивування в її очах.

Дивлячись на погаслий екран, Еола всміхнулася. Цей Алк такий дивак: упнеться очима, наче гіпнотизує, а нічого не каже. Хоча, може, це й добре. Його красномовні погляди, як сформулював би затятий кібернетик Нескуба, несуть не менше інформації, ніж слова, а відповідати на них не обов'язково. Що буде з «Вікінгом», з усіма ними? Куди вони падають? І хоч тяжіння дужчало, посилювалось, Еола відкидала думку про загибель. Їй не вірилось, не хотілось вірити, що Нескуба і весь екіпаж не зможуть нічого придумати для порятунку. Одна спроба не вдалася, та хіба вони сидітимуть склавши руки?

А ботанік Алк... Який глибокодумний і трішечки кумедний у нього вираз обличчя, коли він починає філософствувати. «Природа — великий архітектор і скульптор. Різноманітність її витворів дивовижна. Рослина, риба, тварина, людина — це відкриті термодинамічні системи, тобто форми прояву живого. Жива матерія так само безкінечна в часі, як і нежива, і розповсюджена в усьому просторі Всесвіту...» Любить пофілософствувати Алк, подискутувати, хоча останнім часом ходить мовчазний, насуплений. Еола відчуває: він щось замислив...

Раптом їй подумалось: чи вона часом не розлюбила Нескубу? Чого її бентежать, так — бентежать, вона це відчуває, позирки Алка? Чому гаряча хвиля заливає їй обличчя, коли той дивиться на неї чи щось каже? Та ось і зараз...

Еола підвелася, встала з ліжка і поглянула в дзеркало, прикріплене на металевій переборці біля дверей. Так і є, щоки палають. Підморгнула, скорчила гримасу і жартівливо промовила сама до себе:

— Ти ж іще молоденька і гарна! І що ж тут дивного, коли дехто звертає на тебе увагу? Цікаво, чи він коли-небудь освідчиться? Авжеж освідчиться! А цікаво б почувти... Певне, скаже щось ботаничне: найдивовижніша квітка космосу, троянда «Вікінга» чи, може, термодинамічна система. Ха-ха-ха!..

На чергування до медичного блоку Еола пішла звеселіла, осяйна, так ніби й не було ніякої загрози їхній експедиції, ніби «Вікінг» не падав у чорну безодню.

А тим часом два фізики, зарослі, як орангутанги, не відходили від радіолокаційної апаратури. Навіть відпочивали у своїй тісній радіорубці, в якій, щоб пройти, не зачепивши якого-небудь апарата, треба було мати котячу спритність. Радіофізики методично, квадрат за квадратом, обмацували «небо», посилаючи навсібіч імпульси надвисокої частоти. З кожним «днем», ба навіть з кожною годиною сигнали поверталися назад за коротший і коротший проміжок часу. Протягом останніх 12 годин час повернення імпульсу скоротився з 9,7 секунди до 0,8. А крива, що вимальовувалась на екрані, нагадувала видовжену пляшку, поставлену вверх дном, «Вікінг» викреслював круту спіраль у її відкритій горловині. «Пляшка», вочевидь, меншала, коротшала, та кінці її тікали кудись за екран.

— Ну, що ж,— сказав Кантор, примруживши золотисті, мов у kota, очі,— як тільки крива замкнеться — наш час скінчиться. Не встигнемо й побачити, як її кінчики зійдуться.

— Коротке замикання? — обізвався Ідерський, повернувши до свого друга заросле обличчя.— Тобі, значить, відомі властивості просторово-часового континууму при надвисокій напрузі гравітаційного поля? Ти геній, мій любий, чому ж ти досі мовчав, замість того, щоб ошчасливити...

— Облиш свою іронію. Зарядив: просторово-часовий континуум... Ця крива знаєш коли замкнеться?

— А коли?

— Саме тієї миті, коли «Вікінг» шарахнеться об поверхню колапсуючої зорі.

— Ну, що ж,— зітхнув Ідерський,— тоді давай хоч поголимося, а то якось ніяково буде перед чорною зіркою.

Кантор хмикнув:

— До чого ця бравада?

— Якщо хочеш знати, то це самозахист. Бо інакше в нас опустяться руки і ми занедбаємо працю.

— А навіщо нам горбитись у цьому залізному ящику?

Ідерський різко відкинувся на спинку сидіння, наче його вдарили в груди. Пильно подивився в котячі Канторові очі:

— Ти це серйозно?

— Цілком. Безглузді графіки, скрупульозні обчислення — все остогидло. Який сенс? Ніякої ж перспективи нема. Сам же бачиш: наближаємось до фінішу, перестали навіть борсатись у цій гравітаційній течії. А оця крива,— Кантор кивнув на екран,— нагадує мені зашморг.

— Боїшся смерті?

— Я боюся не так самої смерті, як страху смерті, оцього жахливого чекання. А можна ж струсити з себе цей страх, і той час, що залишився, прожити цікавіше.

— Якби ж на «Вікінгу» був ресторан чи кав'ярня,— осміхнувся Ідерський.— Та навіть і джазу нема! Хіба вибратись на прогулянкову палубу та слухати музику сфер?

— Ну, ти як собі хочеш — іронізуй, мучся над сіткою координат, а з мене досить. Моя свідомість постає проти цього безглуздя. До дідька все!

Кантор скинув спецівку, пожбурих її в куток і вишов, грюкнувши важкими дверима.

Ідерський п'ятірнею розчесав волосся і кілька секунд тупо дивився на двері, за якими зник розпринджений Кантор. Що це з ним сталося? Досі такий стриманий, наполегливий у праці, невтомний у конструюванні наукових гіпотез, і от розмагнітився. Тяжкі часи переживає «Вікінг», якщо такі, як цей Кантор, не витримали. Але ж і аргументація в нього: часу лишається мало, то...

Ідерського раптово охопило гаряче обурення. Рвучко підвівся і, стиснувши кулаки, несамохіть ступнув до важких овальних дверей, ніби там ще був Кантор, цей

нікчема, пігмей. Ох, і розпik би він його! «Як тільки крива замкнеться...» А звідки тобі відомо, що вона от-от замкнеться? (Ідерський обернувся, кинув погляд на екран комп'ютера). Це ж чистісіньке припущення. Поки що воно аж ніяк не підтверджується емпіричними даними. Ось уже тривалий час кінці кривої на графіку йдуть паралельно. Та навіть якщо «Вікінг» і наближається до катастрофи, то хіба не слід працювати ще інтенсивніше? А раптом виявиться хоч один шанс! Прогавити його було б жахливо... Бач, йому закортіло «цікавіше провести час»! Обиватель у науці. Що ж може бути цікавіше для фізика, аніж проникнення в найглибші глибини матерії?

Поступово Ідерський врівноважився і за якусь хвилину вже схилився над панеллю радарної установки — посилав імпульси в простір, стежив за рухом кривої на матовому тлі екрана. Він залишиться на своєму посту до останку, він мусить пережити, відчутти усе до краплини, до тієї невловимої миті, коли розплющатся молекули його тіла.

Тим часом Кантор, вискочивши в тісний коридор, мало не збив з ніг ботаніка Алка, що вперше за довгий час покинув свою оранжерею.

— О, кого я бачу! — вигукнув Кантор. — Архітекторам живої природи — палкий привіт!

Алк поглянув на нього з-під насуплених брів, привітався холодно, збиваючи награний ентузіазм зарозумілого фізика. Знайшов, бач, слушний момент для дотепів.

— А ми не в гуморі, — провадив далі Кантор, ігноруючи похмурий вигляд ботаніка. — Якісь неприємності, чи що?

Алк мало не застогнав з обурення. От жевжик!

— Ти що — справді дурний чи прикидаєшся?

Кантор поплескав його по плечу:

— Не прикидаються тільки тварини, і то через те, що не вміють. — Усмішка розтанула, і його заросле обличчя потемніло. — Хіба щось зміниться, коли ми будемо лютитися на обставини?

Алкові було за що вчепитися.

— А ти замислювався, чому склалися такі обставини?

— Фізику цікавить не «чому?», а «як?» Ми потрапили у сильне гравітаційне поле...

— А як це сталося — знаєш?

Вони трохи пройшли тісним коридором, потім зупинилися, тримаючись за поручні.

— Як? — здивовано перепитав Кантор.

— Ага, як?

— Ну, знаєш, у космосі трапляється багато несподіванок...

— А найбільша несподіванка — це недбалість нашого капітана...

Кантор ухопився за свою бороду, наче хотів її відірвати. В очах — граничне здивування.

— Так, так — злочинна недбалість! Вона й призвела до катастрофічного стану.— Алк, намагаючись будь-що розпалити Кантора, ще більше розпалювався сам.— Через одного пиховитого... тільки через цього чванька гине така експедиція! Корчив супермена... Прогавив момент, заснув за пультом!

— Зажди, зажди,— перебив Кантор.— Він що... заснув на посту?

— Авжеж!

— Слухай, Алче,— Кантор поклав йому руку на плече.— Таке звинувачення, знаєш... Це дуже серйозно...

— Знаю. Додаток до «Інструкції» він запропонував сам. Новоявлений Лікург!

— Але як ти доведеш, що Нескуба...

— Доведу! Варто лиш прокрутити запис наради.

— Я був тоді...— Кантор потер долонею чоло.— Але нічого такого не пригадую... Обговорили заходи...

— Ти, певне, припізнівся.

— Ну, що ж, якщо є підстави, то... звинувачуй... Я підтримаю. *Regeat mundus, fiat justitia!**

Алкові аж полегшало: перший спільник! Потиснув Канторові руку і подався снувати свою нитку по всьому велетенському кораблю. Невидимі пута тяжіння хапали його за ноги, тіло наливалось втомою, немов свинцем, та впертий біолог не присів і на хвилину, доки не обійшов усі палуби й сектори, підбурюючи екіпаж «поставити крапку над «і», «постати за справедливість». Одні зустрічали його з недовірою, декому було байдуже, особливо хворим, які переповнили госпіталь, але більшість вдалося наелектризувати. На «Вікінгу» вирувало:

* Нехай хоч світ згине, правосуддя мусить здійснитися (лат.)

- На обговорення!
- Нехай відповідь!
- Закон для всіх один!

Майже з усіма зустрівся Алк, унікав тільки Еоли. Стомлений, похмурий, Алк повернувся до своєї оранжереї, прагнучи одного: лягти відпочити, помізкувати наодинці, як діяти далі.

Теплиця війнула на нього розімлілим повітрям, аж запаморочилася голова. Одразу згадав свій ботанічний унікум, і хвиля злості почала підступати до горла.

Цієї миті побачив Еолу. Вона повільно, ледве представляючи ноги, йшла поміж ґратчастими перегородками йому навстріч. Ішла, як у мареві, схожа на якесь видиво.

Алк зупинився, протер очі,— видиво не зникало. Вона... О сили космосу, як він марив нею і як не хотів, як боявся побачити зараз! Якусь мить боровся з собою: чи не втекти? Та одразу ж угамувався: це було б смішно. Хлоп'яцтво!

Еола наближалась не поспішаючи, ніби на прогулянковій палубі, а він стояв зіщулений, знічений, готовий провалитися крізь сталеву обшивку корабля. Ніжив очима її тонкий стан, милувався нею і водночас потерпав зі страху: яку владу має над ним оця тендітна жінка! Та скажи вона, щоб він сам викинувся за борт — не завагався б ні на мить. Але вона ж не знає, мабуть, і не підозрює про свій вплив, про владу своєї вроди. Певне, той Нескуба ніколи не кохав її так... Згадка про капітана одразу протверезила Алка. Відчуття провини перед цією жінкою вмить зникло. Подумки дорікнув себе: розкис, готовий впасти на коліна...

Обізвався перший:

— Може, вас цікавить моя унікальна квітка? На жаль, її біологічний годинник майже...

— Ні,— заперечила Еола. Ледь помітний іронічний усміх пробіг по її рожевих губах.— Я хотіла подивитися на вас.

Так і сказала — подивитись, а не побачити.

— Ну, що ж, ось я перед вами,— Алк переступив з ноги на ногу.

Еола пильно поглянула йому в вічі. Потім обійшла збоку і, вже виходячи, сказала з притиском на першому слові:

— Такого я від вас не чекала.

Алка ніби вдарило струмом — хитнувся, замахав руками, поривався побігти за нею, щоб довести свою правоту, виправдатись. Він же чесно, принципово... Е, та хіба її переконаєш?

Знесилено опутивши плечі, почовгав до своєї спальні — невеликого куба, що притулився неподалік від входу в оранжерею.

У ліжку трохи заспокоївся: минув такий важкий, нервовий день.

4

Гордій Нескуба після чергування поспішливо замкнувся у своїй каюті, неначе хотів якнайшвидше втекти, сховатися від когось.

Настрій був «ніякий» — сірий, як осіння мжичка на Ризькому узбережжі, нудотний, як пюре з хлорели. В такі хвилини не знаєш, де себе подіти, — і до людей не хочеться, і без них тоскно. Еола теж не всидить на місці. Куди це вона подалась?

Атмосфера на кораблі похмура, більшість його інтернаціонального екіпажу занепала духом, лише кілька ентузіастів працюють так, наче нічого й не сталося. Але то фанатики... А як він сам, капітан? Чи не вичерпав своїх моральних сил? Ще чого не вистачало! Та ні за яких обставин...

Повернув крісло до ілюмінатора, одразу в очах йому відбилася безмірна глибочінь космосу. Довго дивився у темно-фіолетовий простір, але заспокоєння не приходило. А раніше споглядання космічних глибин стишувало тривогу, непомітно улагіднювало душу, і тоді з'являлося відчуття гармонії між тобою і Всесвітом, радісне відчуття здоров'я, енергії, коли серце б'ється в ритмі космосу. Ритм, злагода... Зараз цього в багатьох нема... Майже третина екіпажу захворіла, і психолог має рацію, твердячи, що це викликано страхом невідворотної катастрофи, неминучої смерті...

Згадавши психолога, Нескуба простяг руку до комунікатора і набрав його номер. Психолог увімкнувся, не встаючи з ліжка.

— Занедужав? — стурбовано спитав Нескуба.

— Та ні, просто... міркую.

— І що, в горизонтальному положенні з'являються цікавіші думки?

Ілвала нарешті підвівся і окинув капітана уважним вивчаючим поглядом. Сказав спроквола:

— Буває... зрідка.

— А як шахові настрої?

Психолог здивовано спитав:

— Ти хочеш зіграти?

— Заходь, позмагаємось,— усміхнувся Нескуба.— Щоб мозок не дрімав.

Ще донедавна шахове життя на «Вікінгу» вирувало. Шахістами стали усі поголовно, навіть ті, що до польоту не знали, як ходять пішак. Провадились турніри — жіночі, чоловічі, на командну і особисту першість, на кубок і т. д. Щорічно відбувався чемпіонат корабля, і шахове мистецтво збагачувалось новими відкриттями. Цього року до фіналу особистої першості вийшли Нескуба і Алк, та про матч між ними зараз ніхто й не помишляв.

Розставляючи магнітні фігури, Ілвала думав: «Невже він збирається провести матч, незважаючи... Оце характер! Чи знає він, до якого змагання готується Алк? Певне, ні. Видно по настрою. Може, сказати? Неприємно...»

— Ну, що ж, почнемо,— обізвався психолог, пересуваючи на два поля ферзевого пішака.

Грали довго, уперто. І хоч як психолог намагався «мобілізуватись», з п'яти партій він не зміг виграти жодної, одна тільки була нічия.

Гра так захопила їх, що вони забули геть-чисто все: і тяжіння, яке дужчало з кожним днем, і чорну дірку космосу, і ситуацію на борту. Реальність заволоділа свідомістю, як тільки вони виринули із шахових глибин.

— От ви, психологи, вважаєте, що страх смерті пригнічує нервову систему, ослаблюючи цим організм,— сказав капітан, дивлячись в ілюмінатор.— А що ж таке смерть? Ти скажеш, що це фініш, крайня межа всякого життя, ендшпіль, в якому природа обов'язково завдасть нам поразки.

— Скажу,— скинув бровами Ілвала.

— Усе це так,— глибоко зітхнув Нескуба.— Чому ж раніше ми про неї зовсім не думали?

— Це природно, що психічно здорова молода людина не думає про смерть, забуває про неї,— відповів Ілвала.— Та й навіщо обмірковувати те, що не стоїть на

порядку денному? Тоді здається, що смерті взагалі немає, що життя триватиме нескінченно довго. Бо як це так: ось я живу, думаю, і раптом усе це обірветься? Свідомість теж має суперечливу природу.

— Ну, гаразд,— міркував капітан,— а от ми, люди зрілі, ми ж усвідомлюємо свою смертність? Ми ж добре знаємо, що так чи інакше, а кінець дивовижної вистави настане, природа перед кожним опустить завісу. Чому ж з'являється страх?

— Це інстинкт самозбереження. Спонука до пошуків порятунку.

— Мобілізація сил? — капітан перевів погляд з чорного овалу ілюмінатора на психологове обличчя.

— Якщо хочеш — так.— Ілвала кивнув головою, при цьому брови його піднялись і опустились.— Інстинкт самозбереження — то великий організатор і винахідник. Він працює на безсмертя людського роду.

— І в нашій ситуації теж? — капітан знову дивився в ілюмінатор.

— Звичайно. Пригадай, які відкриття зроблено перед лицем небезпеки! Один тільки Гравітаційний трансформатор...

— Так, відкриття значні...— роздумливо промовив капітан.— Шкода тільки...— Різко повернув голову до співбесідника.— А як ти вважаєш, винахідник цей і організатор вичерпав свої можливості у нас? Невже безнадія захопила наш корабель і ніхто не бачить ніякого провітку?

— А який же провіток, коли всі знають правду, кожен усвідомлює безвихідь становища.

— Знають правду...— повторив капітан.— А чи не поспішні це висновки? Я, наприклад, починаю сумніватися. І взагалі... Знають правду... Ну, то й що? Хіба невідомо з історії, що інколи цілі підрозділи одержували таке завдання, яке не давало жодних шансів уціліти. Вони знали це і йшли на загибель. В ім'я перемоги над ворогом... Хіба це не торжество свідомості над інстинктом?

«Що він замислив? — подумав психолог.— Поставити активний стрижень до охололого реактора? А що ж, це ідея. В кожному разі, краще діяти, аніж нидіти склавши руки». Уголос промовив:

— Я розумію, але...

— Що «але»?

— У нас особливий випадок. Якщо ти хочеш, незважаючи на це, розпочати...

— Чому ж незважаючи? — насупився капітан. — Саме зважаючи на обставини, нам треба піднести дух екіпажу. Пам'ятаймо, що ми — загін людства, відправлений в далекий пошук!

— А що, з'явилися хоч натяки, хоч які-небудь симптоми? — Психолог аж подався вперед. Уп'явшись очима в капітана, подумав: «От інтелект! Навіть мені підкинув зерно надії...»

— Так, симптоми є, — потеплілим голосом сказав Нескуба. — І ця думка з'явилася буквально у відповідь на твоє запитання, дорогий Ілвала. Може, це інтуїтивне...

— Які ж симптоми? — в голосі психолога вже чулася надія. Очі йому заблищали, — як під час напруженої шахової гри.

— А ось які. — Нескуба повернув крісло і тепер сидів лицем до психолога. — Перше — локаційний графік. Адже крива не замикається? Більше того, намітилась тенденція до розширення «горловини». Друге — сила тяжіння вже не зростає. Може, ми досягли її максимуму?

Ілвала був трохи розчарований такими симптомами, але зацікавлення не втратив. Нескуба, звичайно, краще розбирається у гравітаційних графіках, може, й справді «Вікінг» пройшов критичну точку...

— Пора вже нам спрямувати діяльність екіпажу в нормальне річище, — провадив капітан. — А то дехто вже зовсім розкис. Я можу оголосити наказ, це неважко. А от хороший настрій, ентузіазм... Тут потрібні тонкі психологічні методи. Розумієш, дорогий Ілвала?

Психолог насторожився:

— То що, будемо сіяти ілюзії? Замість золота правди підкинемо сухозлітки?

Нескубу не збентежили ні ці шпильки, ні тон, яким це було сказано. Відповів з витримкою, тільки трохи примружував очі, коли добирав слова:

— Золото правди... Яке ж це золото, коли воно... чорне?

Капітан з пафосом обстоював думку, що не завжди правда потрібна і корисна, що часто буває якраз навпаки...

Ілвала слухав і в той же час думав про Алка, про галасливі його звинувачення. Ясно, що Нескуба не знає. То сказати чи ні? Мабуть, таки не треба. Незаба-

ром дізнається. Неприємна вся ця історія, дуже неприємна...

— За останній час,— провадив далі капітан,— життя на кораблі спохмурніло, скисло. Не написано жодної картини, не створено жодної пісні, не кажучи вже про кантати чи симфонії... Спортивних змагань — ніяких. Як же ти, психолог, миришся з таким-от становищем?

«Хоча Нескуба повів атаку на мене,— подумав Ілвала,— все це він адресує й собі, добиваючись психологічного зламу. Адже факт, що і його не поминув депресивний настрій, який охопив екіпаж, немов епідемія».

— З чого ж почнемо? — якось ніби винувато посміхнувся Ілвала.

— З чого? — Обличчя Нескуби полагіднішало, в очах навіть усміх промайнув — легенька, ледь помітна сонячна цяточка.— Давай почнемо із спорту. Найперше — матч на шахову першість...

«Не шаховий матч буде з Алком,— подумав Ілвала,— а запекла сутичка двох антагоністів. І якщо ботанік доможеться свого...»

— Ну, то як ти вважаєш? — Нескуба торкнувся його плеча.

— А що ж, це дуже цікаво. Коли ніщо не стане на заваді...

— А що ж може завадити? — стеновав плечима капітан.— Завтра ж і почнемо.

«Істинно, людина не знає сьогодні, що її жде завтра»,— подумав Ілвала.

5

Виклик знайшов Алка в бібліотеці, де він вивчав архівні матеріали: накази, розпорядження, інструкції і т. п. Він так поринув у дослідження, що не відразу почув, коли його покликали.

— Вас розшукує капітан,— вже голосніше сказала бібліотечарка — жінка з великими сумними очима, прихилившись до його вуха.

Алк з несподіванки шарпнувся, потім оговтався і, не поспішаючи, підійшов до екрана. «Поінформували, значить, без мене,— думав Алк,— ну, що ж, може, це й краще...» Дихав важко, серце колотилось, і це, мабуть, помітив Нескуба, що пильно дивився на нього з екрана.

— Що з вами, Алче? Не бачу бойового запалу.

— Буде запал, буде...— відповів Алк.
— То коли?
— Чим швидше, тим краще,— видихнув Алк.
— Тоді давайте почнемо сьогодні. Я думаю — у малому спортзалі, не заперечуєте?
— У малому? Не вистачить місць...
— Гадаєте, буде стільки болільників? — усміхнувся капітан.— Ну, що ж, підходьте, порадимось з арбітром. Я на вас чекаю!

Кров шугнула в скроні, Алк з роззявленим ротом дивився, як тьмяніло зображення капітана. «Болільники, арбітр... Це ж він про шаховий матч! А я... Ну, зажди, я за тебе візьмусь...»

Матч на першість «Вікінга», особливо після нічийного рахунку (12 : 12), привернув увагу чи не всіх вільних від вахти. Тринадцяте очко! Для кого ж це число виявиться щасливим? Місця в залі були зайняті задовго до початку. Тут стояв глухий гомін — люди вже давно не збиралися разом, і зараз панувало нервове збудження. Говорилося про що завгодно, тільки не про гравітаційні пута, які скували корабель. Усі наче змовились — жодного слова про це! Чи таки справді шаховий двобій цілком заповнив думки?

Ось дві молодиці — тендітна брюнетка і блондинка спортивного типу — розмовляють, час від часу позираючи навколо:

— Ти часто прогулюєшся з отим інженером,— каже з прихованою заздрістю брюнетка.— Що ти в ньому знайшла?

Блондинка знизує плечима:

— З ним легко, і час минає швидко — як на крилах летить.— Вона усміхається, і хлопчакувате її обличчя, освітлене усмішкою, стає милим, симпатичним.— Розумієш, він увесь час розмовляє сам. Запитує і відповідає. А я тільки слухаю, та й то не все. Якщо нецікаво, то думаю про своє. Але здебільшого його монологи цікаві.

— А мій поки підбере слово,— зітхнула чорнявка,— то й паста з хлорели може скиснути.

— Не знаю, в чім тут секрет, а зі мною всі балакучі, навіть Алк.

— Ну, цей найохочіше розмовляє з Еолою... Хоча останнім часом... Ти як вважаєш, хто з них має рацію — Алк чи Нескуба?

— Хоча б і Алк, а я все одно за капітана! — щось зухвале зблиснуло в очах блондинки.

— Логіка... — скривила губи чорнявка.

— Доброта — ось моя логіка!

— Ну, знаєш... Так можна скотитися...

Білява нічого не сказала, тільки блиснула очима. Подруги відхилились одна від одної, сіли рівно й надовго замовкли.

Чоловіки не зводили очей з демонстраційного табло, на якому електронний промінь миттю висвітлював кожну зміну в розташуванні фігур. Події на шахівниці розвивалися бурхливо. Спочатку ініціатива була в Нескуби, та поступово Алкові вдалося вирівняти гру, а згодом розпочати активні дії. Тепер більшість знавців перевагу віддавала чорним, якими командував Алк, — може, через невдале розташування білого ферзя на g7.

Хтось упівголоса сказав:

— Хоча білі мають зайвого пішака, але позиція...

— Боротьба гігантів!

— Не треба було брати пішака на g7. Зараз чорна тура нападе на ферзя — і капець.

— Але ж хід білих.

— Ну то й що?

— Ферзь може взяти ще одного пішака — на h7.

— Ну, тоді зовсім... Атака чорних буде невідпорна.

Рука сама шарпнулася до тури, але Нескуба вчасно схаменувся і зупинив її за кілька сантиметрів од фігури. «Не смій! — наказав собі. — Втрата темпу!!» Рукою, що на мить зависла в повітрі, потер чоло. Відчув, як з глибини ества напливає острах, думки розлітаються, як листя на вітрі. Вгамуйся, опануй емоції... Потрібна ясність думки...

Нескуба нахмутив брови і знову почав аналізувати позицію. Часу в нього було обмаль, та якщо дисциплінувати думку... А думки з'являлися самовільно, і важко їх погамувати. Так, часу все менше й менше... А що таке час? Черговість подій, ситуацій, станів?.. От зроблю хід, і стан зміниться, з'явиться цілком інша ситуація. Калейдоскоп: від одного поруху змінюється вся картина. «Вікінг» потрапив у гравітаційний тунель, і от маємо... А годинник цокає, клацає, стріляє... Який же хід зробити? Мабуть, таки треба підтягувати ферзя до центру подій... Але ти чомусь вагаєшся? Що ж ти за капітан, якщо не можеш перебороти страх?

Нескуба почав подумки картати себе, і це було певною прикметою мобілізації душевних сил.

Алк старанно приховував свою радість — тримав, наче птаха в клітці. Хоча Нескуба тільки зсунув брови, проте ясно, що нервує... Так, так, він боїть ся! Ну, звичайно ж, загроза така очевидна і... невідворотна. Зараз я йому покажу... Більш не буде спати на посту!

Алка тіпало п'янке передчуття перемоги. Зиркав то на шахівницю, то на руку Нескуби, яка от-от мала зробити хід. Ну ж бо, давай, давай... Тепер уже поразки не уникнеш! Певне, піде ферзем, але це не рятує... Так і є — взявся за ферзя...

— Фh7.

Алк одразу ж відповів:

— Tg8.

Білий ферзь відійшов на h3, і цієї миті серце Алкове стрепенулося, забилося в радісному ритмі. Розгром! Алкові хотілося вигукнути це слово на весь зал, ох, як хотілося! Розгром! Та він якось мляво вимовив:

— Ну, що ж, здавайся, капітане.

Простягнувши міцну руку, Алк цупкими пальцями підняв туру і, взявши пішака на g2, аж засичав:

— Ш-шах!

Скинув очима на капітанове обличчя і встиг помітити, як по ньому промайнула гримаса болю. Ага, попався? Чого ж ти ще роздумуєш? Чому не капітулюєш?

Зал теж затаїв подих, ждучи, що капітан зараз потисне Алкові руку, вітаючи того з перемогою. Декого навіть дратувала безглузда його упертість. Що тут ще можна зробити, як не здатися?

Коли Алк оголосив шах, Нескуба цілком механічно взяв туру ферзем і пробубонів:

— Здаватися? Ще чого не вистачало! Поборемось...

У голосі відчувалась безнадія.

Алк поставив свою другу туру на g8. Пропав ферзь!

Нескубу аж пересмикнуло, неначе по ньому пройшов струм. Як можна опиратися без ферзя?.. Зажди, зажди, але ж ферзь гине за дві тури? І в мене зайвий пішак... А позиція... у мене ж чудова позиція! Поспішив Алк... Я ж беру з шахом!

Нескубі все стало так ясно, наче розсіявся туман. Ще не вірячи собі, окинув поглядом шахівницю. Так і є, чорні пішли на авантюру. Ну що ж, зараз буде несподівана для них розв'язка.

Вдячно поглянувши на свої тури («Ох, як це добре, що вони з'єднані!»), Нескуба взяв ферзем чорну туру на g8. Шах!

Кисла міна з'явилась на Алковому обличчі, радісний блиск очей потьмянів і згас.

— Тепер можна говорити і про капітуляцію,— не стримався капітан.

Алк дивився на шахівницю спідлоба. Так, порятунку нема. Відступати нікуди, ферзя треба віддавати за туру, а потім під загрозою мата — і коня...

— Здав...— понуро сказав Алк і підвівся, ввібравши голову в плечі.

Тільки зараз капітан почув гомін у залі, наче ввімкнувся динамік.

Низенький, з пласкуватою головою Хоупман, який був арбітром, тиснув капітанові руку, вітаючи з «блисковою перемогою», а він чомусь не радів. Шаленство боротьби відринуло, і зараз, дивлячись, як пробирається до виходу зігнутий, ніби побитий, Алк, Нескуба впіймав себе на тому, що співчуває біологові. Певно, це дуже неприємно — зазнати поразки...

— Дякую, дякую, дорогий Хоупман,— відповів на решті арбітрові.— Переміг я випадково, мабуть, через магію числа тринадцять... Воно завжди було для мене щасливе.

— А може, воля до перемоги? — усміхнувся Хоупман, задерши голову, щоб бачити капітанове обличчя.— Це риса вашого характеру.

6

Поздоровивши капітана з перемогою, Хоупман оглянувся і не побачив Алка — той уже був коло виходу.

— Товаришу Алк! — гукнув арбітр.— Куди ви так поспішаєте?

Ботанік знітився, постояв якусь хвилину, вагаючись, а тоді обернувся й рішуче покрокував назад, до помосту.

— Друге місце на «Вікінгу» — е... е... це, знаєте, неабияке досягнення! — звернувся до нього арбітр, не то іронізуючи, не то радіючи за Алка, який, щоб вийти в фінал, переміг кількох сильних шахістів.

Алк ступив на поміст і нетерпляче махнув рукою в бік судді.

— Я хочу сказати зараз не про шахи...

Гомін у залі вшух, погляди звернулися до помосту. Нескуба і Хоупман стали, заклавши руки за спину.

Алк прокашлявся — видно, хвилювався, а коли почав говорити, то здавалося, що кидав у зал не слова — каменюки.

— Чи ви забули, в якому становищі ми всі перебуваємо? «Вікінг» — на грані загибелі. А хто відповідає за це?! Хто винний?! Я обміркував ситуацію і тепер твердо заявляю: винен капітан! — Алк зробив паузу, і в тиші, що запанувала в залі, чути було його важке дихання. Не обертаючись до Нескуби, тицьнув у його бік пальцем: — Злочинна недбалість капітана, його нехтування своїми обов'язками — ось причина, що породила такий трагічний наслідок для всіх нас. Пам'ятаєте, який додаток до «Інструкції» зробив сам капітан? За особливо тяжку службову провину він запропонував переводити в пасажирі...

— Але ж ви, я добре пам'ятаю, виступали проти цього пункту, — кинув репліку Хоупман.

— Так, я тоді заперечував, але ж всі ви, — Алк зробив круг рукою, — схвалили! І той додаток набрав сили закону. І там не було оговорено, що це не стосується капітана, що він тільки диктує закони, а сам не підлягає...

Еола сиділа в першому ряду і дивилась то на метушливого Алка, що розмахував руками і крутив головою, то на свого Нескубу, який стояв і слухав галасливий виступ свого шахового опонента, слухав з витримкою, гідністю, не обзиваючись і словом, так, наче йшлося про когось іншого. Еолу дратували Алкові жести, скрипучий голос. Дрібний чоловічок... А бач, скільки в нього злоби, жорстокості... Пігмей супроти Гордія. Отак помилитися в людині...

Краска сорому залила їй обличчя — ніде правди діти, було приємно, коли він лестився. Та хіба ж вона знала, що цей відлюдько такий лихий?

Хтось нарешті перебив Алка:

— Докази! Чи є в тебе докази?

Алк переступив з ноги на ногу, крива посмішка перетнула йому лице.

— Тут не філософська дискусія, а кримінальна справа, і коли б не було доказів...

— Тоді кажи! — наполягав усе той же голос, Еола впізнала нарешті — то говорив психолог Ілвала.

— Та що там казати — є свідок, який говорить саму лише правду, — електронна пам'ять. Варто прослухати запис наради, коли капітан уперше повідомив про катастрофічне становище корабля, і найменші сумніви розвіються. Тоді він сам казав, що, будучи на посту, задрімав...

Усі погляди звернулися до капітана. Як прореагує?

Еолі пригадалося, ніби й справді Нескуба говорив тоді щось подібне. Здається, йому нездужалось, мав поганий вигляд... Але ця прискіпливість... Та якщо навіть і задрімав, то хіба це... Корабель ведуть електронні навігатори, а вони ж недремні!

У залі стало тихо, як у вусі. Здавалося, навіть численні прилади притишили своє ледь чутне дзижчання, і в самому повітрі з'явилася напруженість, наче от-от мусив статися вибух. Пострілом пролунало чиясь кашляння, і знову заціпеніла тиша.

Нескуба неголосно сказав:

— Увімкніть запис... тієї першої наради.

За кілька секунд у залі зазвучало:

— «Товариші, ви й самі вже помітили, як змінилася ситуація. Наш «Вікінг» потрапив у гравітаційне поле, при чому джерело цього досить інтенсивного поля мені не відоме. Нам треба негайно...»

Хвилина за хвилиною відтворювався запис — усе було зафіксовано до найкоротшої репліки, але про капітанову недбалість не було й згадки!

На Алковому лиці з'явилася мозаїка з рожевих і білих плям. Капітан був зовні спокійний, мав вигляд зосередженої замисленої людини, і тільки Еола завважила, що в нього трохи примружені очі, а це означало, що він гамує хвилювання.

З динаміків звучав такий характерний, такий милий Еолі голос:

— «...Це явище потребує дослідження. Але насамперед треба виправити курс «Вікінга». Енергетичним резервом ми ще не користались... Він якраз і призначений на випадок непередбачених, несподіваних обставин. Якщо немає заперечень, прошу всіх негайно зайняти свої місця, антиперевантажні костюми — обов'язково. Черговий пілот і штурман лишаються тут. Нарада закінчена.»

«Ну, от,— з полегшенням подумала Еола,— він абсолютно ні в чому не винен, чесний і чистий перед колективом».

Алк стояв ні в сих ні в тих, розводив руками і винувато посміхався, мовляв, що хочете, те й думайте.

Раптом Нескуба зробив кілька кроків уперед і сказав:

— У записі нічого такого нема, бо під час наради про це не було мови. Але товариш Алк має рацію: я був задрімав. Може, це сталось під впливом гравітації, та факт залишається фактом — я не відразу помітив покази приладів...

«Що він робить?! — жажнулася Еола, подалася вперед, стиснувши руки в кулачки — аж пальці побіліли.— Хто його тягне за язик?!»

— Отже, провину визнаю і не хочу уникати відповідальності,— Нескуба випростався. Дивився в зал уже не примруженими, а широко розплющеними очима чесної людини, готової до всього. За ті півтора десятка хвилин, що відтворювався запис, він магічно змінився, зараз це був зовсім інший чоловік — зібраний, рішучий, натхненний. Наче прозиравав далеко за обрій часу і бачив те, про що всі інші й не здогадувались.

«Боже, який він гарний! — думала Еола.— Таким я його ще ніколи не бачила... Цікаво, чи він хоч здогадується про це?»

— Обов'язки капітана передаю астронавігаторові першого рангу штурманові Павзевею,— провадив далі Нескуба.— А тепер продовжимо розгляд.

Павзевей, міцної статури чоловік у вишуканій штурманській формі з золотими позументами, одразу підвівся і почав прокладати собі шлях до виходу серед вируючого гурту. Очевидно, поспішав до капітанського пульта. Лакований козирок елегантного кашкета затіняв йому лице, і не можна було помітити, чи він радий з такого несподіваного підвищення, чи навпаки — засмучений.

Кілька хвилин стояв такий галас, що годі було щось розібрати. Присутні, наче змовившись, говорили всі разом, щось вигукували, не слухаючи один одного. Помахи рук, розчервонілі обличчя, розкриті роти,— Еола аж очі заплющила, щоб не бачити цієї веремії. Сиділа оглушена і ніяк не могла прийти до тями. Були моменти, коли їй здавалося, що все це — важкий сон, що ось

вона прокинеться — і все буде так, як слід. Справа Нескуби? Кошмар! Он уже обирають суд. Алк — громадський обвинувач?! Та що ж це діється? Якийсь масовий психоз...

Кожна клітина її мозку обурювалась, протестувала.

«Доле! — шепотіла вона, затуливши обличчя долонями, — хоч наостанку зжалься над нами... Ну, чому в складній системі Світу нам випала отака нещаслива Доля?»

Опустивши руки на коліна, зітхнула, вибачливо, уже спокійно подумала: «Мабуть, Доля діє за законом великих чисел, а цьому законіві нема діла до моїх переживань».

Поступово оговталась, і до її слуху почало доходити те, що тут відбувалось.

Алк наполягав на застосуванні додатку до «Інструкції».

«В пасажирі — це ж для такої діяльної натури... — Еола знову відчула гостру зненависть до біолога. — Затятий, запеклий. І сам же не уникне... Пропаде в своїй оранжереї, відлюдько...»

Громадським захисником Нескуби виступав Ілвала. Він почав з того, що піддав сумніву юридичну силу додатку. Хіба вищі інстанції, які склали і затверджували «Інструкцію» на Землі, санкціонували цей додаток? Вони не могли цього зробити, бо додаток внесено до «Інструкції» після того, як зв'язок з планетою вже був давно перерваний. А в самій «Інструкції» немає пункту, що дозволяв би доповнювати чи змінювати її.

— Хіба ж не ясно, що це — самодіяльність? — Ілвала обвів поглядом зал, ніби намагаючись заглянути кожному в очі. — Самодіяльність чистої води. Тоді можна спитати: навіщо ж потрібно було город городити? А я вам скажу: психологічно цей додаток виправдав себе, дисципліна зміцніла, виконання обов'язків стало ретельнішим, відповідальність зростає. Отже, додаток цей — виключно психологічний захід.

— Відповідальність... — кинув репліку Алк. — Приклад показав сам капітан!

— Тепер друге, — продовжував Ілвала, не звертаючи уваги на репліку, ніби й не чув її, — вина капітана Нескуби не встановлена, не доведена...

— Він сам визнав!

— Його визнання «провини» не є доказом. Це тільки свідчення його скрупульозної чесності перед собою і перед колективом. Безперечно, позначився і психологічний фактор: нетовариськість, несолідарність, навіть антипатія з боку деяких колег, незрозуміла й нічим не виправдана ворожість. Я переконаний, що капітан зробив свою заяву, перебуваючи в стресовому стані... (Еола, кинувши на Нескубу тривожно-сторожкий погляд, помітила, що він ворухнувся, ніби хотів щось сказати, але передумав і продовжував сидіти, трохи схиливши голову). Бо фактично за ним ніякої вини немає. Рухом корабля керує електроніка, чергування ж встановлено на випадок аварійних пошкоджень.

— Значить, винна електроніка? — насмішкувато обізався Алк.— Давайте засудимо її!

— Не треба блазнювати, Алче. Ми перебуваємо в такому становищі, коли згуртованість, монолітність колективу потрібна як повітря.

— Я прагну справедливості, лише справедливості! — вигукнув Алк і обвів поглядом своїх однодумців, шукаючи підтримки. Але всі сиділи мовчазні, непорушні, мовби закам'яніли.

— А хто тут не прагне справедливості? — підвищив тон Ілвала.— Всі ми прагнемо! Та щоб дійти до істини, треба облишити демагогію й ступити на шлях правди. Чому не спрацювала електроніка? — Ось запитання. Перевіркою встановлено: програма не враховує тяжіння як небезпеку. Точніше кажучи, гравітаційне поле, в яке ми потрапили, програмою не передбачене та й не могло бути передбачене. Ми ще далеко не все знаємо про матінку-природу і не в спроможі увібгати її ні в яку перфокарту. Структура космосу така неймовірно складна, що й помислити важко. Ось у чому суть, істина і справедливість! *Nuda veritas** — казали римляни.— Ілвала передихнув, зробив паузу, а тоді сказав: — Я пропоную припинити цю справу як необгрунтовану і бездоказову. Сподіваюся, що ми всі проголосуємо за цілковите довір'я капітанові.

«Ну, от і все,— полегшено зітхнула Еола.— Кому ж не ясно, що це інтрига психа, очманілого в оранжереї, озлобленого типа? Нескуба вчинив злочин! Тільки хвора

* Гола правда (лат.).

уява могла таке виплодити. І це переконливо довів Ілвала...»

Нескуба зійшов з помосту і мовчки сів біля неї.

Нервове напруження спадало, проте тривога чомусь не зникала. Крижина страху, якогось невиразного побоювання, крихітна скалка отам у грудях ніяк не хотіла танути, обдавала холодом серце. Невиразне, ледь вловиме передчуття біди тонким туманцем застило свідомість. Невже це ще продовжиться? Звідки така затята злість у цього Алка? Що поганого зробив йому Нескуба? О боже, пошли цьому Алкові сердиту, сварливу дружину! Якось він філософствував: «У нас немає сторін світу. Де північ, або південь, або схід, чи захід? Усе перемішалось, і простір цей, без орієнтирів, без певних знаків,— що це за простір? І от він накинув на нас зашморг». Злякався за своє існування. Тоді вона тільки здивувалася, а тепер бачить, що усе йому в голові перемішалось.

Останнє слово Нескуби перед голосуванням. Підвівся — статурний, але ніби трохи зів'ялий. Провів долонею по чолу, заговорив спроквола:

— Тут було правильно сказано — курс корабля тримає електроніка. Та це аж ніяк не знімає моєї вини. Я мусив пильно контролювати систему навігації так само, як і систему життєзабезпечення. Ви тільки не подумайте, що я втратив надію і мені все байдуже. Зовсім навпаки. Локаційний графік дає підстави сподіватися, що «Вікінг» проскочить поміж Сціллою і Харібдою.

«Чи в нього з'явився комплекс вини і приреченості? — майнула думка в Еоли.— Навіщо ці жести? А може, така його позиція зворушить серця...»

Еола подивилася на своїх колег і багатьох не впізнавала: похмурі, набурмосені обличчя, погляди відводять убік. Цих зворушиш... І навіть цей ось, зарослий, здається, Кантор, що снує поміж рядами, роздаючи аркушки для голосування, і цей дихає неприязню. Чому вони так настроєні? Яких прикростей завдав їм Нескуба? Певне, порушився закон сумісності. Дуже довго одні й ті ж лиця...

І до неї підійшов Кантор — ніби не помічаючи Нескубу, мовчки тицьнув у руки папірця, а їй здалось, що то не папір, а полум'я пече пучки. На картці всього два рядки, з яких один треба закреслити:

Вважаю капітана Нескубу винним.

Не вважаю капітана Нескубу винним.

Поодверталися одне від одного — ховаються з тими папірцями... Та чого тут ще вагатися? Не винен він; зовсім не винен, ані на ангстрем! * Черкнула, закреслюючи рядок, скоса поглянула на сусідів — закреслюють, але що? Віднесла свого папірця — скринька скраю помосту, — повернулась на своє місце. Силувано усміхнулась до чоловіка, мовляв, що ж, побачимо, який буде наслідок, чекати вже недовго. Алк демонстративно подає останнім.

Настроювалась оптимістично, але чим менше лишалося часу — вже підраховують бюлетені! — тим більше її охоплювала тривога. Думки металися врізнобіч, і годі було їх погамувати. Втомлено прихилилась до Нескуби.

Раптом гомін ущух. Оголошують наслідки... Винен?..

Капітана Нескубу визнано винним більшістю... в один голос! Це Алків бюлетень переважив, це його каїнів камінь... Виходить, що він один вирішив справу? Божевілля! Схопилася з місця, скрикнула:

— Я вимагаю переголосувати! Чому це один Алків голос...

Нескуба поклав їй руку на плече, лагідно посадив на місце:

— Не треба, Еоло. Це твій голос переважив...

— Що? — повернулась до нього перекошеним лицем. — Що ти сказав?!

— Я бачив. Ти закреслила другий рядок.

Еолу наче вдарило струмом. Це так і є, вона переплутала... Затулила долонями обличчя, захлипала, хапаючи ротом повітря, немов задихалася.

Капітан сидів закам'янілий, мовчав, даючи їй виплакаться.

7

До «Всякої всячини», як прозвали один з вантажних відсіків, напханий необов'язковим начинням, Нескуба ішов твердим кроком. Тепер, будучи «пасажиром», він мав багато вільного часу, отож і надумав зайнятися живописом. А фарби лежали у «Всякій всячині». Як художник-любитель, Нескуба ще в студентські роки

* Ангстрем — стомільйонна частина сантиметра.

пробував сили в пейзажі — і не без успіху. То чому б не взятися за пензля тут, на борту «Вікінга»? Нехай ніхто не думає, що Гордій Нескуба розкис. Ще чого не вистачало!

Еола ледве встигала за ним. Уздовж вузького коридора стояли всі, вільні від вахти, а багато хто й чергування покинув,— стояли, повернувши голови в їхній бік. От уже людська цікавість!..

Коли Нескуба підходив ближче, очі опускались на підлогу. Лише Алк дивився прямо. Еола теж не одвернулася, але її погляд ковзнув так, наче Алка там і не було. І цим вона висловила більше, аніж могли вмістити слова.

Нескуба нахмурився, поправив берета, на якому змигнув золотий капітанський знак — палаюче сонце,— і мовчки покрокував далі. «Добре, що сила тяжіння не збільшується і можна йти нормально,— подумав, оглянувшись на Еолу.— А то б човгали, зігнувшись... Ще чого не вистачало!..»

— Увага, увага! — гучно пролунало з динаміків. Нескуба і Еола уповільнили крок.— Останні спостереження показали, що «горловина» має тенденцію до розширення.

Обличчя всіх, не виключаючи й екс-капітана та його дружини, проясніли. «Горловина» розширюється — це ж надія на порятунк!

— Усім зайняти свої місця! — лунала команда Павзева.— Негайно по місцях!

«Проскочимо? Удару не буде? — шугали думки в Нескуби.— Дивовижна чорна діра... Вона що — порожниста? Може, це зовсім і не чорна діра? А чому ж таке тяжіння?»

Еолині думки закружляли в іншому напрямку. Раз обставини змінюються на краще, то...

Нескуба вирішив не повертатися до каюти і крокував спустілим коридором, як і раніш, ось уже й люк «Всякої всячини». Він натиснув кнопку, люк відсунувся, і вони втиснулись до тісної камери, такої тісної, що ніяк було й повернутися. У світлі тьмяної лампи залисніли боки контейнерів, ящиків, труб, різноколірних коробок.

Нескуба почав приглядатися до наклейок і незабаром знайшов довгастий ящик з фарбами. Неквалом витягнув його, але відкривати не поспішав. Думав про щойно передану інформацію. «Горловина розширюється — цікаво... що це має означати?»

Обое мовчки сіли на ящик. Нескуба під впливом несподіваної ніжності пригорнув Еолу і вдихнув такий звичний і такий завжди приємний запах волосся, що вибивалося їй з-під берета. Чомусь згадалися літні вечори на Україні, зелені береги Дніпра — яке то щастя відчувати ніжне, пестливе літепло повітря, слухати плюскіт хвиль!.. Він і в Ризі, куди поїхав учитися, не міг забути рідного Дніпра, і широченні плеса Балтики завжди нагадували йому величну ріку. І ось тепер в уяві пливли місячні вечори, немов легкокрилі яхти. Притуляв Еолу до себе, а пам'ять догідливо конструювала картини далекого минулого — такого далекого, що здавалося, ніби все те траплялось із кимось іншим, а не з ним. Та хіба насправді той хлопчина — він сам? Плинув час, і юнак поступово, але невідворотно ставав інакшим, і його попередній стан утримувався тільки в пам'яті, та й то втрачаючи і втрачаючи чіткість. Наукою встановлено, що за вісім років у процесі асиміляції й дисиміляції замінюються усі клітини організму. Людина оновлюється фізично. А її «я» — хіба воно незмінне протягом життя? *Tempora mutantur, et nos mutamur in illis!**

Враз його пройняла слабість, у вухах засичало, світло потьмарилось, і він почав хилитися, падати, провалюватись у якийсь темний хаос. Життєва сила полишила тіло, і воно скидалось тепер на якесь лахміття.

Опритомнівши, Нескуба побачив (спочатку — як у тумані, а потім виразніше), що й з Еолою сталося те саме: дружина впала на коліна, одна рука звисала до підлоги, друга лежала на ящику. Потер пальцями чоло, наче силкуючись щось пригадати.

— Що сталося? — торкнув Еолу за плече. Вона розплющила очі, нерозуміюче подивилася на нього. — Тобі погано?

— Я втратила свідомість... — нарешті обізвалася вона тихим голосом, в якому чулася тривога.

Нескуба підвівся, допоміг їй встати.

— Слухай, — глянула йому в вічі, — а чого... ми тут? Може, щось трапилось з кораблем? А де всі інші? Я чогось боюсь, у мене в голові все переплуталось...

Нескуба також розгублено поглядав навколо. Тісний, захарашений відсік... Чого ж він тут опинився?

* Час міняється, і ми міняємось з ним (лат.).

— Певне, я за тобою прийшов... Ну, звичайно ж, за тобою.

— А чого я сюди забралась?

— Хто тебе знає! Вам, жінкам, іноді стукне щонебудь у голову...

— А вам, чоловікам, не стукає?

Перемовлялись упівголоса, не можучи подолати страху, не вірячи, що на «Вікінгу» все гаразд.

«Щось тут не так,— думала Еола, виходячи з відсіку,— зі мною щось сталося, а він не каже...»

Нескуба тільки чмихав — явно незадоволений з цієї безглуздої ситуації. Добре, що хоч коридор порожній — ані душі. Де ж це видано бродити отак, невідомо з якою метою по найдальших відсіках! Ще чого не вистачало...

Бурчав на Еолу, щоб і її заспокоїти, і самому позбавитись душевного сум'яття. А воно не полишало його, і думки борсались, як у тенетах. Пішов по дружину... А чому не викликав по радіо? Та зрештою — чого вона забралася у той відсік? Якесь божевілля. Треба обміркувати ситуацію з психологом.

— Капітане! — пролунало по всьому коридору. Нескуба аж здригнувся.— Капітане, ми чекаємо на вас у спортзалі.

Нескуба упізнав голос астрофізика Хоупмана, арбітра матчу, і трохи оговтався. Зараз він сяде за шахівницю, і все внормується. Ну, сталось короткочасне затьмарення свідомості чи навіть амнезія*, то й що? Мабуть, наслідок виснаження... Треба таки розпочати недоторканий запас, а то хлорела й хлорела, дідько б її забрав... А найголовніше: сконцентрувати волю, не розпускати нерви. Кожну, навіть найменшу дію — під контроль свідомості!

До спортзалу Нескуба зайшов твердим, пружним кроком. Зал був заповнений, на підвищенні за шаховим столиком уже сидів Алк, поруч стояв Хоупман, а побачивши капітана, ступнув навстріч, потиснув руку і одразу ж пустив годинника. Білими грав Алк, і поки він думав над ходом, Нескуба окинув поглядом присутніх. На втомлених лицах — зосередженість, очікування і нічого незвичайного. Стиха перемовляються жінки, чоловіки зиркають на демонстраційне табло. Невже ніхто не помітив його відсутності? Правда, можна ж подумати,

* Втрата пам'яті.

що він щось робив там. Еола сиділа в першому ряду і, здавалося, була цілком спокійна. Одне тільки трохи непокоїло Нескубу: йому здалося, що таку сцену він уже бачив, переживав щось подібне.

І оця шахова партія із взаємними загрозами нібито знайома — чи сам колись грав, чи розглядав у збірнику? Та як не напружував пам'ять — пригадати не міг. Це трохи нервувало, вносило розлад у настрої. А, ще чого не вистачало!.. Аж головою труснув, щоб відігнати непрохані, непотрібні зараз думки, які заважали зосередитись.

Окинув поглядом шахівницю, вивчаючи позицію.

Передостаннім ходом Алк узяв своїм білим ферзем на g7 — тепер у нього зайвий пішак, та зараз він пошкодує, що взяв! Адже турою можна атакувати ферзя — і хоч віддавай його за туру, хоч одержуй мат. Піймався, хитрий Алче? Ану ж куди він зараз піде? Мабуть, прийме ферзя... Так і є — іде на h6. Ох, і зухвалець!

Нескуба одразу ж відповів: Tg8, і все ество його наповнилось передчуттям торжества. Механізм пастки спрацював чітко! Алкові не залишається нічого іншого, як здатися. Але ні, він береться за ферзя і, сопучи, ставить його на h3. Нескуба, не роздумуючи, взяв турою пішака на g2.

— Шах!

Зал зацікавив, навіть жінки перестали перемовлятися. Усі погляди звернені на демонстраційне табло. Удар турою, певне, зломить Алка, примусить його капітулювати. Але впертий біолог узяв туру ферзем.

«Ах, ти так, — подумав Нескуба, — ну, то одержуй!» І напав другою турою на ферзя — Tg8. Білий ферзь гине, ну, а без ферзя...

Алк узяв другу туру з шахом — Ф:g8. Власне, кращого ходу в нього й не було. Ферзь пішов за дві тури. Достатня компенсація.

Ентузіазм Нескуби почав спадати, зникати, як вода в піску. Невже промахнувся? Кволою рукою, вже передчуваючи поразку, узяв конем ферзя. Алк негайно напав на його ферзя — Tf1 — d1, і цим ходом доля партії була вирішена. Чорний ферзь іде за одну туру...

Нескуба, пересилуючи гіркоту поразки, зупинив годинника і потиснув Алкові руку. Той не зміг приховати своєї радості — очі блищали, сяяли торжеством, губи аж сіпались, так хотілося розсміятися. І, мабуть, він

пирхнув би сміхом, якби не підійшов Хоупман. Як арбітр, він, може, аж занадто серйозно привітав «із значним досягненням у проведенні мудрої гри».

— Та поміркуйте про свою флору,— ніяково посміхнувся капітан,— а то сама хлорела...

Щось буркнувши у відповідь, Алк подався до своєї оранжереї і там уже дав волю своїм почуттям. Тішився, немов дитина,— шастав поміж арматурою, заглядав у скляні призми басейнів, у яких погойдувалась зелена маса хлорели, і все приговорював:

— Оце всипав! Так і надалі треба. І тут хлорела не винна...

Раптом погляд його впав на квітку — пелюстки розправились, набралися отієї тендітної пружності, що підтримує форму. Дивовижно: яке життєве джерело насажило ці ніжні, прозорі пелюстки?

— Космічна Алка,— прошепотів ботанік,— моя чарівна Космічна Алка!.. Під такою назвою ти ввійдеш у ботанічні реєстри Землі...

Згадавши про далеку, назавжди втрачену Землю, Алк спохмурнів. Сів біля своєї квітки, торкав її пальцями, а думав про капітана.

Оце якраз була нагода виступити з обвинуваченням... Майже всі зібрались, і, мабуть, дехто й чекає... І він же збирався... Чому ж не сказав? Ну, та нічого, не слід гарячитись. Зрештою, може, його недогляд не такий уже й значний? Треба проаналізувати все без найменшого упередження, об'єктивно. Історія знає не один випадок несправедливих покарань... Та й навіщо плекати в собі колючки зла? Вони ж колотимуть і тебе самого, та ще й боляче!..

Його поволі проймало почуття заспокоєності, лагідності, коли і сам стаєш інакшим, і зовнішній світ набуває тепліших відтінків. Одразу ж почав відживлюватись, як оця космічна квітка; негативні емоції відпливали, відкриваючи душу сонцю.

Згадав Еолу. На її чутливому обличчі з'явився болючий вираз, коли Нескуба зазнав поразки. Аж губи їй пересмикнулися. Любить. Це, мабуть, дуже приємно, якщо тебе люблять. Це щастя... А хто ж тут, на космічному кораблі, ошчасливить його, Алка? Та ніхто й ніколи. Щастя вже розподілено, час відміряно. Скільки там ще лишається, щоб цей невеличкий простір, в якому вони

себе замкнули, обернувся на металеву домовину? Час і Простір — ось у чому суть...

Алк довго сидів, замислено дивлячись на гігантські пелюстки своєї квітки, ніби хотів знайти в них відповідь на запитання, якого не міг сформулювати.

8

Нескуба знемагав, розпластаний на ліжку, тяжкий, немов уранова плита, сон душив, причавлював тіло, капітан не міг навіть пальцем ворухнути. Снилось, що він застряв у тісному тунелі, важко навіть плечі розправити, кам'яні стіни стискаються, сірий морок вибирає очі, і душу проймає жах безсилля. Промигнули чиїсь перекошені злобою лица, пропливло кілька формул, серед них чітко виділялося гравітаційне рівняння загальної теорії відносності, в якому матерія пов'язана з геометрією простору — часу; далі все потемніло, і Нескубі зробилося так лячно, що він застогнав. Раптом на плече лягла чиясь рука.

— Що з тобою?

Він прокинувся, але не зовсім, ще не міг орієнтуватися, і тьмаве світло нічного плафона лише дивувало його. А рука легенько торкала за плече, потім доторкнулась до щоки. І раптом крик:

— Хто це?!

В голосі переляк і обурення. А скрикнула Еола — Гордій одразу прочумався, розплющив очі. Дружина відсахнулась від нього, поспішливо ховаючи руки за спиною. Проте погляду не відривала — придивлялась, наче вперше бачила його.

— Я питаю: хто це? — повторила вже трохи тихіше і ввімкнула світло.

— Ти що, не впізнаєш мене? — нарешті спромігся Гордій.— Еоло...

— Голос наче твій, але ж ти зовсім...— вагаючись, переборюючи сумнів, говорила Еола,— ти зовсім змінився... Слухай... що за дурні жарти?

— Оцього ще не вистачало: рідна жінка не впізнає!

Нескуба хотів рвучко підвестися, але це йому не вдалося. Тоді, спираючись на руки, ледве сів, неначе після тяжкої хвороби. Збільшилось тяжіння? Але ж Еола

рухається вільно... І чого вона все дивиться на його груди? Що вона там побачила?

Нескуба несамохить торкнувся рукою грудей і обі-млів: борода! Невже борода?! Ухопив обома руками жорстке волосся, провів донизу — борода сягала пояса. Ще не вірячи, смикнув і скривився від болю. Ні, вона не приклеєна, вона справжня. За одну ніч виріс отакен-ний віник?!

— Еоло... Це якийсь божевілля... Ліг спати молодим, а прокинувся... Скільки ж я проспав? — Гордій поглянув на пружинний хронометр, вмонтований у стінку поряд з відеофоном. Стрілки показували 11 годин 13 хвилин бортового часу.— Хм... Одинадцять... А може, двадцять три?

— Годинник стоїть,— сказала Еола і сіла на ліжку, загортаючись у халат.

— Стоїть?

Гордій схилив бородату голову до годинника.

— Так, час зупинився...

— Навпаки,— сказала Еола,— він мчить з космічною швидкістю. Якщо ми так постаріли за одну ніч... А си-вини в тебе скільки! Борода сріблиться. Ти мені нага-дуєш святого із стародавніх ікон.

— А ти на святу аж ніяк не скидаєшся,— спробував жартувати Гордій, але жарту не вийшло, в голосі виразно почулося старече бурмотіння.— Та неже ж ми так постаріли?!

Нескуба із жалем поглянув на дружину. Ой, леле! Зморшки попід очима і біля кутиків безкровних вуст, обличчя — наче прив'яле яблуко. Спитав:

— Як ти себе відчуваєш?

— Кепсько,— Еола провела долонею по обличчю, наче знімаючи павутиння.— Отак, як ото напівусохла вишня. Пам'ятаю, у нас...

Нескуба роздратовано махнув рукою:

— Сентименти, ремінісценції. Не на часі, зрозумій.

Еола змовчала; зібравши вузликом губи, стежила, як цей, зовсім чужий дідуган порпається біля відеофона. Хоч як він не натискував на кнопки, екран мовчав, ви-тріщившись на каюту мертвим більмом. Почала й собі збиратися.

— Що ж це таке? — бубонів собі під ніс капітан.— Того бути не може, щоб атомні батареїки вичерпалися. Вони ж на двадцять п'ять років...

Квапливо надягнувши свою капітанську форму, яка помітно обвисала на ньому, Нескуба покрокував до командного відсіку. Роздратування і тривога поступово слабли, розвіювались.

За пультом сидів, згорбившись, старезний космонавт, в якому Нескуба ледве впізнав Павзевея. Де й поділася його статурність, його молодеча виправка... Запали щоки, втомлений погляд колись таких жвавих очей і велика біла лисина посеред голови.

«Поголився...— подумав Нескуба.— Встиг. Але чуприну наче метеоритом зчистило...»

Побачивши капітана, Павзевей мерщій узяв свого форменого кашкета, що лежав на пульті, і надягнув його по самісінькі вуха.

— Не треба,— капітан махнув рукою, даючи знати, що зараз не до формальностей.— Що воно діється, як ти гадаєш?

Павзевей устав, озирнувся, чи нікого більше нема, заговорив глухуватим голосом:

— Що діється? А дідько його знає... Якщо ти перевіряєш мої зв'язки з реальністю, то...— Павзевей трохи підняв кашкета і провів долонею по лисині.— Скажу відверто: зі мною щось не в порядку... У мене, розумієш, випадіння пам'яті. Ніби ще вчора, заступивши на вахту, я був молодий, а зараз... І нічогісінько не пам'ятаю. А це ж немалий відтинок часу... От наче промигнуло із швидкістю світла... І вже я лисий...— Він знову, піднявши кашкета, погладив тім'я—голе, немов екран.— Була мить, коли я подумав, що божеволію...

— Заспокойся, друже,— Нескуба торкнувся його плеча.— Ніякої перевірки, і ти цілком здоровий психічно. Я просто хочу розібратися в ситуації. З нами всіма не все в порядку. Що показує локаційний графік?

— Поглянь, горловина покоротшала і розширилась. Чи це мені так тільки здається?

— Ні, це справді так,— замислено сказав Нескуба, уп'явшись очима в екран.— Скоро ми її пройдемо.

— Скоро? — гірка посмішка скривила заросле обличчя Павзевея.— Чи доживемо? Скільки нам залишилось? Ти теж, капітане, проклав курс до старості — хіба не відчуваєш?

— Маєш рацію: ми всі... яюсь раптово постаріли.— Капітан схилився над панеллю внутрішнього зв'язку, але

як не натискував на кнопки, екран залишався мертвим.—
Що сталося?

Павзевей знизав плечима.

— Не встиг перевірити.

Нескуба мимохить кинув погляд на оглядовий екран. Жодної цяточки, жодної іскорки — споконвічна пільма, яка, мабуть, ніколи не знала, що таке промінь.

«І в цій чорноті зав'яз «Вікінг»...— подумав Нескуба, відчувши подих остраху.— В який же простір ми потрапили? Невже і досі кружляємо біля колапсуючої зорі? Чи, може, тут нічого й схожого нема?.. Можливо, то все — лише химерні гіпотези...»

Чорний простір гіпнотизував, притягував, неначе прірва, жахав Нескубу своєю великістю, налягав на душу тяжкою брилою. Нараз Нескуба відчув свою дрібність, свою нескінченну малість супроти Всесвіту. Але то була тільки мить. «Нащо мені всілякі комплекси? — подумки обурився Нескуба.— Ще чого не вистачало! Треба ділом займатися, а я...»

Струснув головою, розправив плечі, як міг, постарався збадьоритись.

— Ну, от що, Павзевею, ти все-таки пильнуй біля пульта, а я піду побачу, як інші. Та треба налагодити внутрішній зв'язок.

— Гаразд.

Павзевей сів на своє місце, знову скинувши свого красивого форменого кашкета і сяючи лисиною.

Капітан, силкуючись ступати якомога твердіше, покрокував з командного відсіку.

Як і передчував, нічого втішного він не побачив. Нікого з екіпажу не обминула старість — ні чоловіків, ні жінок. Зарослі, зморшкуваті обличчя; в декого в очах переляк, розгубленість, беспорядність. І майже всіх охопила глибока депресія. Гай, гай... Колись бадьорий, енергійний колектив космічного корабля перетворився на якийсь занедбаний пансіонат для пенсіонерів. Особливо постраждало жіноцтво. Хоча Нескуба на собі відчув «феномен старості», як подумки назвав те, що їх спіткало, проте йому було дуже прикро бачити, як час глибоко поорав їхні обличчя, ще недавно такі милі та гарні.

Дехто ще снідав по каютах, а деякі, споживши належні калорії, сиділи в лабораторіях, але Нескуба не був упевнений, що вони щось там роблять: занадто вже старі й кволі.

Чимало кают були порожні, і вони нагадували Нескубі покинуті гнізда. Де ж їхні мешканці? Капітанові все стало ясно, коли він зайшов до госпітала. Невеличке овальне приміщення в середині корабля було переповнене хворими. Коло них порались усі троє лікарів, серед них і Еола.

— Що за пошесть? — спитав Нескуба, і в голосі його відчувалась тривога.

— В основному анемія, — відповіла Еола. — Даємо вітамінні препарати, але, сам розумієш, цього недостатньо, потрібне посилене харчування.

— Гарзд.

Нескуба ступнув до екрана, щоб одразу передати наказ, та, згадавши, що зв'язку нема, тільки змахнув рукою.

— Ну, а Канторові вже, мабуть, ніщо не допоможе, — прошепотіла Еола капітанові на вухо і очима вказала на ліжко, де лежав скорчений фізик. Бліда з синюватим відтінком рука недужого затиснула віхоть жовтаво-білої бороди. Нескуба одразу помітив ці неживі кольори, на-супився.

— Що з ним?

— Тяжкий випадок. — Еола відійшла з Нескубою від ліжка недужого. — Останнім часом він тільки те й робив, що підривав своє здоров'я...

— Конкретно, — нетерпляче перебив Нескуба.

— Дуже ушкоджена ендокринна система. Серцево-судинна також. Ми вживаємо всіх можливих заходів...

Нескуба підійшов до Кантора, схилився над ним і обережно торкнувся плеча.

— Канторе... Чуєш, Канторе...

Фізик не змінив пози, лише кліпнули повіки і ледь зворухнулися губи — може, хотів щось сказати, але не зміг, не вистачило краплини енергії.

— Чого ж ти, друже...

Спазм перехопив Нескубі горло, і він не зміг вимовити більше ні слова. Мовчки, навіть з якоюсь дивною цікавістю, дивився, як поволі зсуваються з Канторової бороди посинілі пальці, як западають, покриваючись сірістю, щоки і в очах залягає тінь. Еола кинулась за шприцом, але це вже було непотрібне. Капітан скинув кашкета, може, з хвилину постояв, схиливши голову, а тоді, ні на кого не дивлячись, вийшов.

«Так, перша смерть... у космосі...— запульсувала думка.— Переступив меж у Кантор... Ну, що ж, у свій час кожен її переступить... У свій час...»

Хотілось якомога швидше дістатися до каюти, впасти на ліжко і лежати, ні про що не думаючи. Ох, які ноги важкі, ніби з чавуну...

«Е, починаю розкисати,— дорікнув собі.— Ще чого не вистачало!..»

Змусив себе обійти увесь корабель, щоб на власні очі побачити кожен відсік, майстерні, лабораторії, склади. Спожив свою порцію хлорели і тут же дав наказ про посилене харчування — старший кухар одразу ж узявся складати нове меню.

До командного відсіку Нескуба повернувся вкрай знесилений, важко опустився у своє командирське крісло і кілька хвилин сидів, підперши голову руками.

— Внутрішній зв'язок налагодили,— доповів Павзевей, погладжуючи долонею лисину.

— Так... Добре...— Нескуба підвів голову.— А що там було?

— Енергоблок. Батарея вичерпалась.

— Атомна батарея? — скинув бровами Нескуба.

— Так.

— Перевірити причину. Атомна батарея... Неймовірно!

— Причина одна — час.— Павзевей знову торкнувся лисини і відсмикнув руку, наче йому припекло.

Нескуба якусь мить мовчав, потім ввімкнув мікрофон і, дивлячись на своє зображення на екрані (достеменний дід!), заговорив:

— Товаришів Хоупмана, Ідерського, Ілвалу, Лойо Майо прошу зайти до мене.

Коли психолог і фізики з'явилися,— по-старечому повільні, неповороткі,— Нескуба довго кліпав очима, поки розрізнив їх.

«Ох, і постаріли...— щемливий жаль ворухнувся в Нескубиних грудях.— Мабуть, відчувають своє тіло, як чийсь поношений одяг. Так само, як і я... Ми ж не встигли звикнути до старості... Певно, в кожного млоїться на душі — що то з нами буде?»

— Не знаю, як і назвати нашу зустріч,— розвів руками.— Симпозіум? Колоквіум? Чи невеличка наукова конференція? Нам треба проаналізувати ситуацію. При цьому, я вважаю, не гріх дати волю фантазії. Чим біль-

ше буде висунуто ідей, тим краще. На цій основі, сподіваюсь, нам вдасться хоч трохи пояснити... задачу, в якій майже всі параметри невідомі. Вільна дискусія дозволить нам відібрати раціональне зерно і зробити правильні висновки. Починайте, Хоупман, вам слово.

Астрофізик сіпнувся, щоб підвестись, але Нескуба нетерпляче махнув рукою, мовляв, не до церемоній.

Хоупман підвів голову і окинув присутніх втомленим поглядом. Потім час від часу позирав на чорний овал оглядового екрана і говорив упівголоса, наче остерігаючись когось стороннього:

— Останнім часом на «Вікінгу»... діється щось незвичайне. Окремі моменти можна пояснити хіба що... порушенням закону причинності. А що як ми потрапили в таку систему координат колапсуючої зорі, яка характеризується... щілинами в часі? Бо як інакше пояснити перервність у наших діях? Я, наприклад, ніяк не можу пригадати, яким чином опинився біля гравітаційного трансформатора...

— А ми з Еолою отямились у «Всякій всячині»,— обізвався Нескуба.— Пам'ятаєте, якраз перед матчем? Досі не можу збагнути, чого ми там були і як туди дісталися.

— Може, це провали пам'яті?— кинув репліку Ілвала.

— Можливо,— погодився Нескуба.— Але яка причина? Адже цих дивних провалів зазнали майже всі. А от якщо прийняти припущення про щілини в часі, тоді все стане на місце.

— А оце наше постаріння?— обернувся від пульта Павзевей.— Перед сном екіпаж був молодий... Не могли ми справді проспати... майже сорок земних років і лишитися живими!

— А чому ви назвали саме цю величину?— спитав Лойо Майо.

— Акумулятори живлення внутрішнього зв'язку, розраховані на п'ятдесят років, цілком вичерпались. Довелося міняти пластини.

— Так, це вже щось інше,— роздумливо сказав Ідерський.— Щілиною це пояснити не можна. Навпаки, тут, очевидно, відбулося ущільнення часу, велике його пришвидшення.

— Виходить, за вісім годин — сорок років? — пробу-бонів Нескуба.— Ще цього не вистачало!

— Теоретично, в просторі, який інтенсивно стискується, час може летіти з нескінченно великою швидкістю,— сказав Хоупман.— Тисячоліття можуть промайнути за одну коротку мить, цілі тисячоліття. Так що нам... в цьому розумінні пощастило.

— Справді,— зітхнув Павзевей,— якби з такою швидкістю...

— То ми б отут не сиділи і не обговорювали б парадокси часу і простору,— іронічно усміхнувся Ілвала.

— Це вже так,— хитнув головою Ідерський.— На тисячу років нас би не вистачило.

Аж тепер Нескубі трохи відлягло від серця: жартують, усміхаються — значить, не все втрачено.

Заговорив розважливо, ніби міркував уголос:

— Колапсуюча зоря, простір, замкнутий на себе... Всі ми зійшлись на тому, що «Вікінг» потрапив у гравітаційну пастку чорної дірки. Але от минуло досить часу...

— Понад сорок років,— докинув Павзевей.

— Так,— хитнув головою Нескуба,— понад сорок років, а ми все падаємо і падаємо... Чи одержано якісь нові характеристики... цього об'єкта?

— Самої зорі як такої досі намацати не вдалось,— сказав Лойо Майо.— А от конфігурація неба дуже змінилася. Галактики стягуються докупи. Усі видимі галактики.

— Стягуються докупи?— перепитав Нескуба, і ріденькі брови його скинулися вгору.— Наслідок швидкості «Вікінга»?

Лойо Майо потер пальцями чоло, ніби хотів розглядити зморшки. Сказав роздумливо:

— Ні, наша швидкість тут ні до чого... Тобто вона якоюсь мірою... Але це не головне. Очевидно, міняється геометрія простору. Ми заглибились у таку частину Всесвіту... де можливі парадоксальні явища. Втім, висновки робити ще рано, спостереження продовжуються.

Ідерський теж був такої думки:

— Треба провадити спостереження простору всіма наявними засобами, щоб охопити не лише Метагалактику, а й елементарні часточки. Якнайширший спектр спостережень — ось що дасть нам змогу розібратися в новій картині світу.

Дослухаючись до міркувань учених, Нескуба намагався втілити їхні абстракції у якісь конкретні образи,

пробував уявити оті «щілини в часі», викривлення простору, його замикання на себе, мигтучий плин часу... І нічого не виходило. Уява оперувала звичними образами евклідового простору і не могла збудувати ніяких інших конструкцій. Звичайно, Нескуба розумів, що тут може послуговуватися лише математичне мислення, що абстракції треба ловити сіткою формул, і все одно відчуття отієї невидимої перепони, яка обмежувала уяву, гнітило душу.

У дверях з'явилась жіноча постать, і він, придивившись, впізнав Еолу. Дружина причовгала до нього, прихилилась до вуха:

— Уже спорядили.

— Що? — не второпав Нескуба.

— Кантора спорядили, кажу.

— Ага, так...— Невблаганна дійсність нагадувала про себе, вимагала свого, і вони мушили облишити принадну сферу гіпотез. Нескуба підвівся.— От що, друзі, настав час попрощатися з Кантором...

Ідерський скинув головою, на очах йому зблисли сльози.

— Невже... Кантор...— прошепотів, благально дивлячись на Еолу.— Невже він...

Еола мовчки похитала головою і подалась до виходу. Ідерському здалося, що то посунула зловісна тінь.

— Так.— Нескуба обвів поглядом своїх товаришів.— Перші похорони в космосі...

Один по одному вони, пересилюючи втому, рушили з командного відсіку, лише Павзевей горбився за пультом.

9

Лойо Майо поклав перед капітаном чорну фотографію і заклав руки за спину. Мовляв, дивися, чи розпізнаєш, що тут є? Очі йому сухо зблискували.

Нескуба схилився над тією карткою, але, як не напружував зір, нічого не бачив, окрім рівномірної чорноти. Протер очі пальцями — ефект був той самий: темрява, і жодних слідів руху.

— Його безкінечність космос?

Астроном кивнув.

— Я такої мови не розумію,— підвів голову Нескуба.— Може, доповните цей негатив словами?

Лойо Майо переступив з ноги на ногу, провів язиком по сухих губах.

— Це... таке... розумієте... вражаюче відкриття...

— Я тут нічого не бачу,— знизав плечима Нескуба.

— Перепрошую...— Лойо Майо заметушився, мацаючи кишені комбінезона. З однієї він таки витяг те, що шукав.— Ось, будь ласка,— подав капітанові лупу і вказав пальцем на праву половину фотографії.— Подивіться сюди.

Нескуба почав націлювати лупу, то наближаючи, то віддаляючи її від фото, проте знову нічого не знаходив. «Химерні люди ці астрономи,— думав капітан,— завжди щось підсунуть... Якийсь він екзальтований..»

— Бачите? — нетерпеливилось Лойо Майо.— Ось де вона.— Астроном простяг руку і торкнувся фотографії тремтячим пальцем.— Одна-єдина крапочка в усьому просторі.

Нескуба навів на це місце лупу і аж тепер помітив малюсіньку білу цяточку.

— Хіба це не подряпина?

Лойо Майо хмикнув, трохи ображено відповів:

— Технологія у нас на висоті... А цей унікальний документ має епохальне значення. Тут зафіксована уся наша Метагалактика — Всесвіт, з якого ми вилетіли...

— Оця світла крапочка? — перебив його патетику Нескуба.

— Вона,— хитнув головою астроном.— Звичайно, при дуже великому збільшенні.

— Хіба ми відлетіли так далеко? — з острахом у голосі спитав Нескуба.— Та на таку відстань не вистачило б життя тисячі поколінь!

— Відстань тут, може, й невелика. Як на космічні масштаби, це — поряд. Суть у розмірах нашої Метагалактики. Ми бачимо її збоку, розмір її становить мікроскопічну частину сантиметра: десять у мінус тридцять третьому ступені.

Нескубині брови зійшлися докупи, чоло прорізали зморшки. Що це він городить? У мінус тридцять третьому ступені? Це ж нуль цілих, за ним ще тридцять два нулі й одиничка. Чи він при своєму розумі, цей Лойо Майо?

— Це парадоксально, але...

— Але факт? — підхопив Нескуба і пильніше поглянув на свого співбесідника. Той не витримав погляду,

відвів очі вбік, губи йому пересмикнулись, наче хотів щось сказати, але не наважився.

«Ну, ясно: психічний розлад,— подумав Нескуба.— В умовах безкінечних стресів не диво й звихнутися... Тривожно-маніакальний стан...»

Лойо Майо пояснював далі:

— До такого парадокса спричинилася велика концентрація маси, що з неминучістю викликало викривлення простору...

У глибині оглядового екрана капітан помітив купку золотих цяточок — далекі зорі послали йому на сітчатку вість про своє існування.

— Настав момент, коли простір замкнувся...— провадив Лойо Майо.

— І тепер мільярди зірок спресувалися в одну елементарну частку, чи не так?

— Ні, тут не те. Наші Галактики містяться в оцій елементарній часточці.

— Ай-я-яй,— скрушно похитав головою Нескуба,— бідолашні Галактики... І наша Земля там, людство, цивілізація... Чи не затісно їм у такому об'ємі? Та ви не горюйте...— Удавано усміхаючись, капітан підвівся, поклав руку на плече астрономові.— Ну ж бо, вище голову! Ми теж не спресувалися в який-небудь електрон, а лишаємось людьми!

— Ми вискочили звідти...— ніяково сказав Лойо Майо, відступаючи від Нескуби.— Розумієте — вискочили через горловину так званої чорної дірки, так що... нам безпосередньо загрози... поки що... Не треба хвилюватися...

«Це відкриття травмувало капітанову психіку,— подумав астроном,— бач, як зреагував... Не треба було так прямо... як лазером у голову... Може, викликати Ілвалу?»

— Я не хвилююсь,— сказав капітан.— Але ж ви самі кажете: явище парадоксальне... Ну, гаразд, ідіть уже відпочивати, а зорі... зорі тим часом ще можуть висипатись із тієї гравітаційної пастки, і все стане на свої місця.

Лойо Майо позадкував до виходу, підозріливо поглядаючи на капітана. Здогадався, що той думає про нього, і це тільки підтвердило його власне припущення про капітанову психіку: адже божевільні вважають хворими всіх, окрім себе.

— Так, так,— бурмотів астроном,— ви теж відпочиньте... Усі ми перевтомилися до краю.

Нескуба ішов за ним до самісінького виходу, заступаючи собою екран, і все непокоївся: «Хоча б він не помітив зоряного скупчення, хоча б не помітив...» Зачинивши масивні двері, зітхнув, провів долонею по чолю і повернувся на своє місце до пульта. Чорне фото, принесене астрономом, чомусь непокоїло, муляло око, і він різко відсунув його вбік. Яка нісенітниця — Метагалактика в елементарній часточці! Велетенська маса замкнула простір... А промінчик? Як він міг вирватись? Оце нафантазував! Гра хворої уяви і більше нічого...

Перевів погляд на оглядовий екран і аж усміхнувся. Ось він — Всесвіт! Виринає нова Галактика, а він плете про якусь елементарну часточку... Ну, ясно — звихнувся бідолашний.

Нескуба з'єднався з каютою Ілвали, та психолога не було. Передав радіовиклик по всьому кораблю, і хвилин через десять Ілвала з'явився.

— Поглянь,— капітан вказав на чорне фото і підсунув лупу.— Це приніс Лойо Майо.

В очах Ілвали мигнув усміх.

— Знаю, я оце був у нього.

— Ну, як він?

— Тривожиться, що травмував твою психіку.

Тепер і Нескуба засміявся, його широка, як віяло, борода задрижала.

— Який же ти ставиш діагноз? Чи не *pseudologia fantastika*?* Шкода, якщо такий учений...

— Не квапся з висновком, Гордію.— Ілвала сів поруч капітана, повертів фотографію в пальцях.— Це ж документальний знімок, і він містить інформацію...

— Яку? — прохопився Нескуба.— Про що?

— Про структуру Всесвіту.

Нескуба вирячив на нього очі:

— Що тут діється! І ти тієї самої співаєш?

— Бачиш, капітане, вони там, в обсерваторії, не припиняли спостережень ні на мить. Чому ж не довіряти...

— Ось чому! — Нескуба різким рухом правиці вказав на оглядовий екран, де було добре видно зоряне скупчення. Та на Ілвалу це не справило враження.

* Фантастична псевдологія (*грецьке*)— розповідь про події, яких не було в дійсності, при щирій переконаності в їх істинності.

— Я не астроном і не фізик, отож дискутувати з тобою не збираюся. Викликай фахівців, а я послухаю, мені цікаво, що вони скажуть.

Нескуба ошелешено поглянув на психолога, знизав плечима, мовляв, не чекав од тебе такого, але нехай буде по-твоєму, і схилився над мікрофоном внутрішнього зв'язку. Насамперед запросив астрофізика Хоупмана, потім звернувся до Ідерського і, звичайно, до астрономів. Лойо Майо з'явився із своїм колегою — сухорлявим Олександром Осиповим, який увесь час насуплював брови. Сам Лойо Майо здавався спокійним, ледь не байдужим, але по тому, як затремтіли його пальці, коли він брав «чорну фотографію», Нескуба зрозумів, що той погамовує свої емоції. Але що його хвилює? Чи оте несподіване «відкриття», чи обговорення, на яке вони зібрались?

— Ну, що ж, товариші, хоча перед нами вічність, гаяти часу не будемо.— Капітан скупо усміхнувся і продовжував стриманим, рівним тоном:— Ви, певно, вже трохи чули про астрономічну сенсацію, отож виникла думка обміркувати її разом. Прошу вас, Лойо Майо, поінформувати товаришів докладніше.

Астроном обвів присутніх якимось дивним поглядом, наче побоюючись, чи зрозуміють його, чи, може, сприймуть як маячню. Тремтячими пальцями підняв угору фотокартку і сказав:

— Оце портрет нашого Всесвіту, останній портрет... Зовнішні розміри всієї нашої Метагалактики,— Лойо Майо іронічно скривився,— колишньої нашої Метагалактики — зараз становлять 10^{-33} сантиметра.— Поклав картку на лискучий пластик пульта керування, передихнув.— Мусимо це усвідомити, прокладаючи дальший маршрут... Коли б я сам одержав такі наслідки, то подумав би, що збожеволів. Але ж ми спостерігали космос разом із Олександром Осиповим...

Усі присутні, навіть і Нескуба, слухали інформацію Лойо Майо як заморожені. Метагалактика — в елементарній часточці! Мільярди мільярдів зірок, планет... Незліченна енергія, емоції, думки, минуле і майбутнє — жива, бурхаюча матерія... Та як усе це може вміститися у мікроскопічному об'ємі?

Нескубина уява, зрештою, здоровий глузд протівилися, не сприймали такого парадоксального припущення.

Коли Лойо Майо замовк, усі були такі приголомшені,

що в перші хвилини ніхто не міг здобутися на слово. Потім заговорили водночас, і Нескубі довелося підвищити голос, закликаючи до порядку.

Біля комп'ютера уместився Хоупман, маленький такий, зіщулений дідок, і на екрані побігло мереживо формул, які неможливо було заперечити. Аналітичний розум астрофізика вражав тонкою логікою мислення. Формула Всесвіту розросталась, неначе якийсь химерне дерево, і її символи-значки, такі нікчемні самі по собі, зібрані в систему, набували фантастичної сили. Вони стискували, спресовували Метагалактику в отой квант простору, який виражається величиною 10^{-33} сантиметра. Макрокосм у мікркосмі, безкінечне в кінечному! Хоупман, вказуючи на екран комп'ютера, списаний формулами, нагадав, що такі космологічні ідеї були висунуті ще в двадцятому столітті, що дехто вважав це грою розуму на тему: «Що сталося б, якби було отак...»

— Тепер ми бачимо, що це не розумові конструкції, а сама реальність,— втомленим голосом закінчив астрофізик.

— Реальність...— тихо повторив Нескуба, розгублено поглядаючи на своїх товаришів.— А ото що — хіба не реальність? — вказав на зоряне скупчення у лівому верхньому кутку оглядового екрана. Голос його звучав трохи роздратовано.— Що ж то по-вашому?

Нараз стало тихо-тихо, погляди ковзнули по великому оглядовому екрану та й прикипіли до світних цяток.

Хоупман знизав плечима:

— То, певне, інший Всесвіт розкривається перед нами. Космічний Гольфстрім виносить нас у новий простір.

— А що ви на це скажете, Ідерський?

Фізик трохи помовчав, збираючись з думками.

— Що ж, ці твердження не суперечать теорії і, як бачимо, підтверджуються дійсністю. Мусимо перебороти інерцію мислення... Світ незмірно складніший, ніж ми уявляли досі, як у розумінні структури, так і щодо фундаментальних законів...

Ідерський поворухнувся і... поплив у повітрі. У тій же самій позі — наче сидів на невидимому стільці.

— Обережно! — вигукнув капітан.— Тримайтесь за сидіння!

Та його застереження спізнилося: усі, окрім його самого та Осипова, який встиг учепитись за підлокітники, опинилися під білим пластиковим куполом. Безпорадно

борсаючись, то збивалися до купи, то розліталися в різні боки. Один бурчав, той вигукував, інший — сміявся, — усі були в стані ейфорії, навіть Осипов перестав хмуритись. Невагомість! Тенета гравітації порвалися. Невагомість — це ж порятунок! Невагомість — як це прекрасно!

Капітан, спостерігаючи своїх товаришів, що плавали, наче риби в акваріумі, відчув якусь млюсть у всьому тілі, легке запаморочення. Перед очима тремтів сизий серпанок. Нескуба силкувався зосередитись на цьому явищі, але безуспішно: кожної даної миті він забував, про що думав щойно. Пам'ять стиралася і, природно, самого цього процесу зафіксувати було неможливо. Нескуба не міг навіть помітити, як вони всі молоділи, як хвилина за хвилиною вкорочувалися їхні вуса, бороди, а потім і зовсім зникли; як темнішало їхнє волосся, а Павзевеева лисина бралася густою щетиною. Кожен відчув пружність у м'язах, бадьорість в усьому тілі. Увесь екіпаж помолодів — і жінки й чоловіки фізично стали такими, якими були десь на сьомому році польоту, коли потрапили в Космічний Гольфстрім. Ще один зигзаг Часу, і зигзаг, щасливий для наших мандрівників: до них вернулася молодість, здоров'я, бажання жити і працювати.

10

Помолоділий, сповнений енергії, Гордій Нескуба у вільні від вахти години не міг усидіти в своїй каюті. То йшов до Лойо Майо та Осипова, щоб припасти до окуляра телескопа: «Мусимо відкрити планетну систему!», то заходив до клубу подивитися новий фільм, знятий на «Вікінгу», але найбільше часу віддавав електронній пам'яті корабля. Прослухував те, що надиктував сам чи його помічники. Еола з цього дивувалася, пробувала навіть випитати, до чого він дошукується, але Гордій тільки рукою змахне, винувато усміхнеться і нічого не скаже. Та ці гримаси не могли приховати від чутливої дружини його внутрішнього неспокою, ба навіть тривоги. Щось мучило капітана, відбирало сон, аж помарнів чоловік, під очима залягли синці. Нарешті Еола не витримала.

— У тебе виснаження нервової системи, Гордію, треба обов'язково...

Нескуба щось буркнув нерозбірливе, та Еола не відступилася: її охопила тривога.

— Ти поводишся... безвідповідально!

— Як? — усміхнувся Нескуба.

— А що ж, у тебе симптоми нервового захворювання, треба лікуватися, відпочити...

— Може, подамся на Ризьке узбережжя? Море, ліси, річка, пісок, червононогі чайки і дзьоби червоні, на головах попелясті косиночки...

— Я йому серйозно, а він жартує.

Нескуба зітхнув, обличчя його набрало серйозного виразу.

— Мабуть, ти маєш рацію, Еоло. Справді, нерве виснаження... Але ж мушу я дізнатися, де поділася людина?

— Про що ти? — злякано вигукнула Еола.

— Кантора нема.

— Якого Кантора?

— Фізика. Забула? Енергійний такий, з котячими очима...

— Той, що працює з Ідерським?

— Працював...

— Де ж він подівся?

— Ніхто не знає. Електронну пам'ять я вже прослухав кілька разів — ніякого сліду!

— А як вони... з Ідерським? — насторожено спитала Еола.

— Злочин виключається.

Еола почервоніла: справді, як вона могла таке подумати?

— Та, звичайно... це я так... Але де ж він міг подітися? Може, забрався в який-небудь закуток, а там трапився сердечний приступ чи інсульт... Мало що може статися...

— Я оглянув увесь корабель.

— Слухай, а чому ти досі тримаєш це в секреті? Чому б не оголосити всьому екіпажу?

— Саме це я й хочу зробити зараз.

Нескуба тут же, не виходячи з своєї каюти, ввімкнув сітку внутрішнього зв'язку і оголосив про зникнення Кантора. Попросив усіх по-можливості допомогти в пошуках.

Еола порадила повторити, і він ще двічі передав це повідомлення, вимовляючи кожне слово якомога

спокійніше. Це була певна ознака, що він дуже хвилюється.

Як і слід було сподіватися, звістка про зникнення одного з них збудоражила увесь екіпаж корабля. Шукали скрізь, нищпорили по всіх закутках, та Кантора ніде не було. Скафандри для виходу в космос були на місці всі до одного — в кожній каюті, робочих приміщеннях і запасні комплекти, затиснуті у спеціальних коридорних нішах. І його, Канторів, скафандр звисав металічною головою у затискувачі. Отже, в космос він не виходив!

Нескуба побоювався: ану ж виникнуть підозри? Проте моральний дух екіпажу витримав це випробування з честю. Ото тільки й того, що Еолина репліка, та й то наодинці з ним.

І все ж таки: що сталося з Кантором?

Капітана мучила невідомість, тривога млоїла серце. Та ще й те: на кораблі, очевидно, сталася трагедія, і ні він, ані хто інший нічого не чули, не бачили, не знають! Що це — колективне випадання пам'яті? Масове навіювання? В голову лізли всілякі фантастичні думки, в яких фігурували навіть якісь таємничі інопланетяни і т. п.

Та ось нарешті гримнув грім! Перший пілот Саке Мацу перевірів розвантажувальний відсік і одразу виявив: однієї з «портативних» ракет немає... Усі зійшлись на тому, що Кантор у стані афектації чи якоїсь психічної кризи покінчив самогубством, викинувшись у космос. Так було записано і в електронну пам'ять «Вікінга» — покінчив самогубством. І коли б хто сказав капітанові Нескубі, чи астронавігаторові Павзевею, чи навіть психологу Ілвалі, що вони самі «поховали» Кантора в космосі, що пілот Саке Мацу вмикав спусковий механізм, який виштовхнув ракету з мертвим Кантором назовні, — коли б хтось міг це сказати, — вони б нізащо не повірили. Та про це ніхто й ніколи їм не розповість, хіба, може, ввісні з'явиться щось невиразне, примарне, щоб одразу ж і зникнути.

Сум'яття, викликане такою несподіваною і зовсім незрозумілою смертю фізика, потроху вляглося, екіпаж «Вікінга» набирав звичного ритму роботи. Тривалий час точилася дискусія про напрямок польоту. Куди летіти? З якою метою?

Було вирішено скликати нараду. До рубки керування зійшлися всі, окрім тих, що на вахті.

Перше слово Нескуба надав астрономові:

— Лойо Майо пильнує космос, дружить із Галактиками,— лагідно посміхаючись, сказав капітан.— От і послухаємо, яка його думка.

— Ми з тутешніми світилами ще не встигли зазнайомитись,— у тон капітанові сказав астроном.— Але вже маємо досить широку програму досліджень.. За попередніми даними,— вони ще потребують перевірки,— «Вікінг» виринув у цей, сусідній, Всесвіт поблизу центрального району Галактики, отже, напрямок від її ядра обіцяє максимальну різноманітність об'єктів для спостереження і вивчення.

Капітан бачив: навіть від самої цієї думки астроном був у захваті, очі його сяяли якимось лихоманковим блиском.

— Пояс життя,— трохи навіть урочисто проголосив Лойо Майо,— завжди розташовується на периферії Галактик. Якщо ми навіть не натрапимо на планету, придатну для колонізації, то зробимо не одне відкриття, що збагатить науку про Всесвіт.

«Фанатик науки, йому аби вивчати, найцінніший для нього сам процес вивчення,— подумав Нескуба, слухаючи тираду Лойо Майо.— А навіщо всі ці спостереження, коли вони не наближаються до Землі?»

Осипов підтримав свого колегу:

— Звичайно, вісь від центра до периферії Галактики найперспективніша...

«І цей туди ж,— подумки коментував Нескуба, поглядаючи на суворе обличчя промовця, на острішки його брів, зсунуті над переніссям.— Мабуть, вони обидва втратили надію на повернення. А що з тих знань, коли їх не можна передати людству? Певне, для астрономів спостереження космічних тіл — це форма і сенс існування, але... чи не вузько? Людство — ось альфа і омега нашого життя!»

Планетолог Сіагуру, звичайно, обстоював «планетну програму»:

— Окрім своїх, Сонячних планет, людина досі ще не побувала ні на яких інших. Може, в цій Галактиці нам пощастить?

«Не дуже ти нудьгуєш за своєю Африкою,— думав Нескуба.— Його, бач, ваблять чужі планети...»

Коли Сіагуру скінчив свою пісню, капітан окинув поглядом присутніх і не без досади відзначив, що багато

хто симпатизує планетологові, а в очах інших проглядає байдужість і безнадія. І фізик Ідерський, і біолог Алк, і астронавігатор Павзевей, і навіть психолог Ілвала були якісь інертні на вигляд, здавалось, їх зовсім не цікавить тема дискусії.

Нескуба все ж таки сподівався, що до нього приєднається більшість, а щодо підтримки з боку Павзевей та Ілвали не мав ніякого сумніву.

— Скажу одразу, товариші, що з пропозицією нашого... астроблоку я погодитись не можу,— почав Нескуба, позираючи на зоряне скупчення, що сріблилось на оглядовому екрані.— Мусимо усвідомлювати себе частиною людства...

Капітан доводив, що летіти треба якраз в напрямку до ядра Галактики. Це дасть хоч невеличкий шанс натрапити на «чорну дірку», яка допровадила б їх у свою Галактику. Він розвивав гіпотезу про обмін матерією поміж Всесвітами-сусідами.

— Якщо «Вікінга» винесла в цей Всесвіт гравітаційна течія Космічного Гольфстріму, то чому не припустити, що десь є і зворотний рух? Як ви вважаєте, Ідерський?

Заручитися підтримкою фізика Нескуба вважав дуже важливим.

Ідерський поворушив пальцями на підлокітниках, потім торкнувся заціпки еластичного пояса, що втримував його на кріслі, нарешті підвів голову:

— У принципі я з вами цілком згоден, капітане...

— Це вже добре,— квапливо обізвався Нескуба, окинувши його теплим поглядом.— Я так і сподівався.

— ...Але тільки в принципі,— похитав головою Ідерський.— Так, мені теж імponує гіпотеза про взаємний обмін матерією між сусідніми Світами. Цілком можливо, що саме так воно й є. Але у ваших міркуваннях відсутня навіть згадка про... час і відстань. Ви тільки прикиньте — і одразу переконаєтесь, що коли б перед нами була ще тисяча років життя, то й тоді ми не наблизилися б до ядра цієї Галактики на якусь помітну відстань. А камер анабіозу на «Вікінгу» нема.

— А може, до того тунелю кілька місяців польоту! — кинув репліку Нескуба, розчарований міркуваннями Ідерського.— Може, тут рукою подати!

Ідерський видивився на капітана, поплямкав губами і вибачливо всміхнувся:

— Ви мені даруйте, але це вже, знаєте, ворожіння. Може, близько, а може, недосяжно далеко — це не науковий підхід до проблеми.

— Що ж ви пропонуєте? — холодно спитав Нескуба, уже шкодуючи, що вирвалось оте «може».

— Я вважаю: треба промацувати простір за допомогою гравіметрів, і коли виявиться гравітаційний осередок, прямувати до нього.

— Так, гравіметричні дослідження треба провадити безперервно,— погодився капітан.— Але їхній ефект міг би бути значно більшим, коли б «Вікінг» рухався у напрямку ядра.

— Імовірність тут не набагато вища від нуля,— не поступався фізик.— А от пошуки в «поясі життя», як висловився Лойо Майо, відкривають більшу перспективу. Висадившись на котрійсь із планет, а вони тут, безперечно, явище не рідкісне, ми тим самим утвердимо, закріпимо найдальшу межу земної ноосфери*. Хіба це не велична мета?

— Не бачу ніякої величі в тому, щоб відмовитись від усього людства,— сказав Нескуба.— Наше існування втрачає сенс.

Деякий час усі мовчали. Капітанова репліка змусила багатьох замислитись.

— Як на мене,— обізвався психолог Ілвала,— то напрямок до ядра видається перспективним. Збільшується імовірність попадання, а найголовніше — з'являється орієнтир, мета, до якої слід прагнути. Маю на увазі те, що нагадав капітан,— наш Всесвіт, рідну Землю...

Нескуба слухав Ілвалу, і настрої його кращав з кожним словом психолога. Може, таки вдасться переконати уперті голови!

Услід за Ілвалою підтримав капітана Павзевей. Але астрофізик Хоупман... Цей вважав, що пошуки зворотного тунелю — справа цілком безнадійна, і від неї треба відмовитись із самого початку, щоб потім не зазнати гіркоти невдачі й розчарувань.

— Ви кличете нас у примарний світ ілюзій, але той, хто не зважає на реальність, неминуче зазнає краху.

«От тобі і Хоупман,— з прикрістю думав капітан,— отакий маленький, кволий чоловічок, а розговорився — Ціцерон!»

* Ноос (грецьк.) — розум.

— Тут капітан і психолог дуже красиво говорили про «Рідну Землю»,— певне, ці слова в них з великої літери,— зворушливо говорили. Справді, хто з нас не хотів би повернутися додому — під шатро голубого неба, у сферу звичного тяжіння? Хто не хотів би з'єднатися з людством, яке, певно, досі вже піднялося на ще вищий щабель. Та погляньмо правді у вічі. Де наш Всесвіт? Де наша Земля? Чи є хоч найменший шанс повернутися? Хоч один з мільйона, ба навіть мільярда? Можна з певністю сказати: немає. Ми назавжди втратили Землю, від неї нас відділяють океани Часу...

«Говори, говори, безкрилий чоловіче...— хмурився Нескуба.— Яке ж то життя без великої мети?»

— Та ще й невідомо, які властивості даного простору,— провадив далі Хоупман,— як він себе поводитиме. То чи не краще всі зусилля спрямувати на пошуки планети, на якій можна осісти?

— Логічно,— вигукнув Алк.— Якщо підходящий ґрунт... Я в широкому розумінні...

«Ще цей ботанік встряє,— роздратовано подумав Нескуба.— Хоупман — голова! А яке там у тебе «широке розуміння»?

Капітанові було неприємно слухати Алка, відчував якесь глухе невдоволення проти ботаніка. І водночас було прикро з цього. «Невже ревності? — подумки дивувався Нескуба.— Ще цього бракувало!»

Долю дискусії вирішило жіноцтво. І не на користь пропозиції капітана Нескуби. Навіть Еола висловила за те, щоб шукати притулок тут, у цьому незвіданому космосі.

— Хочеться простору, вітру, пахоців трави!..— Еола аж руками змахнула, аж засміялася.— А то в гонитві за нездійсненням отак і звікуємо у цій металевій бочці!

В її словах стільки було запалу і сама вона світилась такою жагучою красою, що Нескуба на мить завагався: а може, й справді облишити мрію про Землю? Закоренитися тут, започаткувати нову цивілізацію? Але ні, його натура не могла примиритися з цим. Відчував гіркоту на душі, а «новопланетників» вважав мало не відступниками. Та нічого не вдієш, коли вони взяли гору.

— Ну що ж,— зітхнув капітан, закриваючи нараду,— нехай буде так, як того хоче більшість...

«Вікінг» почав заглиблюватись у «Пояс життя».

Минали довгі, тяжкі роки, протягом яких екіпаж «Вікінга» зазнавав жорстокої скрути, коли нервові і фізичне виснаження навіть у найвитриваліших викликало апатію. Навколишній простір здавався пустелею без берегів, у глибинах якої ледь мріли світні цятки. Життя на кораблі зробилося таким одноманітним, що інколи здавалося, ніби зупинився час. Звичайно, робилися спроби розворушити, чимось зацікавити людей — ігри, вікторини, спектаклі і т. п., але ніщо не могло сколихнути тяжкої води байдужості. Навіть шахи... Не нудьгували тільки вчені та ще Алк,— той у своїй оранжереї невтомно провадив селекційні досліди. Лише відкриття, може, навіть потрясіння могло збадьорити екіпаж, зарядити наснагою. І таке відкриття сталося. На 6-му році нового літочислення недремні вартові космосу — астрономи — помітили планетну систему, досі приховану від їхніх очей хмарою космічного пилу.

Звістка, наче електричний розряд, миттю пронеслася по всьому кораблю.

- Планети?!
- Невже це правда?
- Пристань...
- Нарешті!..

Люди ніби прокинулись зі сну: вигуки, сміх, жарти,— усіх охопила ейфорія.

А в рубці керування йшла інтенсивна робота. Досліджувались параметри планет, спектр центрального світила, яке мало незвичайну будову,— плескатий, видовжений диск. Його фотографія тремтіла в руці Нескуби, капітан з гіркотою думав: «Чуже сонце...»

Майже півроку бортового часу втратили на попереднє вивчення планетної системи. Із вісімнадцяти масивних планет для посадки обрали п'яту, яку одразу ж і охрестили: Гантеля. Маса її майже втричі перевищує масу Землі, а за формою вона скидається на гігантську гантелю. (Інші також мають неправильну форму — то схожі на бруски, то на зрізані піраміди тощо).

Основні характеристики Гантелі:

- Атмосфера має приблизно 32% кисню, 65% азоту;
- тяжіння помітно різниться на полюсах і в центрі, в середньому на якихось 15—20% перевищує
- гідросфера — 31% усієї поверхні в основному зосереджена в океані, який заповнює центральну

впадину поміж двома півкулями, тобто покриває ручку «гантелі». Досить велика хмарність;

— щільність — $7,5 \text{ г/см}^3$.

— Гантеля робить один оберт навколо своєї вісі за 13 годин.

— Тривалість року — 218 земних діб.

— Ну, що ж, дім нібито непоганий,— сказав Ілвала, сподіваючись хоч трохи розворушити капітана, що похмуро переглядав картки, видані електронним мозком,— усього є доволі.

Нескуба, помовчавши, буркнув:

— Невідомо тільки, чи цей дім порожній...

— О, якщо там є господарі — це ще цікавіше!

Капітан поглянув на нього, як на підлітка:

— Цікавіше... А що, коли вони агресивні? Що, коли їхня мораль велить проганяти непроханих гостей? Ви над цим не замислювались?

— Правду кажучи, мені це й на думку не спадало,— спокійно відповів Ілвала.

— А ми ж зовсім беззбройні. Це вас не турбує?

— Аніскілечки. Я глибоко впевнений, що свій витвір, який зветься «Людство», Природа видала в одному-єдиному екземплярі.

— Цей висновок, можливо, справедливий щодо нашого Всесвіту,— поступився капітан.— А де гарантія, що в цій, сусідній сфері немає ще одного примірника?

Павзевей, що сидів за пультом керування, обернувся до співрозмовників:

— Нічого, якщо й є, то ми встигнемо підготуватись! Вийдемо на планетарну орбіту — пильніше придивимось до планети...

— Звичайно, таких гарантій немає,— замислено сказав психолог,— але вірогідніше припустити: раз фундаментальні закони Природи зберігають свою силу і тут...

— Саме з огляду на це,— перебив Нескуба,— можна сподіватись, що й тут виникла мисляча матерія!

— Якщо виходити з припущення ізольованості, окремішності світів,— не відступав Ілвала.— А я дотримуюсь того погляду, що всі вони, скільки б їх не було, поєднані між собою і становлять, якщо хочете, єдиний Надвсесвіт.

На це Нескуба не відповів нічого, лише знизав плечима і знову взявся перебирати картки.

Ілвала подався до обсерваторії, де Лойо Майо та Олександр Осипов навпереміну спостерігали жадану для землян планету.

З усього екіпажу чи не найбільше радів Алк. Це ж тільки подумати: тридцять два відсотки кисню! Отже, чого-чого, а хлорофілу на Гантелі хоч відбавляй, рослинне життя, певне, буяє. Отам він зможе селекціонувати... І Космічну Алку відродить.

Зустрівши Еолу, яка поверталась із медичного блоку, запросив її до оранжереї.

— Відкрию вам секрет,— сказав, схилиючись до неї і ніби ненароком черкнувшись щокою її щоки.— Окрім зерен злаків, я тут маю насіння квітів... Як ви гадаєте, приживуться на Гантелі земні квіти?

Подих ботаніка грів Еолину щоку, і жінка відхилилася. «Невже таки закохався? — думка про це збентежила її.— Цікаво б почути, як він освідчується...»

Промовила чомусь занадто голосно:

— А чого ж! Може, Гантеля буде до них ласкава.

— Ну, а ви, Еоло,— все дужче розпалювався Алк,— ви будете ласкавою... до них?

— Ще б пак! — не стримала усмішки.— Кожна жінка любить квіти.

Алк необережно схопився з місця, присоски його підошов з ляскотом одірвалися од підлоги, він замахав руками і... поплив по оранжереї, вигукуючи:

— Я прикрашу квітами всю планету! От побачите...

Палку ботанікову балачку перервав зойк і чортихання — Алк зненацька вдарився коліном об арматуру. Перебираючи руками, дістався до металевого стільця і вже й рота розкрив, щоб продовжити розповідь про свої плани підкорення планети, коли з гучномовця пролунало:

— Увага, увага! Всім зайняти свої місця!

— Можете лишатися тут,— великодушно запропонував Алк.

— Ні, я піду,— вона відчинила двері.— Сказано ж: свої місця!

Ботанік дивився на зачинені двері і на сірому тлі бачив її білий силует. «Оце космічна квітка! — подумалось ботаніку.— Пишна, як... як...» В уяві одна за одною виникали троянди, півонії, лілеї...

А гучномовець закликав:

— Негайно зайняти свої місця!..

«Певне, виходимо на планетарну орбіту,— подумав Алк, вмощуючись у протиперевантажувальне крісло.— Хоча б уже швидше...»

— Починаю відлік часу. Дванадцять, одинадцять, десять...

«Нехай би краще замість Кантора — Нескуба...— снувалося в Алковій голові.— Отоді б Еола... Ну й дурні ж з'являються думки... Нечесно так, погано. Нехай він буде живий і здоровий... А Еола... Еола хай розлюбить його, покине... Дуже просто: «Обрид ти мені, Гордію, осточортів. Тільки й знаєш свій пульт. А квітку хоч одну виростив?»

Цієї миті заgrimіли двигуни, по велетенському тілу «Вікінга» пройшов дроз.

11

Все вирувало на «Вікінгу»: готувалася висадка експедиції на Гантелю. Інженери-механіки перевіряли «Гондолу», яка має облетіти Гантелю на невеликій висоті — «заглянути планеті в очі», як сказав Ілвала, і визначити місце для висадки землян. Звичайно, капітан не полишив без уваги ні операторів зв'язку, що готували лазерну лінію, ні вчених, що перевіряли бортову апаратуру, ні працівників харчоблоку, які вкладали індивідуальні пайки в герметичні пакети, ні медиків, що комплектували аптечки,— встигав за всім простежити, підказати, порадити. Лише про Еолу він, здається, забув, зате вона поглядала на нього люблячим оком, отакий — у русі, в кипучій діяльності — чоловік підносився над сірістю буднів, робився інакшим, натхненним.

Згодом (уперше, коли він хапливо обідав) запримітила ознаки нервозності. Жестикауляція, різкий голос. Чому б це? Перевтомився?

— Ти б відпочив хоч годину,— сказала якомсь, торкнувшись його плеча.

— Для відпочинку ще час буде,— блиснув очима Нескуба.— А зараз не до цього!

Невиразне, підсвідоме передчуття якоїсь біди непокоїло Еолу, та хіба можна було здогадатися, що обмірковував, яке рішення приймав капітан Нескуба, гарячково готуючи висадку на невідому планету? Це потім, повертаючись думкою до подій цього часу, Еола згадає

промовисті деталі, риси, які мали б насторожити її. А зараз... Така подія! Зараз усі були неначе в лихоманці, нервово напруження охопило навіть врівноважених. Чи прийме їх Гантеля? Чи стане для них другою матір'ю?

— Вільним від вахти зібратися біля «Гондоли»!

От і настало те, чого так нетерпляче ждали, до чого прагнули.

...Перед вхідним люком «Гондоли» стояло троє космонавтів на чолі з Павзевеєм. У Саке Мацу зосереджене, навіть суворе лице. Сіагуру усміхався, і зуби в нього білили, як разок намиста. Потиски рук, побажання, поради. У жінок зблискують сльози на очах, а коли урочисто зазвучав «Гімн планети Земля», Павзевеева дружина не змогла погамувати нерви і зайшлася плачем.

— Дорогі друзі! — капітанів голос бринів стриманою радістю і, може, щоб приховати її, Нескуба насуплював брови.— Усе готове до польоту. Системи життєзабезпечення перевірені якнайпильніше. «Гондола» оснащена комп'ютером, який, враховуючи зміни ситуацій, зможе міняти програму, задану електронній автоматиці. На випадок необхідності — перейдете на ручне управління. Бережіть машину, і вона збереже вас.— Капітан окинув поглядом Павзевея і його товаришів.— Отже, технічні засоби в цілковитій готовності. А ви — чи готові перекинути міст до чужої планети?

— Готові!

— Претензії? Вимоги?..

— Нема,— Павзевей зиркнув на Саке Мацу і Сіагуру, вони лише кивнули головами.

— Тоді — щасливо! — Капітан потиснув космонавтам руки.

— До побачення! — гукнув Павзевей до всіх.

Дружини кинулись обнімати своїх чоловіків, неначе прощалися з ними назавжди.

— Щасливого повернення!

— Привіт Гантелі!

— А ви тут не нудьгуйте без нас! — махнув рукою Сіагуру.

Під звуки гімну екіпаж зайняв свої місця в «Гондолі». Люк закритися, і всі поспішили із шлюзу. «Гондола» спокійно лежала між рейками, немов зернина в стручку, ждучи, коли її вилущать з нього.

Капітан уже був за пультом керування. На одному з екранів почали проступати тьмаві обриси кабіни «Гондоли», ось уже видно й самих космонавтів.

— Як ви там? — спитав Нескуба.

— Все нормально, — відгукнувся Павзевей. — Готові до старту.

— Даю старт.

Нечутно розсунулися шлюзові ворітниці, «Гондола» посунулася спочатку повільно, ледь помітно, потім швидше, швидше, змигнуло кілька секунд — і вона зісковзнула у вільний простір. «Вікінг» злегка гойднувся, а «Гондолу» вже можна було бачити не лише на екрані, а й відшторені ілюмінатори. Освітлений променями плескатої сонця, космічний човен, як показували контрольні прилади, швидко виходив на розраховану траєкторію...

З «Вікінга» пильно стежили за «Гондолою», її екіпаж був ось тут поряд — екран показував усе, що відбувалось у їхній забитій апаратурою кабіні.

Павзевей наче прикипів до пульта керування, обидва його товариші вже працювали з приладами, скеровуючи об'єктиви на планету.

«Ці прокладуть шлях, — спокійно думав Нескуба. — Досвідчені, не підведуть. От якби тільки не підвела «Гантеля...»

Еола удвох з дружиною Павзевея спостерігала за «Гондолою» в ілюмінатор правої прогулянкової палуби. Спочатку вона скидалась на золоту рибину, а вже через кілька хвилин зробилася кометою.

— Все-таки могли б і мене включити... — зітхнула Павзевеєва. — Занадто самовпевнені... А без нас, лікарів... Усе ж може трапитись.

— Не журися, Ренато. — Еола погладила подругу по спині. — Ось побачиш — усе буде гаразд.

— Але ти, я бачу, теж хвилюєшся?

— Та всі, мабуть, хвилюються перед висадкою... Як ми там будемо жити? Що, коли справді на Гантелі є аборигени?

— Може, й є. Родильний будинок наче непоганий, чому ж він має бути порожнім?

— Добре, якщо напівдикі...

— Чому ж добре?

— Вважали б нас за богів. Ти б хотіла пожити богинею?

— Не мели дурниць,— усміхнулась Рената.— Якщо вони антропоїди...

— Ні, в принципі, ти б не заперечувала? Так, як ото змальовували колись у фантастичних романах: з неба на вогненних колісницях спускаються космонавти, і темне населення, охоплене страхом, падає перед ними ниць.

— Читала... Їхні автори вважали, що віра в бога виникала зі страху. Я їх розумію: в їхній час на Землі панував Страх. А первісна людина, може, якраз нічого й не боялася. Все це дуже складне...

— Ну, а все-таки,— жартівливо наполягала Еола,— невже ти відмовилася б від статусу богині?

— Якщо Павзевей оголосить — не відмовлюся,— засміялась Рената. Подивилась в ілюмінатор, і обличчя її враз спохмурніло. Зірочка «Гондоли» — така малесенька, така беззахисна — вже наближалася до планети, вкритої сувоями хмар.— Наче падає сльоза,— прошепотіла Рената.

— Заспокойся, кажу тобі — все буде добре.

— Але ж ти не богиня, щоб це знати,— сумовито усміхнулась Павзевеева.— Планета... незвичайна, не вивчена, чужа... Це дуже складний організм, який живе за своїми законами. Як цей організм реагуватиме на втручання ззовні? Чи полюбить нас, дітей іншої планети, і чи полюбимо ми її, як другу матір?

— Ми пристосуємось,— зітхнула Еола.— Іншого виходу в нас нема. Пристосуємось і звикнемо...

Жінки ще довго дивилися в ілюмінатор, аж поки золота краплина не зникла з очей.

12

«Гондола» кружляла навколо планети майже три місяці. Комплексна програма досліджень вимагала напруженої роботи екіпажу, і, щоб підбадьорити колег, Павзевей іронічно вигукував:

— Нічого, працюємо для її величності Історії!..

Це й справді було так — суспільна історія Гантелі тільки оце починалася, і вони вперше відкривали завісу нової сцени для людського дійства. Звичайно, жоден із космічних вікінгів не міг не те що знати, а навіть і здогадуватись, яких метаморфоз ці події зазнають у майбутньому. Інформація про заселення Гантелі через

довгий ряд століть зміниться настільки, що перекази про історичний початок далекі нащадки вважатимуть міфами, які не мають ніякого реального ґрунту. «Небесний цикл» розглядатимуть як втілення одвічної мрії людини про політ у космос.

Та все це — в імлі майбутнього. А поки що — буденна робота. «Гондола», снуючи свою траєкторію навколо Гантелі, приглядалася до неї численними об'єктивами, промацувала її пульс, прислухалася до биття її серця, намагаючись уточнити хоча б найголовніші параметри. Показники були не оптимальні, але з кожним витком ставало ясно: земляни зможуть пристосуватися до цих умов.

Першу посадку «Гондола» зробила на невисокому плато, власне, узгір'ї, яке круто обривалося в океан. Павзевей сподівався, що ґрунт у цих місцях злежаний, твердий, і не помилився. Навколо — від берега аж до самісінької гірської гряди — крізь ріденьку сизувату траву проступав граніт чи, може, якась інша тверда порода.

«Гондола» осідала на газовій подушці повільно, плавно, сантиметр за сантиметром. Рідка пилова запона огорнула фізуеляж, та коли замовкла силова установка, пил почав швидко осідати, вкриваючи тонким шаром крила та ілюмінатори.

— Ну, що ж, вітаю з прибуттям, — втомлено обізвався Павзевей до своїх товаришів, які також мали не дуже бадьорий вигляд. Обснувати велетенську планету, зазначаючи перевантажень, було нелегко. Тим більше, що в умовах невагомості на «Вікінгу» вони зовсім детренувались.

— І ми вас вітаємо, — сказав Саке Мацу, крісло якого стояло поруч з командирським.

— А я вас обох! — вигукнув Сіагуру, що розташувався в кінці кабіни.

— Прибрати крила, — наказав Павзевей, і Саке Мацу пустив у дію механізм. Крізь запилені ілюмінатори все-таки можна було бачити, як втягуються у свої гнізда трикутники крил.

Деякий час десантники сиділи мовчки, наче до чогось прислухаючись.

Повіки в Сіагуру склепилися; гудіння в голові стихло, натомість учений почув шум прибою і ніби побачив Сахарське море. Ах, як йому зробилося гарно під щедрим африканським сонцем!..

А Саке Мацу, трохи повернувши голову, дивився на зубці гір, що вхромлювалися в небо, і згадував довершений конус Фудзі, який ніби пливе в повітрі...

Павзевей, глянувши на годинника, ввімкнув систему зв'язку.

— Я — «Гондола», ви мене чуєте? Я — «Гондола»...

— І чуємо, і бачимо! — пролунало з овалного екрана, де виринуло обличчя капітана Нескуби. — Як там у вас?

— Посадку зробили успішно. Почуваємо себе... — Павзевей глянув на Саке Мацу — той кивнув головою, — потім на сонного Сіагуру, — почуваємось трохи втомлено, але добре.

«Трохи втомлено...» Не буде ж Павзевей доповідати капітанові, що кілька разів — над гірськими пасмами і над океаном — вони потрапляли в жахливі ситуації, коли, здавалось, загибель неминуча. Над горами на «Гондолу» налетів лютий шквал, закрутив, пожбурих у шалену круговерть, вони втратили керування, орієнтацію. І все ж таки Павзевею якимось чудом щастило вирватись із цієї зони. Від кам'яного бескеття «Гондолу» відділяв проміжок не більше десятка метрів.

Або над океаном. Буря виникла цілком раптово, небо змішалось з водою, і в цьому хаосі почалися такі електричні розряди, які хіба що могли приснитися в страхітливому сні. Не блискавки, а цілі стовпи яскраво-синьої плазми постали в океані, і кожен тримався по кілька хвилин. В якомусь екстазі природа споруджувала грізний у своїй величі храм, невдоволена, трощила його, кидала в безодню і тут же зводила новий — ще грандіозніший.

Павзевей скеровував «Гондолу» в коридори поміж електричними колонадами, потерпаючи на саму думку, що може зіткнутися...

Було від чого «трохи втомитися»...

— Вітаю вас! — Нескубин голос потеплішав.

— Дякую. Сподіваюсь, на «Вікінгу» все гаразд?

— Так, усі здорові, настрої піднесені. Радіють, що не виявлено аборигенів, і цивілізацію на планеті випадає починати з нуля.

— Мабуть, так воно й буде, — кивнув Павзевей. — Жодних ознак діяльності мислячих істот ми не помітили.

Так, ні шляхів, ні мостів, перекинутих через ріки, їхні об'єктиви не зафіксували. А от кам'яні споруди...

«Гондола» пролітала над величезною рівниною, коли на обрії з'явився силует міста. Першим його помітив Сіагуру, що вів спостереження по лівому борту. «Місто!» — вигукнув планетолог, і в усіх стрепенулися серця. Невже справді? А може, то міраж? Павзевей скерував «Гондолу» в той бік. І в міру того, як вони наближались, місто ширилось, виростало. Ні, це не міраж. Ось уже добре видно потужні фортечні стіни, високі вежі, білостінні палаци... Покружляли навколо, не зважаючи одразу пролетіти над містом, а коли перетнули його, то побачили, що це витвір природи, її архітектурна фантазія...

— Жодних ознак? — перепитав Нескуба.— Це полегшує ситуацію.

— Правда, одне місто ми відкрили...

— Що ви сказали? — нахмутив брови капітан.

— Місто... збудоване природою. Справжні архітектурні ансамблі в монументальному стилі. Майдани, вулиці, арки...

— То, може... мертва цивілізація?

— Виключається. Ми переконалися — гра природи. Але в майбутньому...— Павзевей оглянувся на сонного Сіагуру.— В майбутньому, може, й виникне місто... Першим це чудо помітив планетолог, то чи не назвати його іменем?

— Місто Сіагуру,— капітан скинув бровами,— звучить непогано. Що збираєтесь робити зараз?

— Кортить якнайшвидше вийти на поверхню планети. Пил уже, здається, осів...

— Можете виходити,— кивнув з екрана капітан.— Зв'язок не вимикайте: ми всі тут хочемо побачити цю знаменну подію.

— Зрозуміло.

— І хоча ні тварин, ні птахів, за вашими спостереженнями, на планеті нема, ви мусите добре пильнувати,— по-товариському суворо нагадав капітан.— Згодьтеся: не виключена можливість мімікрії.

— Звичайно.

— І в синіх заростях, може, причаївся синій дракон,— усміхнувся Нескуба.

— Від «Інструкції» не відхилимось ні на йоту,— запевнив командир «Гондоли».

— Не забувайте: «Інструкція» не може передбачити усі можливі випадки.

— Там є пункт про ініціативу, інтуїцію,— спокійно відповів Павзевей. Він добре зрозумів капітанів натяк на його, Павзевея, гіпертрофовану пунктуальність.

— Бажаю успіху.

Екіпаж «Гондоли» одразу почав готуватися до виходу. Вони ще висаджуватимуться у білих полярних областях і в синіх лісних масивах, у гірській місцевості і на берегах річок серед широких блакитних рівнин, зрештою, звикнуть до цього. Але перший вихід на планету не забудеться довіку.

Павзевей поторсав планетолога за плече і в такий спосіб швидко повернув його з берегів Сахарського моря сюди, на Гантелю.

— Приготуватись до виходу назовні,— дав команду Павзевей,— Ви удвох виходите, я залишаюсь біля пульта.

— Історичний момент,— сказав планетолог Сіагуру, підводячись із свого крісла.— О, Гантеля вже накинула на нас гравітаційну сіть.

— Адаптуємось,— обізвався Саке Мацу.— І невагомість остогидла.

Сіагуру, за звичкою, хапаючись то за спинки сидінь, то за петлі, що звисали з обшивки, похилитав до вихідного люка.

— Скафандр,— сказав Павзевей.

— Навіщо? — здивувався Сіагуру.— Склад атмосфери відомий...— Його білозуба посмішка могла обеззброїти хоч кого, але тільки не Павзевея.— І температура оптимальна... як у тропіках...

— «Інструкція»,— твердо сказав командир, вставляючи мініатюрного навушника.

Планетолог перестав усміхатися, бо коли вже йдеться про основний закон зореплавців, то тут не до жартів. Дістав свій білий, як сніг, скафандр і почав надягати. Те саме робив і Саке Мацу, тільки в нього скафандр був яскраво-жовтий. Перевірили один в одного численні застібки, взяли деякі прилади (магнітометр, спектрометр тощо), не забули й про інструмент,— все це настобурчило накладні кишені, наповнило ранці, що горбились на плечах.

Дивлячись на їхні незграбні постаті, Павзевей вибачливо сказав:

— Після того, як зробимо хімічні аналізи повітря, ґрунту, рослин і якщо вони виявляться прийнятними, коли визначимо рівень радіації і він не перевищуватиме

норми,— отоді можна буде і в звичайних робочих костюмах...

— Все буде нормально! — прозвучав у командирському навушничку голос Сіагуру.— Ця планета вже на такій стадії розвитку...

— Не «ця планета», — перебив Саке Мацу, — а наша Гантеля. Пора звикати.

— Слушно, — докинув і собі Павзевей.

— Згода, — провадив далі Сіагуру, — наша Гантеля, наша Гантеля! Так от, ця планета, тобто наша Гантеля, перебуває на такій стадії розвитку, коли їй не вистачає нас...

— Можна заходити до шлюзової камери, — сказав Павзевей.

З висоти вісімнадцяти тисяч кілометрів — там пролягає стаціонарна орбіта «Вікінга» — земляни, затамувавши серце, стежили, як «Гондола» викинула драбинчастий пандус і як по ньому зійшли на поверхню планети два їхні товариші.

Сталося!

Сіагуру і Саке Мацу нереставляли ноги обережно, ніби вивіряючи ґрунт на міцність, ніби ще не вірячи, що тут, на цій неймовірно далекій планеті, такій не схожій на рідну Землю, доведеться боротись за життя їм, їхнім дітям, онукам і правнукам...

Та ось перші люди на Гантелі оговтались, пішли твердішим кроком, хоча й перевальцем, бо від незвички їх похитувало, наче п'яних. Вони таки й справді сп'яніли від радості, що після довгих років, словнених небезпек, міжзоряний Гольфстрім виніс їх до справжнього порту.

Саке Мацу і Сіагуру обернулися, щоб їх обличчя видно було на екранах «Гондоли» і «Вікінга», і привітально помахали руками.

Сталося!

Планетолог хотів щось сказати, але тільки поворухив губами: так схвилювався, що йому забракло повітря, не міг вимовити й слова.

А Саке Мацу подумки прощався зі своїм Фудзі, то він йому, білоголовому, помахував рукою, Фудзі і всій Землі.

Сталося!..

— От і скінчилася наша одіссея! — в голосі Алка бри- ніла дитяча радість, очі поблискували. — Я марив цим днем! Відкрию вам секрет, Еоло: крім насіння основних поживних культур, я прихопив чимало й іншого. Будуть у нас і дерева, потрібні в господарстві. Негайно оброблю дослідні ділянки, проведу лабораторні експерименти. І почнеться на Гантелі рослинна революція!

Евакуація «Вікінга» ішла повним ходом, вони зди- бались у шлюзовій камері, куди Алк приніс довгого ящика, а вона — кілька пакунків з медикаментами. В її присутності учений розгублювався, говорив занадто голосно і червонів, як дівчина. Це смішило Еолу, та вона не показувала виду. Говорила стримано, холодно- вато.

— А чи приживуться? — висловила сумнів. — Середо- вище тут незвичне.

— Упевнений — ростимуть. Виведу гібриди, вони швидше пристосуються. Взагалі, генетична інженерія відкриває такі можливості...

Поклавши свій вантаж, вийшли із шлюзової камери, пропускаючи туди інших. «Вікінг» скидався на потриво- жений мурашник: кожен щось пакував і ніс до камери. Коли її заповнювали, вхід герметично закривався, і двоє чоловіків у скафандрах, відчинивши вихідний люк, все те перевантажували в товсте черево так званого спуско- вого контейнера, який здійснював човникові рейси «Ві- кінг» — Гантеля — «Вікінг».

Алк поспішав за Еолою, і жінка відчувала його ди- хання на своїй шиї.

— Виростуть і плодові дерева, і тверді породи... — ви- гукував, неначе клятву.

— Шкода тільки, що не пурхатимуть птахи, — зітхну- ла Еола. — І спів соловейка почуємо хіба в запису...

Ботанік засміявся:

— Спів соловейка! Та навіщо він вам? Чи без того тьохкання не можна прожити? Хіба з нього матимеш якісь калорії?

Еола зиркнула на нього через плече і нічого не ска- зала. Тільки якась тінь пробігла в її очах.

— От якщо фізіологи мають у своїх колбах курячі зародки... — дихав на її шию Алк. — У них там великий набір. Почути на Гантелі кукурікання півня — оце була б

радість! Згодьтеся, що куряча ніжка до пюре з хлорели не завадила б.

Еола знизала плечима, їй явно не хотілось продовжувати цю кулінарну тему. Знала, що для генетичних досліджень на борт «Вікінга» було взято чимало живого матеріалу, але, зрештою, космічний корабель — це не ноїв ковчег, де було всякої живності по парі, та й програма польоту не передбачала заселення невідомої планети... А що беруть для експериментів? Культури бактерій, маленьких акваріумних рибок, ікру деяких інших видів, може, ще — жаби, білі миші. А співочі птахи... Та невже ж у лісах Гантелі немає птахів? Планетолог Сіагуру висловив припущення: життя на цій планеті ще перебуває в рослинній стадії. Але ж... Що означає це «але ж» — Еола й сама не знала. Просто їй дуже хотілося, щоб літали, пурхали, щебетали птахи. Уява без найменшого зусилля миттю витворила живу картину — на поручнях, скобах, повсюди в коридорі сидять великі й маленькі, сірі та яскраві птахи. Шугають над головами в оцих заклопотаних людей, які поспішають випотрошити корабель, щоб якнайскоріш спуститися на планету.

Кліпнула очима, і видиво зникло. «Що ж ми ще не склали? — намагалася пригадати Еола.— Здається, все. Електронного діагноста нехай інженери... А що робить Гордій? Щось він не дуже квапиться...»

Попрямувала до рубки керування.

— Ну, як там медслужба? — спитав Нескуба, як тільки вона переступила поріг.— Упорались?

— Майже,— кивнула головою Еола.— Залишається демонтувати діагноста.

Окрім Нескуби, тут були фізик Ідерський, психолог Ілвала та двоє інженерів.

— А ми тут займаємось прогнозами,— сказав Нескуба. Еола звернула увагу: вираз обличчя в нього якийсь розгублений.

— Я не заважатиму?

— Навпаки, може, щось порадиш.

Еола вместилася в крісло, заціпнула пасок, щоб не попливти вгору, і настроїлась слухати.

— Отже, енергетика...— Нескуба замислено цокав пальцями по підлокітнику.

— Чи є можливість збудувати хоч невеличку електростанцію? — обізвався Ілвала.

— Яку ти маєш на увазі?

— Ну, атомну, водяну чи теплову — яка різниця? Головне, щоб давала струм.

— Так, це головне. І побут, і електроніка — все життя колонії потребуватиме електроенергії. Вирішальне слово за нашими фізиками та інженерами.— Нескуба поглянув у бік Ідерського.

— Я гадаю, на перших порах ми обійдемося переносними установками, згодом використаємо реактор «Гондоли»...— розважливо заговорив Ідерський.

Нескуба слухав, стиснувши губи, щоб не прохопитись якоюсь поспішливою реплікою. Над усе він боявся, що фізик запропонує демонтаж силових агрегатів «Вікінга». Ці потужності могли б забезпечити енергією новостворене селище на сотню років. Але це ж означало б зруйнувати міст, єдиний міст, за допомогою якого ще можна дістатися до Землі. А втратити «Вікінг»... На саму думку про це капітан ставав сам не свій.

— ...Зрештою,— продовжував Ідерський,— планета багата на термальну воду.

— А водоспади? А енергія морських хвиль? — кинув репліку Нескуба.— Еола відчула: йому одлягло від серця.— Гантеля дуже багата на гідроенергію.

Інженери також підкинули чимало несподіваних ідей: космічна електростанція, змонтована тут, на орбіті супутника, зможе використовувати промені центрального світила і передавати енергію на поверхню планети; установки, що діятимуть за рахунок фотосинтезу...

Нескуба поставився до цих проектів скептично, мовляв, теоретизувати — це одне, а втілити ідею, здійснити її — зовсім інше.

— Такі технологічно складні проекти — справа майбутнього... А напочатку, певне, доведеться спорудити звичайну парову установку, паливо для якої даватимуть ліси, а їх, на щастя, тут сила-силенна... І навіть таку електростанцію на голому місці, без потужної технічної бази побудувати зовсім не просто...

«І справді,— думала Еола, слухаючи тепер уже рівний, заспокоєний голос чоловіка,— інженери і механіки зроблять сяку-таку турбіну. А котел? А лінія передачі? Трансформатори? Ох, і доведеться ж нам... Та найголовніше все-таки не це... Мікросвіт планети... Океан мікробів, бактерій, вірусів... Чужих, невідомих, може, в тисячу разів небезпечніших, аніж земні... Біологічний захист — ось що треба обміркувати насамперед».

Нескуба неначе вгадав її думки:

— А що скаже представниця служби здоров'я?

— Мене дуже непокоїть біологічне середовище і... байдужість до нього. Чи не слід щонайперше виробити програму біозахисту? А то нікому буде споруджувати оті самі електростанції...

— Ви, шановна, трохи запізнилися, тому й не в курсі. Розмова на цю тему вже була, і не одна. Мікробіолог та головний лікар зараз опрацьовують програму біозахисту.

Жартівливий тон, яким говорив Нескуба, подобався Еолі, бо це ж засвідчувало хороший настрій чоловіка.

— Чи можна сподіватись, що й ви підключите свій неабиякий інтелект до розробки цього проекту? — провадив далі Нескуба.

— Сподівайтесь,— усміхнулась Еола.

Коли вони прийшли до своєї каюти на відпочинок, Еола зауважила:

— Мені здається, ти не дуже квапишся залишати корабель.

— А ще ж у давнину був такий звичай: капітан сходить останнім.

— Ні, серйозно. Я, наприклад, так звикла на «Вікінгу», що не уявляю, як житиму без нього.

— Розумію,— замислено сказав Нескуба.— До того ж і простору там, унизу, одразу не буде. Так, так, не дивуйся. Довший час доведеться тулитися в санітарних палатках.

— Карантин? Скільки ж він триватиме?

— Доки не будуть виявлені усі шкідливі фактори середовища. Сама розумієш...

Довго мовчали. Гордій поклав їй руку на плече, заговорив тихо, упівголоса, неначе розкривав їй секрет.

— Ну, скажи, що то за життя без великої мети? По-моєму, кожен, хто мислить, мусить поставити перед собою надзавдання. Інакше...

— А ти поставив? — перебила Еола.

— Так, я хочу здійснити зворотний рейс на Землю.

Еола здригнулася.

— На Землю? — прошепотіла враз пересохлими губами.— Опам'ятайся, це неможливо! Ну, пригадай собі, як ми потрапили сюди... Повернутися на Землю... Це прекрасна мрія, може, колись, у далекому майбутньому

наші нащадки... А тепер — це безумство, зрозумій, Гордію... І вже ж були суперечки, усі ж висловились проти...

Голос її лунав то високо, гучно, то знижувався до шепоту. Кілька разів притуляла до рота тубик з водою.

— Опанувати нову планету — ось наше надзавдання.

— А я сподівався, що ти... підтримаєш... — Нескуба подивився їй у вічі. — Досі ми були солідарними...

Еолу обсіпало жаром. Те, що замислив цей упертий чоловік, було абсолютно нездійсненним, означало його загибель, — то навіть ж... який сенс?

— А ти все зважив? Усе продумав?

— Ми з тобою ще молоді, — заговорив розважливо Нескуба. — Часу вистачить. А сповістити на Землю про наші відкриття — це завдання історичної ваги, наш святий обов'язок. От зберемо всю можливу інформацію про Гантелю, плескати сонце...

— Слухай, а це не втеча? Тут буде страшенно важко, небезпечно, а ти...

Нескуба зітхнув.

— Невже ти хоч на мить могла припустити, що я візьму та й утечу від свого колективу? Залишу друзів, товаришів напризволяще, перед невідомістю? Гай, гай, Еоло... — Поплескав її по плечу. — Не треба так потано думати про свого чоловіка. Доки наша колонія не вкоріниться на Гантелі, доки не запрацює автономний, незалежний од «Вікінга» механізм життя, — доти я буду разом з усіма. А коли без моєї допомоги зможуть обійтись, отоді вже матиму моральне право повести «Вікінг» у далекий рейс.

На відміну від Еоли, він увесь час говорив тихо, здавалося, навіть спокійно, але в голосі була така нескитна воля, така рішучість, переконаність, що Еола зрозуміла: усе давно обмірковано, зважено, і ніякі умовляння тут не допоможуть. Проте не хотіла відступати, в неї був ще один аргумент...

— Я тобі ще не казала: я стану матір'ю.

Гордій міцно обняв її і, цілуючи в щоки, губи, очі, приговорював:

— Ось тобі, ось тобі — за те, що мовчала!

Еола почервоніла, як троянда. Ну, тепер Гордій залишиться тут, її славетний, любий Гордій...

— Ох, як це здорово! — вигукнув, і в Еоли радісно тенькнуло серце: лишиться! — Чудово! — Нас у кораблі буде троє! Уявляєш? Утрюх прилетимо на Землю!

Розчарована Еола похнюпилась, тяжко зітхнула.

— Ні, Гордію, я не хочу, щоб мій син народився у невагомості. Небезпечно, ти ж знаєш.

Її обличчя потемніло, губи склалися в рівну лінію і від того здавалися тоншими, аніж були насправді.

— Ну, заспокойся,— сказав лагідно і заглянув у вічі.— Він може народитися і на Гантелі, а що? Підждемо, доки перший гантелянин зіпнеться на ноги...

«Усе-таки в чоловіків черстві серця...— думала Еола.— Навіть дитина... Про майбутнього сина говорить, як про стороннього,— перший гантелянин... Вигадав слівце... А це ж твоє рідне, це іскринка нашого життя передалася в естафеті поколінь... І що ж — хіба на цьому наш обов'язок скінчився? Треба ж виплекати, відстояти цю пелюсточку, щоб не загинула в суворих, може, навіть ворожих обставинах... Він, звичайно, скаже: у кожного своя логіка. Це так, у кожного своя... Але ж правда, істина — одна?»

— Ну зрозумій же, Еоло, чуєш? Ятрить мені серце Земля, рідний край...

— А мені, гадаєш, не ятрить?

Губи її затіпались, Еола не стрималась і заплакала. Сльози роїлись біля очей, а коли жінка стріпувала віями — відпливали у простір, огинаючи Еолину голову по еліптичних орбітах.

— Оцього ще бракувало: перетворити каюту на акваріум! — спробував пожартувати Нескуба. Та дружина жарту не сприйняла, блискучі кульки відскакували від очей ще інтенсивніше. Тоді він похмуро сказав: — Ну, от що, нехай буде по-твому — сам я не полечу. Якщо ти не передумаєш і ніхто інший не підтримає мене — стану гантелянином. Крапка. Сам не впораюсь. Та й психологічно... не витримаю. Але...

— Що? — Еола нетерпляче змахнула рукою, відганяючи краплини з-перед очей.

— ...Але я все-таки сподіваюсь, що ти передумаєш. В кожному разі, переконуватиму,— а раптом прозрієш, уперта гантелянка?

На заплаканому обличчі в неї проступила якась ніякова, несмілива посмішка.

Не один десяток витків зробив навколо Гантелі «Вікінг», доки на поверхню планети було спущено важку техніку, легке спорядження, різноманітні припаси, електронних роботів — Самсона і Далілу, а слідом і весь екіпаж. На борту корабля-супутника залишалось тільки двоє: капітан Нескуба і астроном Лойо Майо.

Капітан майже не відходив від пульта, а «фанатик науки» не відривався від телескопа. Нескуба не мав наміру турбувати його, пам'ятаючи астрономову пристрасть до вивчення тутешнього «поясу життя». Нескубині очі пильнували Гантелю, астрономові — чорний простір, нерівномірно поцяткований зорями. Ділянку неба, затулену пиловою хмарою, Лойо Майо фотографував у різних фільтрах. Інколи, одержавши цікавий знімок, він поривався побігти до Нескуби, поділитися новиною, але передумував. Та й вільного часу — так він вважав — не було й миті. Годинами марудився біля телескопа-спектрометра, поставивши собі завдання «розширити діапазон» інструмента. А вже коли він поставить завдання, визначить мету, то добиватиметься свого, що б там не було, всю свою енергію до найменшої краплинки спрямує на здійснення задуманого. Воістину дивовижна істота людина: сама на себе плете сіті! Виборсається з однієї — одразу ж береться за другу.

Нескуба сидів перед великим оком оглядового екрана, обіпершись об спинку крісла і закинувши ногу на ногу. На екрані купчились знайомі лиця товаришів, а він ловив себе на тому, що вже відчуває свою окремішність від них, дивиться, нібито сторонній. «От вони залишаться на Гантелі, а я полечу... Еола також буде поруч мене... І синок... А може, дочка?.. Можливо. Хоча я чомусь бажаю сина... Але й ви будете з нами на кораблі, усі до одного... Бачитиму вас на екрані, такими доставлю й на рідну Землю — милі, заклопотані обличчя, очі, в яких відбилося і щастя порятунку, і тривога перед невідомістю. Нічого, друзі, Гантеля прийме вас... А згодом людство перекине космічний міст поміж двома світами...»

Нескуба час від часу натискував на пуск стереокомплекта, щоб зафіксувати найцікавіші й найсуттєвіші, з його погляду, сцени. Хоча, як подумати, уся ця зорова інформація — і дрібні епізоди, і значні події —

в майбутньому буде неоціненна як для нього, так і для Землі. Висадка на невідому, неймовірно далеку планету, може, перший струмочок нової цивілізації, який з плином часу розіллється так само широко, як і на Землі...

Худорлявий Хоупман, чорнявий Саке Мацу, статурний Павзевей, біля нього — Рената, Ідерський розмовляє з інженерами, до Еоли підійшов Алк, показує рукою вдаль, туди, де темніє ліс. Ну, ясно, його ботанічна душа прагне до флори. Нескубині пальці ворухнулися, але не натиснули вимикача — нехай... Хіба він ревнує, чи що? Цього йому не вистачало! Алк своїм ніяковіючим обличчям нагадував Нескубі переодягнену дівчину, і тому капітан ставився до ботаніка трохи іронічно. Зараз, правда, його опанувало зовсім інше почуття: якась поблажлива доброзичливість до всіх взагалі і кожного зокрема. Нехай їм тут добре ведеться, на цій Гантелі!

Тим часом на поверхні планети хаотичний рух людей поволі ввійшов у русло — створилася колона з тягачів, фургонів, платформ, яка рушила до місця тимчасового поселення. Попереду, важко переступаючи з ноги на ногу, крокував могутній робот — Самсон, а позаду човгала Даліла. Їхні об'єктиви і антени пильно стежили за навколишнім простором, оберігаючи спокій та безпеку людей. Це добре, подумав капітан, так і треба, хоч на суходолі не виявлено тваринного світу, проте несподіванки не виключені, океан ще залишається таємницею. Та й у лісових нетрях...

Саме цієї миті в Нескубиній голові з'явилася самовільна думка: а чи не лишитися? Він остерігався цієї думки, відганяв її, та вона все-таки проривалась крізь психічні бар'єри, вносила сум'яття у свідомість: може, таки залишитися? Планета цілком нового типу — на її вивчення варто віддати все життя. І товариші, друзі, колектив — це ж осередок людства! Не кажучи вже про власну сім'ю...

Нахмурилось обличчя, поміж бровами пролягла вертикальна зморшка, очі затуманились задумою. Все-таки життя складніше за шахову партію, тут важче вибрати хід! Але можна вибирати... І вже ця можливість, ця свобода волі підносить, окрилює тебе. Почуваєшся людиною в неосяжному розумінні цього слова, а не якимось біороботом з обов'язковою програмою. Он як створила тебе Природа!

«Я можу або залишитися на Гантелі,— міркував Нескуба,— або вирушити у зворотну мандрівку... Треба все зважити, все врахувати...— Чоло нахмурилось, несамохіть погладив його пальцями. А чи можливо «все врахувати»? О, це вже починаються сумніви. Ще цього мені бракувало! Можливо, чорт забирай, проаналізувати все те, що тобі відомо, а чого не знаєш — то так і буде».

Колона перших поселенців Гантелі посувалася високим берегом річки, схожа на мастодонта, який вишукує собі місце, щоб залягти. Нарешті зупинилися біля невисоких гір, порослих лісом. «Мабуть, Алк вважає цю місцину оптимальною для закладки поселення,— подумалось Нескубі.— Що ж, можливо, він має рацію: пагорби захищатимуть од вітрів, за будівельними матеріалами далеко не ходити — і деревина, і камінь під рукою, та ще водна артерія... І місцевість — навіть звідси видно — мальовнича. Скільки ж тут пагорбів? Сім? Оце збіг — точнісінько, як у Римі або в Києві!»

І враз в уяві постали зелені київські гори, блакитноводий Дніпро,— аж серце защеміло. Таємничі сліди пам'яті в мозку враз ожили яскравими картинами. Але їхня реальність була така ж, як і реальність сновидіння.

Гордій Нескуба вимкнув зйомку і почав несамохіть малювати на екрані план майбутнього міста, прив'язуючи забудову до рельєфа. Начеркав кілька світних прямокутників, овалів, провів дві-три вулиці, перекинув через річку міст і, ніяково усміхнувшись, облишив це заняття. Спочатку, очевидно, доведеться жити в одному будинку, максимум у двох. Та ще спортивний комплекс. Минуть десятиліття, доки селище розростеться, то навіть нав'язувати матрицю майбутнім поколінням? Чи не краще пустити ріст першого на планеті міста на самоплив? Такі міста завжди своєрідні, неповторні, як неповторний рельєф, події та обставини життя кожного людського осередку.

Плин думок Гордія Нескуби перервала несподівана поява Лойо Майо. Астроном влетів до рубки керування, як метеор. Очі його сяяли, палали вогнем, і вже по цьому капітан здогадався, що Лойо Майо заряджений якоюсь важливою інформацією.

— Капітане! — гукнув Лойо Майо, немов до глухого.— Тепер можна не боятися підступних чорних дірок!

— Тобто? — Нескуба запитливо подивився на чорноголового астронома.— Винайшли спосіб нейтралізувати?

— Я закінчив серію випробувань... Ми з Осиповим сконструювали прилад — приставку до телескопа, що дозволяє виявляти чорні дірки!.. Нейтринний спектрометр.

— Цікаво,— досить байдуже сказав Нескуба. Його тон трохи охолодив астронома.

— Вам не цікаво? — здивувався Лойо Майо.

— Я ж сказав: цікаво,— іронічна посмішка скривила капітанові губи.— Я слухаю.

— Але ж...— розгубився астроном.— Ви так говорите...

— Викладайте суть, Лойо Майо, не треба чіплятись до мого тону.

— Розумієте, давно помічено, що чорні дірки — це, найчастіше, системи подвійних зірок. Якщо з видимої зірки витікає матерія, це значить, що її висмоктує невидима сусідка, тобто чорна дірка, яка має надзвичайно сильне гравітаційне поле. І ось коли шлейф зоряної речовини дією цього поля розганяється майже до швидкості світла, виникає інтенсивне випромінювання нейтрино, яке реєструє наш спектрометр.

Розповідь Лойо Майо зацікавлювала капітана з кожною хвилиною все дужче і дужче. З його обличчя зник вираз байдужості, пальці нетерпляче постукували по підлокітнику.

— А як же намацати таку пару серед мільярдів зірок? — не втерпів Нескуба.

— Я вже зареєстрував одну пару. Ось як це сталось. Спостерігаючи яскравість зірок, я помітив, що в однієї вона то збільшується, то зменшується. Амплітуда коливань за період у три дні становить 0,3 зіркової величини!

— Що ж це означає? — знову прохопився Нескуба.

— Це означає, що зірка витягується у бік чорної дірки і втрачає форму кулі, перетворюючись на еліпсоїд. При обертанні навколо спільного центру тяжіння, вона повертається до нас то малою, то великою віссю. Дальші спостереження виявили і шлейф...

Нескуба схопився та так рвучко, що мало не злетів у повітря. Стиснув своїми ручищами астрономові плечі.

— Це ж здорово! Дуже здорово, Лойо Майо! Вітаю! Це таке відкриття...

Астроном тільки кліпав своїми густими чорними віями.

— Тепер нам, вважай, відкритий шлях до нашого Світу, до Землі!

— Хіба ви... збираєтесь?..

— І я, і ви, Лойо Майо, полетимо, правда?

Астроном не встиг нічого сказати, як Нескуба обернув його й підштовхнув до виходу.

— Ходімо швидше, я хочу побачити ту зірку!

15

З великим зусиллям Гордій Нескуба розліпив повіки і довго не міг збагнути, де він і що з ним. Замість круглого ілюмінатора — чотирикутне вікно з рожевим поліском, висока рівна стеля...

— Ну як?

Упізнав Еолин голос, але звідки він лунає — важко було встановити. Спробував повернути голову, та вона чомусь навдивовижу важка, неначе налита оловом, і він ледве зворухнув її на подушці. Проте й цього було досить, щоб поле зору розширилось, і крізь рудувате марево проступило перед ним Еолине обличчя.

— Ти мене чуєш?

«Авжеж чую», — хотів проказати голосно, як це було раніше, та слова чомусь застряли в пересохлому горлі, губи ворушилися, а звуку не було. Тривога пройняла Гордія Нескубу, прошила гострими голками. Чи він втратив мову? Ще цього йому бракувало!

— Не треба хвилюватися, любий... Усе буде добре...

Голос її даленів, слабшав, обличчя почало розпливатися в червоному серпанку, втрачати обриси...

Еола швидкими, несхибними пальцями взяла шприц, уже наповнений стимуліном, і зробила укол у передпліччя. Минуло не більше хвилини, як датчики кров'яного тиску, пульсу, температури показали, що ці системи організму Нескуби починають працювати трохи краще.

Помітно обважніла Еола сіла в головах у чоловіка, не відриваючи тривожного погляду від його змученого, посірілого обличчя. Бідний, як йому тяжко...

Сама вона змарніла, під очима синці — не досипала, змучилася, були хвилини, коли вона втрачала надію, розпач краєв серце гострими лезами, і дивно, як воно тільки витримало. А їй же не можна, не можна хвилюватись! Та зараз безкінечна нервова напруга спала.

Гордієва хвороба почала відступати, криза минула, тепер він поправлятиметься з кожним днем. Глибоко зітхнувши, Еола важко опустиласть біля узголів'я Нескуби. Позирала на його змарніле обличчя, дослухалася, чи рівно він дихає. І треба ж — отакий міцнющий, крем'янь-чоловік, який, здається, ніколи не хворів, раптом зліг... Перший хворий на Гантелі. А як він кепкував, коли хто-небудь занедужає! «Людський організм — то космічний корабель. І якщо ти поганий капітан, не вмієш керувати, от він і виходить з ладу». А сам? Докерувався...

З чого ж це почалося? У нього з'явилося легке запаморочення голови... Уперше це він зауважив, коли читав лежачи. Потім загальна слабкість... Наступного дня симптоми хвороби проявилися різкіше. Біль то відчувався у шлунку, то у м'язах рук і ніг — наче прокочувався хвилию по всьому тілу. Переходячи кімнату, Нескуба хитався, як п'яний. Ще через день не міг уже й читати — усе розпливалося перед очима, звузилося поле зору... Еолі прикро згадувати, але спершу, коли Гордій поскаржився на нездоров'я, вона... зраділа, так, зраділа! Хворий, хворий на здоров'ячко, тільки не помишляй ні про який політ!

Звичайно, тієї хвилини їй і на думку не спадало, яка це небезпека: чужий, інопланетний збудник накинувся на людину... Це вона втямила, коли побачила, як на звістку про хворобу Нескуби пополотнів головний лікар, — а йому витримки не позичати! Одразу ж у селищі оголосив стан медичної тривоги, усі пройшли ретельну перевірку — навіть лімфатичну рідину було взято на аналіз; проведено повторну стерилізацію приміщень, вихід — лише в скафандрах БЗ (біологічний захист), проведено профілактичні заходи — мікробіологічні, вірусологічні і, звичайно, епідеміологічні.

Он яка веремія зчинилася!

Хто він — збудник захворювання Нескуби? Які його агресивні можливості? Чи виробить людський організм імунітет проти цього збудника?

Настрій колонії землян помітно підупав. Досі такі жваві, енергійні, раді з того, що космічний Гольфстрім виніс їх до твердого берега, зараз всі посмутніли. Патогенний вибух заскочив зненацька, посіяв непевність і страх. Що на них чигає завтра? Ніхто нічого не знав. А брак інформації пригнічує особливо дошкульно.

Сидячи біля недужого чоловіка, Еола чого тільки не передумала. Та його рівне дихання потроху заспокоювало її, відчувала: тривога спадає, даючи місце надії.

Нескуба знову розплющив очі. Шум у голові стихав, поволі верталася здатність сприйняття навколишнього, почали з'являтися окремі найпростіші поняття. Дивився і відзначав про себе: «світло», «вікно», «приміщення». Потрібне було зусилля, щоб це об'єдналось в одну думку. «Я в приміщенні, куди проникає світло крізь вікно,— констатував Нескуба.— Вікно? Та це ж...»

Нараз пам'ять освітила події, що передували його стану. Будівництво селища. Перемови й суперечки з Еолою. Тепер має ґрунт під ногами, над головою — небо, про космос не хоче й говорити. Але ж і ґрунт цей чужий, і небо — чуже!.. Так, вагітність... Хоча б син... Чи вистачить сили волі залишити їх тут? Навряд. І вона про це здогадується. Хитра: хоче виграти час. Але ж я її люблю, великий Космосе, як я її люблю!.. А ще ж синок, синочок...

Думка про сина викликала теплу млюсть в усьому тілі. Нескуба поворухнувся й зітхнув.

— Прокинувся? — обізвалась Еола. Голос у неї був особливо ніжний, ласкавий.— Бачу, бачу: тобі набагато краще. Лице вже не таке сіре, і в очах — блиск життя.. Ти переміг!

Нескуба слабо посміхнувся — може, не так устами, як очима. Прошепотів:

— То не я переміг, то вони...

— Хто?

— Екіпаж.

— Який екіпаж?

— Мої мікроби.

— А-а... — непевно посміхнулася Еола.

— Ця команда одразу кинулась на чужинців, сама бачила, які запеклі бої точилися на борту.

— На якому борту? — захопилась Еола, подумавши, що Нескуба марить.— Що ти таке говориш?

Передихнувши, Гордій провадив далі:

— Мое тіло для мікроорганізмів — гігантський космічний корабель... Второпала? Отож і виходить, що я був ареною спустошливих боїв...

— Нічого, мій любий,— Еола злегка погладила йому чоло.— Незабаром ті спустошення позаживають. Твій корабель має великі ресурси.

— Та вже ж... Нібито оклигую. Але війна ще йде. Знаєш...

— Не втомлюй себе розмовою,— перебила Еола.— Прийми ось ліки й лежи тихо.

Слухняно проковтнувши сіру горошинку і запивши її теплою водою із склянки, яку тримала дружина, Нескуба спитав:

— А як електростанція?

— Учора закінчили котлован. Отож там ти й простудився, у тому котловані. Спітнів, а потім вітер... Тут треба обачніше... Лежи тихо.

— А фундамент? Ще не почали?

— Ще тільки відкрили кар'єр. А як вони той камінь нарізатимуть... Лежи тихо.

— Наріжуть... Це не складно. А от рефлектори-геліостати...

— Дехто каже, що краще б не сонячну збудувати, а звичайну гідроелектростанцію. Та ти будеш лежати мені тихо чи ні?

— Сонячна ефективніша,— бурмотів Нескуба.— Струм безпосередньо з проміння... У нас є кілька комплектів батарей. А де ти візьмеш гідротурбину?

— Слухай, ти порушуєш режим. Годі, перестань говорити й лежи тихо. Може, заснеш. А я піду.

— Ну, не гнівайся,— Гордієві губи скривилися в посмішку.— Я... просто скучив.

Еола підвелася, ще раз погладила йому чоло, поправила ковдру і вийшла.

Нескуба заплющив очі, принишк, сподіваючись заснути. Але сон до нього не приходив, натомість почали обсідати цілком несподівані думки. Чомусь звернув увагу: його руки лежать на грудях. Як у мерця.

І враз Нескубі уявилося щось схоже на ескалатор чи рухому стрічку, де повно веселих людей з блискучими очима, в яких відбиваються все нові й нові мальовничі краєвиди. А неспинний ескалатор несе їх до чорного отвору тунелю, звідки немає вороття...

Нескуба хмикнув. Здійснюється закон ентропії... Ну що ж, нехай собі здійснюється...

Інстинктивно прийняв руки з грудей, ліву підклав долонею під потилицю, праву простяг уздовж тіла. Нехай їй грець, тій смерті, все-таки краще про неї не думати, щоб у крові не з'явилися її токсини... Природно, коли про неї думають старі, а йому ще рано, ще моло-

дий. Мислю — значить живу, — нагадав собі відомий афоризм. Жити — це мій обов'язок перед Природою, і мушу виконувати його якнайкраще. Ого, скільки ще попереду нездійсненого — тут, на цій незвичайній планеті, і в космосі!.. Десь там загубилась у просторі голуба кулька... Та ще не пройдено й половини життя. Нерви треба гамувати, інакше — розкиснеш...

Зусиллям волі Нескуба змусив себе заспокоїтись і коли емоційні сплески вляглися, розпочав самотренування, перерване хворобою. Хіба він ще не командує на своєму живому космічному кораблі, не контролює свого тіла і своєї психіки? Ні, анархії він не допустить, у нього є мета, йому світить з далини провідна зоря — рідне Сонце, а біля нього — Земля... І хоч їхній простір зімкнувся для нього до розмірів елементарної частки, — він все одно прагнутиме туди роками, десятиліттями, все життя. І вже йому вчувалася музика небесних сфер, уявлялося: розкриваються об'єми рідного Всесвіту, і крізь гравітаційні шлюзи «Вікінг» впливає в той, свій простір... Для цього варто жити, жити і діяти!

Незважаючи на фізичну кволість, Нескубу все дужче проймав піднесений настрій. Думалося легко, в серпанку фантазії виникали якісь неясні, проте знадливі картини майбутнього, і це давало наснагу, збуджувало радість буття.

Наступного дня, одразу після медиків, першим до палати обережно зайшов Лойо Майо. Сторожкий вираз його обличчя одразу почав танути, очі зясніли: астронома втішив Нескубин вигляд. Капітан лежав хоч і змарнілий, змучений хворобою, але не подоланий нею. Погляд у нього не безвільний, не пасивний, як то буває у тяжкохворих, навпаки, — в ньому вже відчувалася внутрішня сила. Враження було таке, що Нескуба зараз устане й візьметься, як завжди, за роботу.

Секунду астроном мовчки дивився на недужого, немовби перевіряючи своє перше враження. Потім закивав головою і, потираючи руки, підійшов до ліжка.

— Навіть не медикові видно — одужуєте...

— Потроху... наче оклигую, — обізвався Нескуба. — Сідайте.

Відвідини астронома-дивака були йому приємні. Лойо Майо став Нескубиним спільником з того самого моменту, коли показав свій прилад, за допомогою якого

можна демаскувати чорні дірки космосу. В певному розумінні вони були змовниками, і це їх зближувало. Та ще настрої дружин... Обидві боялися ризику зворотного космічного польоту і, здається, вже не мали сумніву, що їхні чоловіки «отямляться».

Лойо Майо знав, що Нескуби чекають дитини і пришов дізнатися, чи не змінилися наміри капітана, для якого синок був золотою мрією. Сам Лойо Майо до останньої клітини належав космосу і не міг зрозуміти, як це можна відмовитись від такої великої ідеї, хоча б і заради сім'ї. З другого ж боку — а чому б жінкам не поступитися? «Вікінг» — корабель величезний, для чотирьох він був би якщо не планетою, то астероїдом. Можна жити.

Згорбившись на стільці, Лойо Майо повів тонку дипломатичну розмову, сповнену натяків і недомовок. То нарікав, що тут, на Гантелі, умови для спостереження неба надзвичайно несприятливі, і навіть Осипов — на що вже терплячий чоловік! — і той невдоволений, — то вихваляв обсерваторію на «Вікінгу».

Капітан, звичайно, здогадався, що непокоїть астронома, але слухав не перебиваючи. Та коли заплющив очі, Лойо Майо умовк на півслові.

Нескуба зиркнув на нього, поворушив під ковдрою пальцями...

— Чого ви? Продовжуйте, я слухаю.

Очі Лойо Майо зблиснули, він нервово потер свої сухорляві руки.

— Може, ще й рано про це говорити, але...

— Ви про повернення на Землю?

— Так. Про цю ідею.

— Ідею? — здивовано скинув бровами Нескуба. — Ви що, хіба не вірите в можливість...

Лойо Майо поблажливо всміхнувся:

— Відверто кажучи, шанс дістатися до нашої Сонячної системи дорівнює нулю.

— Тоді... я вас не розумію. — Нескуба спробував навіть підвестися, та не вистачило сили і він тільки похитав на подушці головою. — Поставили хрест?

— Та що ви, капітане! Я й дружину майже переконав. Почуваю: ще трішечки — і вона погодиться. А як... Еола?

— З Еолою складніше, — зітхнув Нескуба. — Ви ж знаєте: чекаємо на продовжувача роду...

— Так...— Лойо Майо похнюпився, настроїв його одразу підупав.

— Продовжувача роду! — вже голосніше повторив Нескуба.— Це... знаєте... подія великої ваги.

— Авжеж.— Лойо Майо розвів руками і похитав головою, наче йому забракло слів.

Нескуба, скосивши на нього очі, спитав:

— То що ж виходить — шансів, по-вашому, немає, а ви все-таки збираєтесь... Незрозуміло.

— Чому ж... Мене вабить не так мета польоту, як сам політ, космічна траса... Ідеальні умови для спостережень!

— Але ж спостереження можна провадити і на орбіті,— заперечив Нескуба.— «Вікінг» — це ж літаюча космічна обсерваторія, і ми не збираємось саджати його на Гантелю.

— Та, звичайно, можна й на орбіті,— знизав плечима Лойо Майо,— але це... гірший варіант. І головне,— астроном притишив голос, озирнувся, хоч у палаті, крім них, нікого не було,— головне: я не хочу стати здобиччю гумусу...

— Ви говорите... загадками.— Нескуба кинув на Лойо Майо пильніший погляд.— Що це має означати — «здобич гумусу»?

Астроном поблажливо посміхнувся і, як здалося Нескубі, в очах у нього змигнув вогник.

— Це, якщо хочете, моя філософська система... Ще, правда, не опрацьована в усіх аспектах, але... Коротко кажучи, процес органічного життя зводиться до гумусу. Цей тонкий родючий шар, що вкриває суходоли Землі та й цієї Гантелі, забезпечує ріст усього живого — і рослинного, і тваринного світу. Гумус — щедрий кредитор — бери, споживай потрібні елементи і сполуки, рости, набирайся сили, буяй! Але потім... розплачуйся своїм життям. Не даремно сказано: ми вийшли із землі і підемо в землю...

Лойо Майо передихнув, потер смагляве чоло долоною і провадив далі:

— Що ж виходить? Ми вважаємо, що вся природа створена для наших потреб, а насправді — це форма існування гумусу. Це він живе! І все плакає, вирощує лише для себе. Людям здається, що це він для них — і жито, й пшеницю... А він усе тільки для себе! Людина

приречена — герере per hitum,— як сказав колись Го-
рацій,— повзати по землі.

— Ну, знаєте...— Тінь досади перебігла обличчям
Нескуби.— Ця ваша схема... Лишається ще тільки на-
ділити гумус якоюсь формою свідомості — і карикатура
на Природу буде завершена... Злісна карикатура...— Не-
скуба передихнув, зволожив язиком пошерхлі губи.—
Скажіть, Лойо Майо, по-дружньому, довірчо... Які у вас
родинні стосунки? Ви — щасливий в особистому житті?

Астроном трішечки зіщулювся, губи його витягнулись
в ніякову посмішку.

— Я про філософські концепції, а ви... До чого тут
особисте життя? Я не бачу зв'язку...

— А я бачу,— лагідно, але трохи зверхньо сказав
Нескуба.— Ваша схема обміну живої матерії занадто
похмура...

— Запевняю вас...

— Не треба, Лойо Майо. З того, який колір домінує
у ваших уявленнях, можна поставити безпомілковий
діагноз. Ну, та на це я не маю права і не буду цього
робити.

— А що ж ви скажете по суті моєї гіпотези?

— Та що ж... Цю схему,— Нескуба навмисне повто-
рював це слово і вимовляв його з помітним притис-
ком,— ви могли б використати у фантастичному рома-
ні... якби вона була не така безрадісна. Ви ж астроном,
Лойо Майо, а не побачили, що Всесвіт пройнятий світ-
лом... Та, власне, і саме органічне життя — це витвір
світла, діяльність променя... Згадайте хоча б процес
фотосинтезу, без якого не було б і самого гумусу. Як
дивовижно влаштований світ! І звести всю його склад-
ність до якогось одного елемента...

Їхня дискусія точилася досить довго, аж Нескуба
втомився, проте кожен з них так і лишився при своїй
думці. Об'єднувала їх лише мрія про політ, мрія, що
ятрила серце капітанові, нестримно вабила і водночас
відлякувала своєю фантастичністю. Нескуба слухав роз-
мірковування Лойо Майо, а сам думав: чи погодиться
Еола? Як її переконати? Як побороти її незрозумілу
жіночу впертість? Вона відтягує рішення до родів.
Хитрує... От лисиця!..

— Так, сонця, галактики...— провадив своє Лойо
Майо,— це прекрасно, тому ж я й прагну космосу...
В кожному разі, тепер ви знаєте мої мотиви. Хіба я для

того втік від одного гумусу, щоб потрапити в лапи іншому? Якщо ми не полетимо, я, звичайно, працюватиму на орбіті, а помру — то щоб попіл з мого тіла розсіяли в космосі.

— Все одно випаде на планету,— криво посміхнувся Нескуба.

Лойо Майо знизав плечима, спитав нетерпляче:

— Ну, то як — чи засурмить нам стартова сурма?

Нескуба — колись такий вольовий, рішучий і часто навіть прямолінійний — зараз вагався. Обличчя його морщилося, неначе він силкувався щось пригадати, очі обмацували стелю, ніби сподівалися знайти там відповідь.

— Я... напевне ще не знаю... — нарешті він спромігся на відповідь. — Розумієте, Еола...

— Розумію, — зітхнув Лойо Майо. — Не Еола і не майбутній син тримають вас, капітане. Це гумус не хоче випустити здобич, гантелянський гумус...

— Та йдіть ви до дідька зі своїм гумусом! — незлобиво буркнув капітан. — Гумус та гумус...

Втомлено заплющив очі, а коли розплющив — Лойо Майо в палаті не було. «Він і справді тут, на цій планеті, наче риба, викинута на пісок, — співчутливо подумав про астронома. — Його стихія — космос... От і не може вгамуватися його дух. А я? Хіба мій дух не нуртує?»

16

Перший гантелянець!

Народився він рано-вранці, коли теплі промені Світила пофарбували в густо-червоний колір навколишні гори, що скидалися на велетенські копиці сіна, нечутно спустилися нижче та й вихопили з чорноти ночі округлі пластикові дахи селища. Немовби вивчаючи ці новоутворення, Світило почало мацати стіни, заглядати в чотирикутні вікна... Саме тієї миті малюсінький Нескуба голосним криком сповістив про свою появу на світ, про який він ще нічогісінько не знав. Світило м'якими доторками обмацало і його біленьке тільце, з яким трохи нервово поралась молода жінка, і одразу ж зробило його рожевим.

— Ув-ва! Ув-ва!

— Ого, який горлатий! — вигукнула лікарка, і в її голосі бриніла радість.— Ану, давай ще, кричи, гукай свого татуся!

— А що, Гордій тут? — підвела голову породілля.— То впустить його! Ренато, поклич...

— Лежи, Еоло, заспокойся. Чи ти забула, що він на «Вікінгу»? Його ще не сповістили.

Еола знесилено опустила голову на подушку:

— Скажи, щоб негайно передали... Це дуже важливо...

— Скажу, скажу, не треба хвилюватись, от зараз ми трішки загорнемось, щоб наше тепло не втікало... Це ж тільки подумати — первісток на Гантелі! Як ви його назвете?

— Побачимо. Ще не думали.

— Ув-ва! Ув-ва!

Хоча роди пройшли добре — Еола майже не відчувала болю, проте втрата крові знесилила молоду матір, і тяжкість у животі чомусь не втихала. Їй хотілося тиші, спокою, хотілося відітхнути після того циклону, що спустошив її тіло, зараз їй зовсім не до балачок. А на Ренату, завжди таку стриману, неначе щось найшло, говорила, говорила не вгаваючи.

— Може, Гордійчик.

— Може.

— Ув-ва!..

— Ох ти ж бутузик!

— Треба сповістити Гордія... Чуеш, Ренато... Ой...

— Тобі погано, Еолочко? Заспокойся, моя люба, радіограма долетить миттю. От ми вже й укутані, вже й не плачемо, тепер наш організмик досяг теплової рівноваги...— Рената Павзевей спритно поклала малюка на ліжечко, присунула до постелі матері.— Отак, лежи собі, Нескубенятко, набирайся сили для життєвої мандрівки...

— Ренато...— простогнала Еола.— Піди вже... радіограму...

— Біжу, вже побігла!

Рената швидким кроком вийшла, причинивши за собою двері. Еола повернула голову на подушці у бік свого малого, поглянула на його дрібнесеньке обличчя і чомусь подумала про батька — учора, як тільки їй довелося лягти в родильне відділення, він поквапливо відлетів разом з Лойо Майо на «Вікінг». На прощання

похапцем поцілував її в чоло, для годиться, кинув якісь заспокійливі слова та й був такий. Щось непокоїло Еолу, з'явилося невиразне, як густа мла, важке передчуття. В ньому втонула радість, натомість була сама тривога і біль. Як було б оце добре, коли б Гордій сидів тут, біля дитячого ліжка...

Дивилася на свою крихітку і, замість радити, відчувала тільки подив. От вона стала матір'ю... Від неї відділилась малесенька істота.... Яка тайна Природи! А справді, як же ми його назвемо? Довго не повертається Рената... А біль, здається, посилюється... Червоний серпанок... На Землі рожеві лише світанки та ще надвечір'я, а тут — цілісінький день руда мла застилає очі. Невже що-небудь сталося з Гордієм?

Різкий біль наче ножем полоснув низ живота. Еола скрикнула, в нестямі шарпнула з себе ковдру, звивалася, корчилася, благаючи полегшення, та біль невідступно краєв тіло, душив за'шию, аж в очах стало темно.

— А-а-а...

Отямилась, почувши приглушені голоси — вони ніби пробивались крізь товщу води.

— Уже опритомнює...

— Як же ви могли залишити її саму?

— Треба було дати радіограму. А цю...

— Ш... ш... вона розплющила очі. Як вам, Еоло? Мовчїть, мовчїть, вам уже легшає. Глибокий шок уже минув. Дайте їй попити.

Через кілька хвилин Еола зовсім опритомніла.

— Що це було? — спитала, ледве ворушачи пересохлими губами.

— Бачте, ніхто ж не сподівався близнят,— почувся густий баритон головного лікаря,— і обезболювання...

— Що ви кажете? — шарпнулась Еола.— Які близнята?

— А ось які! — Рената показала їй другий завинутий кокон.— Дівча! Тепер маємо двох Нескубенят...

Зморщене личко донечки нічим не вирізнялося, було таке самісіньке, як і в малюка, проте Еола затримала свій погляд на ньому довше. Це створіння з'явилося несподівано, самовільно, завдавши їй страшного болю. Кутиком ока Еола одночасно дивилася і на Ренату, що тримала дитину над нею. Обличчя у Ренати було усмінене, а очі якісь невеселі.

Почулося чісь бубоніння:

— Закон компенсації...

— Облиште... Почався демографічний вибух, і це добре. Нам потрібна не компенсація, а зростання...

«Про що вони говорять? — подумки здивувалась Еола.— Якась компенсація... І Рената чомусь відводить погляд».

— Що там від Гордія?..— здавленим голосом спитала Еола.— Уже знає?

Рената, відвернувшись, умошувала в ліжечко дівчинку, щось там поправляла, підсмикувала.

— Аякже, Еолочко! Дуже зрадив, каже: тепер я щасливий! Вітає, звичайно, поздоровляє, ну, ти ж знаєш, в такі хвилини чоловіки наче чадіють...

Щось в її голосі насторожувало Еолу, якась ледь помітна навмисність, перебільшення тону.

— ...А тобі ще треба полежати, Еолочко, набратися сили. Годуватимеш двійнят — це, знаєш, навантаження. Павзевей також мріє...

— Ну, от що, Ренато, ви ж не залишайте породіллю саму. На випадок чого — викликайте. Та я сподіваюсь — усе буде добре, тепер уже добре. Одужуйте!

Це голос головного лікаря. Стукнули двері, вийшов, усі пішли, окрім Ренати.

Еола підкликала її до себе і, коли подруга сіла на стілець біля ліжка, торкнулася її теплої руки:

— Слухай, Ренато, що сталося?

Подруга зобразила на своєму хлоп'ячому обличчі щире здивування:

— Нічого такого. Звідки ти взяла?

Намагалася говорити природним тоном, але це їй не вдавалося, Еола відчувала нещирість. Що ж трапилось?

Світило піднялося вище, і в кімнаті стало трохи прозоріше, рожевість пом'якшала. Еолі на мить згадалися білі, чисті, прозорі дні на Землі. А тут, певне, і сніг червонястий... Малесенькі поснули, але губенята ворухнуться... Несамохіть торкнулася своїх обважнілих грудей, що напинали сорочку.

— Все гаразд, Еоло, все йде, як і належить,— говорила тим часом Рената.— Головне для тебе зараз — спокій, тобі потрібно енергії ще й на оцих смоктунців. Період особливо...

Рената замахала руками у бік дверей, і вони швидко зачинилися. Проте Еола встигла помітити великі чорні

очі дружини астронома. Ті очі зблиснули, як зорі, і зникли.

— То дружина Лойо Майо? Чому ти не впустила?

— Я ж кажу: тобі потрібен спокій, тиша. Саме час годувати немовлят.

І знову Еола відчула якусь навмисність, недомовки. Воно й справді зараз не до сторонніх розмов, але... Хоча б уже швидше підвестися та самій... Коли б уже порозмовляти з Гордієм! Як тільки можна буде встати, одразу ж піде в апаратну, викличе Гордія, покаже йому маленьких...

При цій думці Еола усміхнулася, і Рената засяяла теж.

— Ну, ти й молодчина, Еоло! Привести двійнят — оце щастя!

Тепер її голос був правдивим, щирим, і Еола вже веселіше сказала:

— Ти, може, також... Мабуть, підуть двійнята й трійнята...

— Чому ти так гадаєш? — Рената підвела її і підклала під плечі подушку. — Так буде зручніше.

— Просто, я думаю, що природа не байдужа до людського роду. Вона забезпечить продовження виду. Адже нас тут жменька... — Беручи малого з рук Ренати, спитала: — А ти хотіла б отаких?.. — І виразно поглянула на її округлий живіт.

Подруга всміхнулася:

— А хто б же відмовився? Зажди, скоро Гантеля наповниться дитячим галасом!

Рената розговорилася про майбутнє — великі гамірливі міста на цій планеті, електропоїзди, морські лайнери. Та Еола чула її одним вухом, всю її увагу зараз привертало крихітне тепле тільце на руках, вона прислухалася до смоктання, і її поступово охоплювало не знане досі блаженство. Як вона мріяла стати матір'ю! В довгі роки космічного польоту, роки, яким, здавалося, й кінця не буде, не можна було й думати про материнство, але ця трепетна мрія ніколи не полишала її. То був непогамовний поклик життя, яке жадає свого продовження, відгомін дивовижного процесу, що є суттю часу і простору. І ось вона — мати... Невже це не сон, а дійсність?

Подушечками пальців ледь чутно доторкнулася до голівки сина, вкритої ріденьким волоссям, неначе хотіла

впевнитись, що це справді... А онде й донечка ворушить губенятами. Зажди, зараз і тебе погодую...

Але ж Гордій — зятятий космонавт. Невже не можна перервати програму досліджень хоч на один день? Міг би спуститися з тієї орбіти...

— Наші діти про Землю дізнаються з кінофільмів, картин, фотографій.— Рената забрала малого і подала Еолі доньку.— А побачити вже не побачать...

Еола зітхнула:

— Будемо сподіватись, що Гантеля для них стане такою ж прекрасною, як для нас була Земля.

— Мабуть, так воно й буде,— покивала головою Рената.— Зразка для порівняння не матимуть, що їм залишатиметься, як не полюбити свою рідну планету?

— Маєш рацію,— погодилась Еола.— А ми всі подумки на Землі... Як там наші рідні? Чи не забули нас друзі?

Ренатине обличчя скривилося в болісну гримасу, кутки вуст здригнулися, жінка нервово пирснула чи то сміхом, чи плачем.

— Не треба про це, принаймні хоч зараз.

Одвернулася, щоб непомітно витерти вологі очі.

До будинку апаратної від лікарні — рукою подати, проте для Еоли ця відстань здавалася величезною. Ось вона йде і ніяк не дійде. Може, тому, що дуже ослабли ноги, чи того, що колотиться серце? «Слухай, звертається вона подумки до самої себе, ти ж невропатолог, радиш іншим дисциплінувати свої нерви, а сама не можеш упоратись із хвилюванням. Не хвилювання, а тривога? Ну й що? Тим більше потрібне самовладання...»

Селище — дехто називав його Тимчасовим, а дехто — Піонерським — мало всього кілька споруд, досить кумедних в архітектурному відношенні. Воно притулилося попід невисокими горами, суціль порослими лісом. Якщо не рахувати антени, встановленої на пологій вершині гори, то всіх будівель було чотири. Каменю навозили тільки для підмурків, стіни і стелі склали з дерева, а зверху напнули міцні пластикові шатра, підперті каркасами з алюмінію. Головний корпус, в якому розмістилися житлові кімнати, схожі на каюти космічного корабля, тільки набагато просторіші, поставили метрів за 150—200 від підніжжя гір. До нього з одного торця приєднувалося приміщення кухні та їдальні, з другого —

медичний сектор. Для складів (продуктового і технічного), а також для гаража Самсон і Даліла пробрили тунелі в сусідніх горах. Апаратну поставили у видолинку під горою, на якій вивищувалась антена.

Вийшовши з клініки, Еола наче потрапила в лазню. Це відчувалося особливо різко, бо в приміщення повітря подавалося крізь фільтри. А надворі було волого і жарко. На її обличчі одразу ж з'явилися дрібненькі крапельки поту, сорочка прилипла до грудей. Повернула за ріг, і до слуху дійшов шум невидимої звідси річки. Що ж вона скаже своєму Нескубі? Нести близнят їй не порадили, покаже їх татусеві згодом. А зараз... Хотілося і посварити, і приголубити Гордія... Чи той будиночок апаратної відсувається, чи що? А пульс частішає, кров шугає у вуха. Ну, зажди, космічний вовче, дам я тобі перцю!

Світило підбивалося до зеніту, але навколо домінували ті ж самі два основні кольори — червонястий і темний у тінях. Ця картина скидалася на земне надвечір'я, і Еола зітхнула на ту згадку. Апаратну з двох боків огортали чорні пелюстки, вікна — голубуваті з рожевим полиском, наче сполохи далекої пожежі. Це чомусь ще дужче стривожило знервовану Еолу. Підходила задихана, ніби зійшла на високу гору.

Переступивши поріг апаратної, потрапила в цілком інший світ. Лампи по-земному денного світла! Джеркотання апаратури, зелені хвильки на екранах осцилографів...

— Як ви сказали? Повторіть ще раз! — гукав оператор, схилившись до невеликого екрана. — Сліди цивілізації?

Еола підійшла ближче, щоб через його плече поглянути на екран. Звідти якийсь зарослий чоловік сипав словами:

— Скелі ці нависають над широкою річкою, кожна з них — скульптура, одноокі, розумієш, голови...

Еола ніяк не могла пригадати, хто це такий — не стрижуться, не голяться...

— Може, там живе Поліфем із своєю сімейкою? — глузливо сказав оператор. — Будь обачним, Алк!

«Так, це Алк, — упевнилась і Еола. — І як я одразу не впізнала... Такі сердиті очі тільки в нього...»

— Ти знову іронізуєш, — обурювався з екрана ботанік, а я кажу: природа такого не зуміє...

— Ну, це вже зухвальство,— в тому ж дусі продовжував оператор.— Від тебе, друга природи, я такого не чекав... Якщо природа могла створити отакого тебе...

Вони, мабуть, ще довго так перемовлялися б, та Еола торкнула оператора за плече, і лише тепер він помітив її присутність.

— Ну, гаразд, Алче, і цю твою інформацію ми обговоримо. Фотографуй, занотовуй. Цікавих тобі гербаріїв!

— Усім привіт,— встиг сказати Алк і розтанув в екранній млі.

Оператор підвівся якось трохи дивно, очікувально дивлячись на Еолу, торкнувся своєї густої бороди і одразу відсмикнув руку, наче припекло.

— Я хотіла б... Чи можна викликати «Вікінг»?

Уже по тому, як пересмикнулось його лице, відчула: щось трапилось.

— Гм... Хіба вам не сказали?..

— Ніхто нічого не казав...

— Та, власне, нічого особливого, це буває,— оператор говорив затиноючись.— Усякі технічні неполадки...

— Та скажіть, ради бога, що сталося?

— Я ж -і кажу: зв'язок — це тонюсінька ниточка...

— Ну?

— От вона і рветься. Саме це сталося вчора — зв'язок з «Вікінгом» перервався. Але я сподіваюсь... Та ви не хвилюйтеся — капітан Нескуба і Лойо Майо живі-здорові. А зв'язок...

Еола вже не дослухалася, що він говорив про відновлення зв'язку — її погляд упав на вузьку стьожку з рулона, що лежала на панелі екрана під щілиною видачі. Великими літерами там було надруковано:

Я радий, Еоло, що мрія твоя здійснилася і ти стала матір'ю! Плекай наших діток, повернемось — пригорну до серця.

Назавжди твій Гордій Нескуба.

Гантеля — Земля.

Еола спаленіла, губи їй затіпались, та вона нічого не сказала, мовчки затиснула того папірця у жмені і неквапом пішла до виходу, сповнена якоїсь незрозумілої для оператора гордості.

На сімнадцятому році досить одноманітного польоту в космосі дослідницький корабель «Орбіс» нарешті натрапив на якийсь об'єкт. Уперше цю світну точку помітив старший екіпажу Анте-Ео і хоч не надавав цьому фактові особливого значення, вирішив звіритися з картами. Удвох із своїм помічником Кон-Тіро вони переглянули усі зображення, що зберігалися в пам'яті електронного мозку корабля, але цієї точки не знайшли. Тоді почали приглядатися пильніше, і виявилось, що світність об'єкта протягом сталого відтинку часу змінюється у великих межах, отже, це — довгасте тіло, яке обертається навколо поперечної осі.

Незабаром пеленгуюча апаратура виявила і радіосигнали, що надходили з точки простору, де перебуває невідоме небесне тіло.

— Невже космічний корабель? — Старший здивовано ворухнув шкірою над очима. — Як ти вважаєш, Кон-Тіро?

Той, не відриваючи погляду від оглядового екрана, знизав плечима:

— Досі наша гантелянська наука жодної населеної планети не виявила, ти це добре знаєш, Анте-Ео. У радіусі мільйона світлових років від нашої системи взагалі немає планет. І це ти знаєш не згірш від мене.

— «Знаєш, знаєш», — незлобиво повторив старший, погладжуючи свою велику, без жодної волосинки, голову. — Ми багато знаємо, та ще більше не знаємо.

Анте-Ео був не тільки відважний, а й мудрий гантелянин, і його помічник, трохи молодший, Кон-Тіро завжди був охочий подискутувати із старшим. Коли б вони мали бодай рідке волосся на голові та ще бороди й вуса, можна було б подумати, що в секторі керування у кріслах сидять два вчених Землі. Але жодної волосини на їхньому тілі не було — черепи голі, обличчя безброві й безвусі. Навіть вій не було. І все-таки вони часом у задумі погладжували пальцями неіснуючі вуса й бороди.

— Імовірніше, що це заблукав якийсь астероїд, — сказав Кон-Тіро, провівши долонею по гладенькій шкірі голови. — Довга призма...

— А радіосигнали?

— Випадковий збіг. Просто астероїд потрапив у сектор, звідки плине радіація. От він переміститься — і джерело сигналів опиниться збоку.

— Ну, що ж, нам залишається лише почекати, — розважливо промовив Анте-Ео. — Час розв'язує всі суперечки.

— Але скільки б не минуло часу, гравітаційних сигналів, певне, ми не діждемося. А хіба космічний корабель може обійтися без гравіпередатчика? Не може, це тобі добре відомо.

Смагляве обличчя Кон-Тіро освітілося вдоволеною посмішкою.

— А чом би й ні? — заперечив Анте-Ео. — Електромагнітні хвилі використовувались для зв'язку і в нас, на Гантелі.

— Використовувались... до космічної епохи. Хто ризикнув би виходити в космос, не опанувавши гравітаційного зв'язку? Для гравітаційних хвиль немає перепон, вони проходять крізь усі тіла...

— І це я добре знаю, — усміхнувся Анте-Ео. — І все-таки... Наші легенди ще із передвіку донесли розповіді про космічну літану. А в ті прадавні часи про модуляцію гравітаційних хвиль, звичайно, і мови не було.

— Так то ж легенди... — зітхнув Кон-Тіро. — Чого тільки в легендах немає... В одній, наприклад, згадується волосяний покрив голови. Можеш уявити, який кумедний вигляд мали б ми та й наші дружини, коли б раптом на голові виросло волосся?! Інколи навіть незрозуміло, чим живилися подібні вимисли.

— Усе виростає із зерняти. В легендах також є раціональне зерно.

Кон-Тіро, повернувши своє крісло під прямим кутом, здивовано поглянув на старшого:

— Ти вважаєш, Анте-Ео, що в основу легенд і переказів лягли якісь реальні події?

— Так.

— І серед наших предків, які поступово розселилися по планеті, були космонавти?

— Мабуть, що були, — не зовсім впевнено з м'якою усмішкою сказав Анте-Ео. — Інформація в легендах і міфах прихована глибоко, треба вміти її вилушувати.

— Та, звичайно, певна інформація там є, але тільки художньо-емоційна, я вважаю, — мовив розгублений Кон-

Тіро.— Як джерело історії, легенди і казки, м'яко кажучи, не витримують критики...

Чим дужче розпалювався Кон-Тіро, доводячи неспроможність фольклору як своєрідного дзеркала дійсності, тим іронічніше відповідав йому Анте-Ео і цим збивав свого помічника з пантелику. Той не міг уторопати, чи старший жартує, чи справді здатний читати легенди інакше, аніж він.

— Народна творчість — це мікрофон, в який говорять тисячоліття,— знову загадково усміхнувся Анте-Ео.— Відстань у часі велика, може, для кого й нерозбірливо.

Тим часом відстань між «Орбісом» і невідомим об'єктом скорочувалась, на екрані почали проступати його обриси — спочатку розмиті, невиразні, а потім усе чіткіші. Нарешті настав момент, коли вражений Кон-Тіро вигукнув:

— Схоже на те, що це — космічний корабель! — Намить відірвавши погляд від екрана, подивився на суворе, без тіні усмішки лице Анте-Ео.— Красиві пропорції... Велетенський циліндр завершується конусом... І сигнал звідти...

Старший, пильно вдивляючись у зображення на екрані, притишено сказав:

— Цей радіомаяк мене тривожить. Спробуємо встановити зв'язок.

Невідомий корабель був глухий до їхніх викликів, переданих у різних режимах зв'язку. Тільки радіомаяк продовжував посилати свої розпачливі сигнали.

З огляду на винятковість ситуації, старший вирішив пробудити весь екіпаж з летаргічного сну, і невдовзі на «Орбісі» завирувала активна діяльність. Комплексне дослідження невідомого космічного корабля за участю фахівців різних профілів дало досить цікаві наслідки. Космічна техніка цивілізації, якій належить корабель, ще не досягла потрібного рівня, і здійснення такої далекої експедиції свідчило про відчайдушну сміливість, зухвале поривання духу. І це всім імпонувало, усіх на «Орбісі» захоплювало.

Було щось величне в самому обрисі корабля, що завис у просторі. Посмугована мікрочасточками його обшивки нагадувала шкіру фантастичного велета, що побував у космічних бувальцях. Але чи є ще в нього життєва сила?

Мовчить корабель, не обзивається. І рух його не уповільнюється і не пришвидшується. Силові установки вимкнено, гігант ніби спочиває, віддавшись на волю хвилям інерції, що несуть його у просторі й часі.

Загальмувавши свій рух, обережно маневруючи, «Орбіс» наблизився майже впритул, бік у бік, і деякий час ішов паралельним курсом, аж доки швидкість не зрівнялася. Хоча невідомий корабель поступався «Орбісу» габаритами, корпус цього корабля — динамічний, сказати б, витончений, свідчив як про інженерний, так і про естетичний геній його творців. Лінії контуру замикають у собі могуття металу і мислячого духу.

— Там, на кораблі, відгукніться!.. — гравітаційні хвилі безперервно пронизували тіло корабля. Та навіть і тепер, зблизька, контакту встановити не вдалося. Мовчанка невідомих зореплавців не віщувала нічого доброго. Анте-Ео спохмурнів, передчуваючи лихе. Корабель не подає жодних ознак життя... Мабуть, щось сталося з його екіпажем...

— А може, це автоматичний зонд? — з надією в голосі сказав Кон-Тіро.

Старший заперечливо похитав головою:

— Не думаю... Та ми незабаром дізнаємось... про все.

Кон-Тіро здогадався: ідеться про висадку дослідницької групи на борт.

— Прошу доручити мені...

Першим на шершаву обшивку мовчазного корабля зійшов Кон-Тіро, за ним — шестеро. Усі в антирадіаційних скафандрах, які захищають від жорсткого випромінювання, окрім гравітації та нейтрино. У цьому спорядженні, та ще з лінвою, вони скидалися на альпіністів, що сходять на круту гору.

Кон-Тіро одразу попрямував до невеликого виступу, звідки в простір дивилося синювате око телескопа. Тут же виднівся тісний, якраз на одну людину, овальний люк. Розгерметизований...

Довгі коридори, приміщення різного призначення — скрізь тут віяло пусткою. Тепло життя, мабуть, давно покинуло корабель, і на поручнях, стінах, люках під промінням ліхтаря зблискував тоненький наліт інею.

Серце в Кон-Тіро забилося дужче, коли він зайшов до рубки керування. Невже й тут немає нікого? В примарному світлі аварійних ламп спочатку важко було щось помітити, але, ввімкнувши свого рефлектора, Кон-

Тіро побачив: там, біля пульта, в кріслах сидять двоє. Ступнув ближче, раптом здалося, що вони зворухнулись. Але то зрушилися лише тіні; невідомі зореплавці, сковані космічним холодом, вже не могли привітати гостей.

До цього Кон-Тіро внутрішньо був уже приготувався, але те, що він і його товариші побачили наступної миті, так їх вразило, що вони самі мало не скам'яніли. Перед ними сиділи волосаті істоти! У кожного на голові копиця переплутаного волосся, над очима — волосяні стьожки, а ротів зовсім не видно із-за густих жмутків.

— Це — люди з наших легенд, — з легкою зажурою в голосі сказав Кон-Тіро.

— Я так і думав, — обізвався з «Орбіса» Анте-Ео. Після паузи додав чомусь притишеним голосом: — Ви ж там дійте обережно, їх треба зберегти.

Це нагадування, мабуть, було зайве, але Кон-Тіро, щоб заспокоїти старшого та й своє хвилювання погамувати, сказав:

— Усе буде добре. Маємо час.

Дослідницька група так і діяла — надзвичайно обачно, без поспіху. Ознайомлення з матеріалами на борту проводилося за спільно обміркованою схемою. Вже в перші години роботи було відкрито багато цікавих матеріалів, та особливо цінними виявились електромагнітні записи гантелянською прамовою. Лінгвіст-фахівець по контактах з іншими цивілізаціями, якому досі не траплялось нагоди застосовувати свої знання, з першого ж прокручування насторожився, увесь перетворився на увагу. Товариші оточили його півколом, теж нашорочені, чекали. Часом хто-небудь поглядав на тих двох волосатих людей, що закам'яніли у своїх кріслах. Це ж їхні слова, почуття і думки звучать у навушниках...

Перше прослухування нічого конкретного не дало, лінгвіст лише багатозначно хмикав. Та коли підключили електронного аналізатора, учений не без хвилювання повідомив:

— Це — гантелянська прмова.

Гантелянська?.. Наче спалах яскравого світла освітив усе довкола, багато що з історії гантелян відразу стало зрозумілим, але прийняти це без заперечень було важко, навіть для Кон-Тіро. Та лінгвіст показав спільні корені, віднайшов знайомі суфікси, дифтонги... А це вже — не припущення, не здогад, а знання.

В урочистій тиші, з глибини тисячоліть лунали слова:
— Ми будемо триматися до останнього ковтка повітря... Треба прокласти трасу Гантеля — Земля...

На берегах широкої річки, там, де в сиву давнину було селище Тимчасове, тепер красується найбільше гантелянське місто. На високій скелі височить стародавній космічний корабель — символ мужності, відваги і зухвальства людського духу.

Коли ранкові промені кидають на нього пелюстки вогню, здається: запрацювали двигуни корабля і він рушає у новий політ...

ОПОВІДАННЯ

ЕКСПЕРИМЕНТ „КОРОНА“

1

Дзвоник долинав ніби крізь кілометровий шар чорної вати. Та все-таки слуховий центр зафіксував його, почала формуватися думка: дзвонить, але не встигла оформитись, розпалася на світні скалки, вони зникли, і знову кучугури чорної вати налягли на свідомість. Але дзеленчання не стихало і таки пробилось. Рука сама потяглася до слухавки. З мікрофона почулося тривожне:

— Алло! Алло!

Нарешті Михайло Павлович прокинувся. Сів у постелі.

— Я слухаю.

— Пробачте, що турбую серед ночі...

— А що трапилось? — Михайло Павлович упізнав Ольгу. — Може, що з Сергієм?!

— Того ж я й дзвоню...— жінка перейшла на шепіт.— З ним щось страшно діється. Розумієте... Боюсь, чи не збожеволів. Мабуть, якась несправність...

— Несправність? — перепитав Михайло Павлович.— Хм... Так ви ж обоє медики...

— Несправність у «Короні»!

— А... Ні, це відпадає. Живлення ж не міняли?

— Ні. Все, як було. А він скрегоче зубами, стогне, плаче...

— Ну, то зніміть з нього «Корону».

— Не дається. Випхав мене з кабінету, замкнувся. Бубонить, свариться — наче навкулачки з кимось б'ється. Може б, ви... Вас він, звичайно, впустить, Михайле Павловичу...

— Гаразд, я зараз.

«І отак завжди,— меланхолійно подумав Михайло Павлович,— якщо ти пізно ліг — обов'язково не дадуть виспатись. Буває, рано приходиш з лабораторії — ніхто й у шахи не набивається, а це засидівся біля нового прискорювача — і на тобі... Що ж могло трапитись? Адже він уже тиждень, як надяг «Корону»! Записував би спокійно в журнал, а то...»

За звичкою, хотів надіти краватку, але жбурнув її в шафу. Третя година ночі! Уже вийшовши з парадного і ковтнувши свіжого повітря, подумав: «Бач, невдоволений, розбудили. А певне ж, щось сталося!.. Ех, Сергію, Сергію...»

Пустельна вулиця почала лунко відраховувати його швидкі знервовані кроки.

2

З легким сумом Сергій Олексійович помічав, що море вже втомлює його, що в тілі поменшало сили, а проте плавав охоче. Далеко не запливав, як то було колись, тримався «буйкової» межі, частенько відпочивав на воді, розкинувши хрестом руки, втопивши погляд у бездонну синяву неба. Дуже любив отак зависати на воді пізно ввечері, коли в небі сяють зорі. В такі хвилини Сергія Олексійовича оповивав якийсь особливий настрій. Хвилі стиха колисали його між небом і землею, далекі зорі сіяли в душу щось незбагненне, щемливе, смутне

і радісне. Може, тоді саме наставала мить єднання з Природою?

А як шубовснеш у ранкове море, коли сонячне проміння тільки черкнеться його ледь побриженої поверхні,— де та й утома дінеться! М'язи стають пружніші, в усьому тілі настає отой оптимальний режим, яким відзначається молодість. Але то ненадовго. Втома облягає знову, гасить чутливе сприйняття світу — молодість давно минула.

— Чи ти хоч бачиш, Михайле, яка тут краса? — інколи говорив Сергій Олексійович до свого друга, який цілими днями горбився за шахівницею.

— Ти завжди був романтиком, Сергійку,— кидав Михайло Павлович, пускаючи хмарку диму.— Не забувай, що ти медик!

— Ну й що? Медики — не сухарі, це ви, фізики...

Але втягти Михайла Павловича в дискусію не вдалось.

— Співай, співай, вона довга...— скаже і знову втупить погляд у шахівницю.

Але настав такий день, коли Сергій Олексійович не купався, а Михайло Павлович не грав у шахи. Усе затьмарила трагічна звістка з Києва — помер їхній товариш, їхній славетний друг.

— Це безглуздо — ось що мене вражає,— сказав після тяжкої мовчанки Михайло Павлович.— Людині ще тільки за п'ятдесят і раптом...

Не змовляючись, вони пішли в напрямку гір.

— Трагедія в тому, що ми майже завжди спізнюємось із діагнозом...— нарешті обізвався Сергій Олексійович.— Рак — дуже підступна хвороба, в організм людини пробирається тихцем...

— Що значить тихцем? — змахнув рукою Михайло Павлович.— Це просто неможливо. Хто-хто, а ви, медики, мусите це знати. Хіба не всі ділянки організму контролюються нервовою системою?

— Усі, звичайно.

— То чому ж ця чутлива комунікаційна сітка не сигналізує про небезпеку одразу? Чому сигнали тривоги надходять до свідомості запізно?

Сергій Олексійович поглянув на чорний дзьоб Карадагу, за який саме зачепилася попеляста хмарина, і по хвилі мовчання пробурчав:

— Чому та чому... Певне, так схотіла її величність Природа.

Деякий час ішли мовчки. Гірські стежини вели їх то поміж важкими валунами, то по зелених схилах. Отак і думки їхні — то натрапляли на камені незрозумілого, то виривалися на простір, і вже здавалося, що ось-ось можна досягнути незбагненне.

Посідали на теплому камені, дивилися на море, згадували померлого друга. І знову: чому система аналізаторів «не спрацьовує»? Адже нема сумніву — сенсорні нервові волокна передають сигнали своєчасно, і відповідні ділянки мозку сприймають їх як больові подразнення. Але, мабуть, захворювання починається з дуже незначних змін, а значить і сигнали — слабка і... Вони, певна річ, заглушуються іншими, тонуть у них. А коли процес злякисного переродження охопить чималу ділянку — час уже втрачено, і хвороба тоді не відступиться від своєї жертви. Що ж виходить? Посилити, треба посилити роботу системи аналізаторів!

— І це допоможе розпізнавати початок усякої хвороби — чи не так? — вигукнув фізик.

— Авжеж, що так, — невесело усміхнувся медик. — Не вистачає тільки дрібнички — якого-небудь біоелектронного підсилювача.

— А ти зміг би провести такий експеримент?

Сергій Олексійович подивився на друга так, наче вперше побачив.

— Експеримент? — перепитав. — Це ти серйозно?

— Цілком серйозно. Ми в своїй лабораторії сконструюємо підсилювач. А ти візьми медико-біологічний аспект.

— Ну, коли так, то я й сам... ну, розумієш, експеримент на собі...

Тепер Михайло Павлович окинув друга зацікавленим поглядом.

Щоб заглушити хвилювання — чи вони гарячкуваті юнаки? — друзі почали по-діловому обмірковувати свій намір. Електрична активність клітин, електроенцефалографія, альфа- і бета-хвилі головного мозку...

Сонце вже давно сховалося за горами, густо-синя поверхня моря зовсім потемніла, коли вони спохватилися і рушили до своєї «обителі здоров'я». Запізнилися на вечерю, зате мали — в головних рисах — план дії. Найперше, звичайно, — пильне вивчення найновіших атла-

сів мозку. Де саме в цій горбкуватій країні пролягли зони локалізації чуттєвих сигналів? Де ті нейронні ретрансляційні станції, які зосереджують сигнали і передають їх до великої гори людської психіки?

— Посилювальну решітку ми зробимо,— сказав Михайло Павлович,— хоч це, звичайно, дуже складне...

— Решітку? — перебив Сергій Олексійович.— Таке й сказав... Ніяка не решітка — корона!

— Нехай і «Корона», суть не в назві. Аби ти зміг визначити точки головного мозку, на які...

Сергій Олексійович поплескав друга по плечу:

— Як сказав колись Юлій Цезар: *Alea jacta est!* — жереб кинуто! Може, й нам пощастить перейти Рубікон...

3

Двері були замкнені зсередини. Чулося бубоніння, наче в кабінеті Сергій Олексійович був не сам.

— Чуєте? Чуєте? — шепотіла Ольга Юр'ївна.— Це він трохи втих... Я вже думала викликати «швидку»...

Ії заспане бліде обличчя трохи дратувало Михайла Павловича, він ще раз поторгав двері, а тоді загував кулаком.

— Сергію, відчини! Це я...

В кабінеті стало тихо, Михайло Павлович знову загрюкав:

— Та відімкни ж нарешті!

Клацнув замок, і двері прочинилися.

— Ти що — ватою вуха позакладав? Стукаю, стукаю...

Сергій Олексійович, постогнуючи, почвалав до кущетки і ліг на спину. Голову йому обхоплював золотистий обруч з півсферою сріблястих дротинок, поміж якими кучмилася давно не розчісувана шевелюра. Та, не зважаючи на цю «Корону», нічого королівського в позі свого друга Михайло Павлович не помітив. Сергій Олексійович осунувся, посірів з виду. Де й поділася кримська бронза лица, блиск очей.

— Що з тобою, друже?

Сергій Олексійович поворухнув рукою, вказуючи на журнальний столик. Михайло Павлович узяв щоденника і, сівши в крісло, почав переглядати останні записи,

Ольга Юр'ївна стовбичила у дверях, чомусь не наважуючись зайти, і це також дратувало Михайла Павловича. Підніс зошита вгору, щоб не бачити, як вона підпирає одвірок. Та досить було кинути погляд на перший рядок, щоб вимкнутись із оточення.

«...Таки розрізняю сигнали!

...Інтенсивність відчуття набагато більша від сили подразнення, але на скільки?

...А як усе це вплине на коркові чуттєві зони?

...Чи не «перегріється» ядро основного аналізатора?

...Нарешті цей вайло (Михайло Павлович підкинув бровами) сконструював регулятор, але верньєр малий, незручно.

...Здійснюється закон «Все або нічого» — маю все, тобто максимальне збудження. Але ж це завдяки «Короні»...

...Бронхокардінома?!

...Ендокардит!

...Вогнище інфекції в сліпій кишці. Операція?

...Щось із лівою ниркою... Невже якийсь процес?

Чим далі читав Михайло Павлович, тим частіше натрапляв на специфічні медичні терміни, про зміст яких він, фізик, навіть не міг здогадатися. Та йому стало ясно: його друг «відкрив» у себе десятки хронічних захворювань і серйозних уражень внутрішніх органів.

— Що це ти понаписував, Сергію?

Коронований друг мовчав, лежав тихо, без стогонів. Михайло Павлович гукнув:

— Чи ти спиш?

Сергій Олексійович поволеньки, обережно підвівся, спустив ноги на килимок. І тільки тоді обізвався:

— Про що ти балакаєш, Михайле! Я вже три ночі не заплющую очей...

— Що сталося?

— Погані справи, друже.

— Ох, і понаписував! Що це таке — бронхокардінома?

— Рак бронха. Латентний... ну, прихований період. Якраз вчасно...

— Так... А ендокардит?

— Запалення внутрішньої оболонки серця.— Сергій Олексійович зітхнув.— Я й раніше відчував...

— Слухай,— лагідно промовив Михайло Павлович,— а чи ти не занадто... Все ж таки, розумієш, апарат не пройшов клінічного випробування.

— Е, якби ти знав, як вона працює, твоя «Корона»! Ось і зараз... Імпульси — наче електричні розряди, постріли. Я навіть бачу спалахи... Певне, аналізатор охоплює й зорові центри... Слухай, та там ніколи не вщухає бій! Буває затишшя, але щоб зовсім... О, знову автоматні черги імпульсів! На мене напало сто хвороб! Сигнали надходять звідусюди... Подай щоденника.

Сергій Олексійович вхопив зошита і почав записувати на коліні — наче донесення з фронту. Чоло вкрилося брижами зморшок — певне, силкується чоловік розібратися в тому хаосі імпульсів, який охоплює кору півкуль його мозку.

Михайло Павлович підійшов і швидким рухом торкнувся «Корони».

Сергій Олексійович, переставши писати, кинув на нього запитливий погляд.

— Я вимкнув живлення,— сказав Михайло Павлович.— Треба перевірити настройку. Зніми, будь ласка.

Дружина, побачивши, що чоловік почав знімати «Корону», якось нервово хіхікнула і вийшла, причинивши за собою двері.

Михайло Павлович узяв апарат, навіщось покрутив його перед очима і поставив на столика. Сергій Олексійович гладив долонями обличчя, торкався тім'я.

— Ну, як? — спитав Михайло Павлович.

— Тиша... Але я знаю — це оманливе.

— Давай так, Сергію. Поки я займатимусь «Короною», ти пройдеш клінічне обслідування. А тоді побачимо.

...Вони зустрілися, здається, через тиждень у тому самому кабінеті професора-медика. Навіть його дружина так само стояла на порозі. Але атмосфера тут була вже цілком інакша. Сергій Олексійович — бадьорий, пружний — ходив по кабінету, розмахуючи руками.

— Нічого! Розумієш — анічогісінько!

— І рентген?

— Аякже, і рентген, і з десятків найтонших аналізів — нічого не виявили! — Сергій Олексійович спохмурнів.— Усе в нормі.

— Ти так говориш, наче невдоволений.

Сергій Олексійович легенько стиснув свого друга за плечі.

— Що здоровий — це, звичайно, добре. А от експеримент...

— А чим ти, як медик, поясниш...

Сергій Олексійович заговорив, насупивши брови:

— Чим поясню? Тодішній мій стан — це яскравий приклад автосугестії — самонавіювання. Які б не були експерименти, завжди треба мати на оці, що людський організм — то психофізична цілість.

— Це так... Важко перехитрити природу... — не то весело, не то журливо промовив Михайло Павлович. — Мабуть, не даремно вона вивільнила вищі відділи мозку від буденних занять. Осмислити себе — ось у чому суть...

— Годі філософствувати, скажи краще, як твоя «Корона»?

— Віддав онукові гратися... А що? Хіба всі експерименти вдаються?

Сергій Олексійович тільки плечима знизав.

4

Закінчивши вечірній обхід клініки, Сергій Олексійович мив руки в передчутті чесно заробленого відпочинку. Настрій був хороший, але щось його непокоїло, щось марудило, а що — й сам не знав. Підставляв долоні під струмінь теплої води, біла піна спливала в раковину, а він силкувався пригадати, чи не забув чогонебудь зробити? Наче нічого, а на душі млоїться.

— Сергію Олексійовичу!

Мовчки насупився. Завжди ця огрядна медсестра гукає на весь коридор.

— Сергію Олексійовичу! До вас прийшли!

Побачивши Михайла Павловича, стривожився:

— Що трапилось, що ти...

Михайло Павлович якось наче винувато усміхнувся:

— Та розумієш... Онук, пустуючи, надів мені «Корону»...

— І що? Невже і в тебе... автосугестія?

— Оце ж я й хочу дослідитись.

...Зоперували Михайла Павловича вчасно. Злоякісний процес у шлунку захопив мізерну кількість клітин.

КАЗУС ЛІНГВА

— May I come in?*

До кабінету психоневролога зайшов моложавий чоловік у чорному, вже приношеному костюмі, а за ним тонконога жінка в елегантній світло-сірій сукні з білою сумочкою в руках. В її великих очах світився переляк, і лікар одразу звернувся до неї:

— Сідайте,— вказав на стільця біля столу, і коли вона сіла, продовжував: — На що скаржитесь?

— Ні, ні,— жінка заперечливо хитнула головою.— Ви не подумайте, я цілком здорова... Це ось мій чоловік...

Лікар з цікавістю подивився на її чоловіка. Спокійний вираз обличчя, здоровий колір шкіри.

— Що ж із вами?

— Be a good soul and help me** — сказав той.

— Іноземець? — спитав лікар у жінки.

— Та ні, навпаки...

— Так чому ж ви не розмовляєте рідною мовою? — різко спитав лікар, пильно дивлячись пацієнтові в очі.

— What do you speak? — спитав той.— I don't understand***.

— Він ні слова не розуміє, окрім англійської,— поспішливо промовила жінка.

— Що — жив у Англії?

— Навпаки, ніколи там не був. Киянин. Англійську вивчав тут — на курсах і вдома. Та ще з місяць методом гіпнопедії — під час сну цілими ночами слухав магнітофонні записи. Мабуть, це й сталося через оту гіпнопедію... Він зовсім втратив свою мову.

— Та-ак...— Лікар узяв лискучу кулькову ручку.— Розповідайте або перекладіть його розповідь.

...Вексюк поспішав до Центральної наукової бібліотеки. З майдану Толстого під'їхав тролейбусом — зупинка якраз навпроти світлого будинку Бібліотеки. Як часто трапляється з науковцями, він був неуважливий до навколишнього. Не реагував навіть на міліцейський сюрчок. Вже на тротуарі його зупинив міліціонер і два юнаки з пов'язками на рукавах.

* Чи можна зайти?

** Будьте ласкаві, допоможіть мені.

*** Що ви говорите? Я не розумію.

— Ви перейшли дорогу в недозволеному місці,— суворо сказав міліціонер.— От через таких, як ви,— і нещасні випадки! Штраф один карбованець.

— What is up? — раптом обізвався Вексюк по-англійському.— I'm going to the library*.

Несподівано сильне нервове напруження пройняло всю його істоту. Ні, штрафу він не заплатить, і справа тут, зрештою, не в карбованці, це ж просто несправедливо — перехрестя за якихось тридцять-сорок метрів, та й чому одразу штраф? Хіба не можна попередити? Ні, він перехитрить цього міліціонера, бач, той уже розгубився, вже поклав квитанцію до планшета, ну, звичайно ж, гостинність не дозволяє штрафувати іноземців, мало чого — ну, задивився чоловік, чи що, іноземцеві в чужому місті все цікаве...

І Вексюк ще швидше, ще енергійніше сипонув англійськими словами, добірними реченнями, навіть афоризмами. Сам собі дивувався: де воно в нього береться?

— А він часом не придурюється? — Міліціонер кивнув хлопцям, що ні в сих ні в тих переступали з ноги на ногу.

— Начебто ні,— сказав один.— Шпарко чеше.. Здається, по-англійському.

— А ти вивчав англійську? — спитав другого міліціонер.

— Та вивчав...

— Ну, то поясни йому, що тут не можна переходити і нехай собі топає.

Хлопець, ніяковіючи, звернувся до Вексюка:

— English? **

— Yes, I'm! — зрадив той.— Do you speak English? Oh, I'm glad, very glad! ***

— Що він торохтить? — спитав міліціонер.

— Та... каже, що він англієць... Не розуміє по-нашому...

З цього моменту, саме з цієї миті Вексюк цілком переключився на англійську, почав мислити англійською, лише англійською! І як же він зрадив, коли переконався, що й справді не розуміє, про що говорить міліціонер. Ну, хоча б тобі слово!

* В чому справа? Я йду до бібліотеки.

** Англієць?

*** Так! Ви розмовляєте по-англійськи? О, я радий, дуже радий!..

Ну, звичайно ж, його відпустили — певне, міліціонерів було трохи ніяково за свій сердитий тон, він вибачливо усміхнувся і жартівливо посварився пальцем.

«Adieu, adieu...— хотілося заспівати Вексюкові.— adieu, my friends...» *

Пружною ногою впевненої в собі людини він зійшов сходами до парадного Бібліотеки, легко прохилив масивні двері, і вже у вестибюлі його огорнула ота особлива, цілком своєрідна атмосфера, в якій б'ється пульс наукової думки.

На полиці під його номером лежав стос книг, виписаних раніше. Вексюк студював парапсихологію, користуючись здебільшого перекладними російськими виданнями. Приготувався конспектувати останню працю Ч. Хензела, розгорнув книжку і... закліпав очима. Не міг прочитати й слова! Прикусивши губу, обклався словниками і почав знайомитися з абеткою. Десь, може, з годину бився над одним реченням, поки переклав на англійську. Стурбувався, стривожився: що сталось?

Дома було не легше. Спочатку дружина сприйняла все за жарт.

— Ну, не дурій, перестань,— сміялася.— Бачу, бачу, що такі трохи вивчив свій інгліш!

Та коли минуло кілька днів, а він торохтів лише по-англійському, дружина усвідомила, що з ним трапилось щось незвичайне.

— Це тебе гіпнопедія довела,— хитала вона головою.— Бач, я ж казала — не треба...

А він тільки розводив руками та ніяково усміхався — не розумію, мовляв, що ти кажеш.

Відтоді, звертаючись до чоловіка, вона чомусь гукала, мов до глухого, вдавалася до загальнозрозумілої мови жестів, а потім і сама почала вивчати англійську. Чоловік охоче допомагав. Вказуючи на стіл, вимовляв:

— A table, a table.

Вона ж повторювала обов'язково двоє слів: a table — стіл, a table — стіл. По-перше, боялася, щоб і з нею не трапилось того, що з ним, а по-друге, сподівалася, що в такий спосіб він почне пригадувати українські слова. Та її надії не справдилися. Він міг повторити за нею, але одразу ж забував. Українські слова зісковзували з його пам'яті, наче краплі зі скла.

* Прощайте, прощайте, мої друзі...

Тоді вони вирішили звернутися до психоневролога.

— ...Я вже подумала: чи не повторити ту саму ситуацію? — сказала жінка, коли лікар закінчив записувати анамнез.

— Тобто як? — скинув бровами лікар.

— А так — хай поїде до Бібліотеки і знову перейде вулицю в недозволеному місці.

— Думка цікава, — замислено промовив психоневролог, — але... таким способом навряд чи можна досягти бажаного ефекту. Ні, ні, з цього нічого не вийде.

— Що ж ви порадите?

В голосі жінки чулося розчарування, в очах знову виринув страх. Лікар деякий час мовчки дивився на Вексюка, що сидів, згорбившись, на стільці, здавалось, байдужий до всього.

— Та ви говоріть, — проказала притишеним голосом. — Він без перекладу не зрозуміє й слова.

— Я не тому... — обізвався лікар. — Просто міркую... І, знаєте, я гадаю, що йому...

Він говорив занадто вже повільно, і жінка нетерпляче прохопилася:

— Що? Що йому?

— Йому потрібен... Лондон.

Жінка зітхнула, а лікар продовжував міркувати вголос:

— Розумієте, подібна ситуація, але... щоб інше мовне середовище. Так, так, інше середовище.

— Можливо, це дало б ефект... Але ж, лікарю...

— Що вас турбує?

— Ну, самі розумієте, організувати поїздку до Лондона — це не так просто...

— Можете не хвилюватися, все буде гаразд. Зараз ми про цю процедуру й домовимось.

...На обрії замаячіло гігантське місто.

Вексюк почув ніжний голос стюардеси:

— Літак прибуває в лондонський аеропорт, прошу застібнути ремені.

Увесь час — і в літаку, і в автобусі Вексюків мозок свердлила одна думка: хоча б не порушити правил вуличного руху! Адже в Англії лівосторонній рух, з незвички можна переплутати. Тут треба бути особливо уважним і обачним! Тим більше, що поліція дуже прискіплива, коли що, то вже не відбояришся. Це тобі не вдома.

Вексюк тремтів уже на саму згадку про порушення правил вуличного руху, його охоплював панічний страх.

І ось те, чого він так боявся, таки сталося.

Вийшовши з автобуса на зупинці біля Трафагальскверу, він задивився на Нельсову колону і опам'ятовся на проїжджій частині серед цілого тлуму автомашин. Що тут зчинилося! Какофонія сигналів ошелешила, оглушила бідного Вексюка, і коли він став перед огрядним полісменом, то затремтів, як осиковий лист. Та невже ж він оштрафує? Хіба в англійській столиці не шанують іноземних туристів? А він, Вексюк, таки ж справді іноземець!

Полісмен сердито щось вигукнув, а тоді як не замахнеться гумовою палицею та як не огріє його по плечах!

Кров шугнула Вексюкові в голову.

— Ах, ти ж дубина голóва! — крикнув на полісмена. Певне, хотів сказати «дубиноголовий», а вимовилось роздільно: «дубина» і «голова» з наголосом на другому складі. Це здалось дотепним, і Вексюк, дивлячись на м'ясисту полісменову пику, повторював:— Дубина голóва! Дубина голóва!

Той ще раз уперішив його по плечах.

— В чому справа? Оце така ваша хвалена коректність? — закричав обурений Вексюк.— Я йду до бібліотеки!

Про бібліотеку вирвалось якось мимоволі, але той все одно не розумів, про що він говорить. А Вексюка наче прорвало — сипав і сипав українськими словами, аж поки полісмен не просяяв усмішкою.

Тоді Вексюк несподівано заспівав:

Посилала мене мати, посилала мене мати,
Посилала мене мати зелене жито жати...

Полісмен потиснув йому руку, поплескав по плечу і сказав чистою українською мовою:

— Ну, ось так, товаришу Вексюк, все гаразд, гіпнотичний сеанс закінчено. В передпокої на вас чекає дружина.

Вексюк протер очі і полегшено зітхнув — замість полісмена перед ним уже знайомий психоневролог у білій шапочці і халаті.

— Ага, так... — промимрив Вексюк і помалу пішов до виходу.— То це ви, значить, мене... гумовою палицею?

— Тільки в уяві...— усміхнувся лікар.— А як це зветься по-англійському? — спитав, показавши на двері.

Вексюк наморщив лоба, губи його заворушилися:

— Двері... двері... Не знаю.

— А вікно?

Вексюк поглянув крізь велику прозору шибку у сад і знизав плечима:

— Вікно... вікно... Треба заглянути в словник.

— Цікавий казус лінгва!* — вигукнув лікар.— Бувайте здорові!

* Казус (*лат.*) — випадок; лінгва (*лат.*) — мова.

ПОДАРУНОК ТЕЛЕПАТА

1

— Ну, то як же ваш експеримент? — спитала Соломія Олексіївна, пораючись біля невеликого круглого столика, що стояв біля розчиненого вікна. Її красиві ніжні руки так і пурхали над білою скатертиною, неначе два птахи, ставлячи то вазу з фруктами, то чайний сервіз, то тарілки. Сергій Антонович так задивився на ті руки, що й не обізвався.— Телепатія, здається, вийшла тепер на передній край? — провадила господиня. Гість зворухнувся, теплим поглядом окинув її постать. «Така ж, як і тоді, хоч нам уже пішов четвертий десяток...— промайнула щемлива думка.— Вишня в цвіту». Уголос промовив:

— Так, телепатія, можна сказати, наука модна. Явища, пов'язані з людською психікою, цікавлять багатьох. Але...

— Що «але»? — обернулася Соломія Олексіївна, і це знову нагадало йому студентські роки. Отакий погляд був у неї й тоді — відкритий і бистрий. Тільки була ближчою...

— Але я й зараз не можу «прочитати» твоїх думок! Соломіїне обличчя освітілося усмішкою:

— Чи не пора б уже, товаришу докторе, облишити жарти?

— Які там жарти...— Сергій Антонович зітхнув, хотів щось сказати, але, певне, передумав. Підвівся з крісла і заходив по кімнаті, гамуючи хвилювання.— А справді, якби я... Знаєш, нам ще дуже далеко до розуміння феномену психічного. Є здогади, припущення, а точного знання нема. Психіка людини, як той міраж,— наблизишся до нього, а він і розтав...

— Це так,— і собі зітхнула Соломія Олексіївна,— під мікроскопом психіки не побачиш.— Раптом сплеснула руками: — Бач, а про твої квіти забула!

На ходу скидаючи фартушка, заспішила на кухню. Незабаром поставила на стіл кришталеву вазу з трояндами.

— Отепер можна й сідати. Прошу, дорогий госте!

Сергій Антонович із самого початку почувався в своїй корзині, як кажуть англійці, Соломію ж Олексіївну його

несподіваний візит вибив з рівноваги. Те, що він — видатний учений, це її зовсім не хвилює, на стрічці пам'яті замиготіли інші кадри... Колись удвох мріяли про спільне життя... Скільки ж це вони не бачились? Сергійко ходить до сьомого класу, отже, чотирнадцять...

За столом почалися, звичайно, спогади, і поступово прірва часу вужчала, сходилася. Сергій Антонович делікатно проминав її невдале заміжжя, може, не хотів розвередити свою давню рану? — а все згадував веселі випадки із студентського життя, розпитував про роботу.

— І все-таки — як ваш експеримент? — нагадала Соломія Олексіївна. Адже в пресі ще нічого не було.

— Матеріали обробляються, як сказано в повідомленні, — розвів руками вчений.

— То ж поки до вас доб'ються кореспонденти...

Експеримент, в якому брав участь Сергій Антонович, дав справді дивовижні наслідки.

— Розумієш, Соломіє, нам пощастило знайти кілька нервових точок планети...

— Не розумію.

— Чесно кажучи, нам і самим це ще не ясно, і ота фраза: «матеріали обробляються» аж ніяк не відписка. Якщо ти цікавишся...

Авжеж, Соломія Олексіївна цікавилась. Не в її характері питати «для годиться». Коло її зацікавлень не обмежувалося нейрохірургією, якою вона займалася в науково-дослідному інституті.

Смакуючи запахуючий чай, Сергій Антонович, хоч і уривками і не послідовно, розповів про той експеримент майже все. Суть його полягала ось у чому. Прихильники телепатії — науки про безпосередню передачу думок — вирішили провести експеримент у глобальному масштабі. В основу поклали геометричні принципи — були визначені точки симетрії східної півкулі, куди й відправились учасники експерименту. Наслідок перевершив усякі сподівання: сім точок із дев'яти встановили зв'язок! Вони по черзі то приймали, то передавали інформацію за допомогою самої тільки думки. І це — на відстані в десятки тисяч кілометрів.

— Неймовірно... — прошепотіла Соломія Олексіївна, коли Сергій Антонович замовк і загадково посміхнувся. — Без телефону, радіо чи якихось інших засобів... Дивовижно! — Вона зіжмакала салфетку та так і три-

мала в руці.— Знаєш, коли б про це розповів хтось інший, а не ти, я б не повірила...

— Я б, мабуть, теж не повірив, якби сам не «перемовлявся»,— хитнув головою Сергій Антонович, і в його густій русявій шевелюрі Соломія Олексіївна помітила срібні нитки.— Та що це ми все про науку...

— Незвичайні явища завжди мають притягальну силу.

— Розкажи краще, як ти живеш?

Щілина часу, яка розділяла їх, зовсім не зникала та й не могла зникнути, і він перекидав місток через прірву. Десь у глибині душі відчував: дві геометричні точки поєднати легше, ніж двох людей.

— Та отак і живу. Син росте. Робота захоплює — нема коли і вгору глянути.

Роки лягли їй на плечі, уже Соломія не така жвава, трохи обважніла, мабуть, не часто розправляє крила, та все-таки це була вона, очі її повні того особливого блиску, який завжди вабив Сергія.

— Непокоїть мене Сергійко.

В кожному слові про сина бриніло трепетне материнське почуття, в якому було і захоплення його здібностями, і невдоволення поведінкою, і тривога про здоров'я.

— Нестійка нервова система... Особливо гострі стресові стани, коли програє в шахи.

— Честолюбний,— обізвався Сергій Антонович, беручи яблуко.— Це добре.— А здібності до шахів є?

— Аж занадто. Навчання це, може, й не заважає, але здоров'ю шкодить,— зітхнула Соломія Олексіївна.— Якби він покинув... Може б, ти...

Сергій Антонович кинув такий виразний погляд, що вона замовкла на півслові. Тільки цієї миті згадала: він же затятий шахіст! Це ж шахи спричинилися тоді до розриву... В уяві висвітилась миттева сценка — вони спізнюються на концерт, а Сергій дограє якусь «принципову» партію. Вона спаленіла: тобі шахи дорожчі від мене! Тоді навіть вухом не повів, коли вона грюкнула дверима. Гадав, що вже прив'язав, але не на ту наскочив...

Мовчки дивилися одне на одного, можливо, й Сергієві Антоновичу защеміла згадка, та напевне ж, бо й він зітхнув глибоко й значливо.

Нервово зателенькав дзвоник.

— Це він,— підхопилась Соломія Олексіївна.

До вітальні заглянув кучмастий височенький хлопець, привітався і одразу причинив двері. Не більше, як через дві-три секунди з його кімнати почулися різкі, істеричні голоси.

— Я такого ще не чув,— знизав плечима Сергій Антонович.— Наче записана бійка.

— Напевне програв. Завжди отак...

Сергій Антонович устав із-за столу і попрямував до Сергійкової кімнати. Музика стихла.

Дерева за вікном потемніли, Соломія Олексіївна ввімкнула світло і почала прибирати зі столу. В Сергійковій кімнаті теж засвітилося,— видно було золотисту стежечку під його дверима. «Ну, що ж, нехай познайомляться...— думала Соломія Олексіївна,— два Сергії...» Та коли знайомство затягнулося, заглянула до кімнати— Сергій Антонович і Сергійко сиділи один проти одного за столиком, схилившись над шахівницею. Усміхнулась нервово:

— Тобі, значить, шахи дорожчі...

Сергій Антонович глянув на неї, наче звідкись далеко, і знову втупив очі на картаті простори шахівниці, де кипів мовчазний бій двох армій. Чи він пригадав ці слова?

— Ну, то як справи?— Соломія Олексіївна присіла на канапу.

— Не заважайте, мамо,— обізвався Сергійко, не повертаючи голови.— Я готуюсь до республіканських змагань.

— А сьогодні програв?

Сергійко, невдоволено засопівши, підпер голову руками і невідривно дивився на шахівницю.

— Ні, він не програв,— відповів за нього Сергій Антонович.

— Але ж прийшов явно розстроений.

— Та то нічия зіпсувала йому настрої.

— Є чого переживати!

— Сергійко хотів виграти— ось у чому річ.

Перемовляючись, Сергій Антонович робив ходи і хвилин через десять змушений був припинити опір.

— Вітаю,— потиснув руку Сергійкові,— молодчина, це була тонка комбінація!

Сергійко сявав, Соломії Олексіївні теж було радісно. «Коли б він знав, у кого виграв!— думала схвильована мати.— Коли б він тільки знав...»

Потім Сергійко показав ту злочасну партію, яка не далась йому і так зіпсувала настрої.

Сергій Антонович, наморщивши лоба, довго вивчав позицію, тоді разом із Сергійком почав розглядати варіанти. Малий чудово пам'ятав партію і кожного разу відновлював її на шахівниці етап за етапом. Його прохідний пішак дійшов до сьомої горизонталі, один крок — і це вже ферзь!

— Я завагався,— ніяково посміхнувся хлопець,— чи підтримувати цього пішака, чи виводити коня на кращу позицію...

— І вирішив?..

— Ну... розумієте... це ж міг бути другий ферзь! Я послав ферзя на підтримку, ну, а чорні почали шашати... вічний шах.

— Запам'ятай, мій юний друже,— на все життя запам'ятай: боягуз не грає в шахи! А тепер давай розглянемо такий варіант,— міркував Сергій Антонович, ставлячи того пішака у ферзі.

— То чорний ферзь одразу його й забирає!

— Нехай бере, а тоді білий кінь відходить із шахом і перекриває дорогу ферзю. Віддавши того пішака, ти змусив би чорного ферзя відійти на пасивну позицію. Дивись, тепер про вічний шах він і мріяти не може, а в тебе ось ще одна прохідна по вертикалі «а»...

Юний шахіст запустив п'ятірню в свою кучму.

— Точно!.. І чому я... чому завагався?

Соломія Олексіївна, хоч не уявляла перипетій боротьби на шахівниці, уважно дослухалася до розмови. В ці хвилини їй стало ясно, можна сказати, відкрилося: Сергійко природжений шахіст, і тут уже нічого не вдієш.

А Сергій Антонович то запитаннями, то мимохит'ям кинутим зауваженням підводив бесіду до головного: треба виробити в собі рішучість, силу волі, тоді не будеш спотикатись на рівному. В шаховій грі часто складаються такі ситуації, що один сміливий хід може вирішити долю партії.

— Я розумію...— Сергійко то зчіплював, то розчіплював пальці,— але... важко якось вирішити...

— Як на тому роздоріжжі,— усміхнувся Сергій Антонович.— Підеш ліворуч — натрапиш на змія, підеш праворуч — здибаєшся ще з якимось монстром...

— Та він ось як підросте...— почала Соломія Олексіївна, але Сергійко запально перебив:

— Наче я маленький... Я вже вищий за вас!

— Ну, добре, добре,— усміхнулась мама,— я мала на увазі життєвий досвід.

— Який ще там досвід? Аби говорити...

Сергій Антонович по-змовницькому підморгнув до Соломії Олексіївни:

— Такі юнаки, як Сергійко, тепер усе знають... Це такий народ, що... Але характер виробляти треба. Згоден?

— Та згоден, але...

Сергій Антонович вийняв з бокової кишені масивну ручку, зроблену з якогось сизого металу. Вона була набагато більша від звичайних. Верхня частина її ребриста — тонкі стріли летять угору. Такої Сергійко ще не бачив.

— Я досліджую психічні явища,— сказав Сергій Антонович, піднявши металеву дивовижу над столом.— У верхній частині цієї ручки вміщено біорезонатор — це якраз те, що потрібно тобі, особливо у важкі моменти. Візьми, це тобі подарунок від мене.

— Дякую!

Сергійко, не стримуючи радості, почав розглядати ручку, клацав спусковим механізмом, кнопка якого втоплювалась збоку посередині.

— Звичайно, цілковитої гарантії нема,— провадив далі Сергій Антонович,— але чотири партії з п'яти — виграєш. Звісна річ, при умові, що ти підвищуватимеш свою майстерність. Цей прилад нічого тобі не підкаже, це не комп'ютер. Він тільки підсилює процес думання.

Сергійко прискалив око:

— А ви ж ось програли...

— Я не тримав її в руках, вона була в кишені.

— Ну, то перевірте,— порадила Соломія Олексіївна.

— Давайте? — Сергійко почав похапцем розставляти фігури, немов боячись, що Сергій Антонович не згодиться. Але той погодився, узяв ручку, і вони почали. Помітивши похибки партнера у дебюті, Сергійко подумав: «Усе, тепер ніякий біорезонатор не допоможе». Він володів ініціативою, поступово нарощував позиційну перевагу. Зав'язався складний вузол, і Сергій Антонович надовго замислився. Його пальці — то великий, то вказівний, погладжували ручку, вертіли її на всі боки. У тиші кімнати відчувалося напруження, навіть Соломія Олексіївна невідривно дивилася на шахівницю. А Сергійко аж подих затамував — бачив два можливі ходи,

і кожен вигідний для нього. «Ану ж, ану ж, чи допоможе біорезонатор,— билася думка в радісному передчутті.— Якщо він так...» Але Сергій Антонович пішов зовсім не так, цілком несподівано. Юний шахіст похолов: якщо прийняти жертву ферзя — матує кінь, а не прийняти — матує той таки ферзь.

— Ну, що ж...— хлопець похнюпився.— Здав. Але це ж випадок.

Вражена Соломія Олексіївна порадила зіграти ще. І знову Сергій Антонович, який тримав ручку, переміг.

— Ану тепер ти, Сергійку, візьми біорезонатор! — не могла вгамуватись Соломія Олексіївна.— Цікаво, як він подіє в твоїх руках...

Сергійко виграв. Тепер у нього сумніву не було: пристрій діяв ефективно.

— Отже, сміливо користуйся нею,— сказав Сергій Антонович,— нічого недозволеного тут нема. Це не комп'ютер, який розраховує ходи, не збудник. Біорезонатор лише допомагає зосередитись, зібратися з думками. Записуй ходи і не випускай її з рук.

— Чудовий подарунок, правда? — усміхнулася Соломія Олексіївна.

Сергійко насупив брови, демонструючи стриманість. Авжеж, хіба він хлопчисько, чи що?

2

Прес-конференція, на якій Сергій Антонович зробив повідомлення про телепатичні дослідження, відбувалась у невеличкому інститутському залі, отож, стоячи за кафедрою, він бачив кожне обличчя. Одне — овальне з бистрими очима, що так і вп'ялися в нього,— здалося йому знайомим. У своєму докладному виступі вчений торкнувся всіх аспектів проблеми, і запитань було небагато. Кілька разів хльоснули по очах тоненькі блискавки бліців, професор на закінчення подякував за увагу і, склавши свої папери в теку, зійшов з помосту. Жіночка з овальним обличчям рушила йому назустріч. Звичайно, він одразу впізнав Ольгу Дем'яненко. Олю, Олечку, по-студентському Пончик. Вона й зараз була округла, опецькувата і так само скалила зуби.

— Здрастуй, Оленько! — Сергій Антонович щиро потиснув її пухкеньку руку.— А я дивлюся: ти чи не ти?

— Я, Сергієчку, дорогий, власною персоною! Бач, поміняла скальпель на перо, працюю в медичному журналі, і коли почула, що ти... Грандіозно, Сергієчку, епохальне відкриття!

— А мені після повернення з Гімалаїв щастить на зустрічі. Днями був у Соломії, а сьогодні ось ти...

— Таки не втерпів, провідав? — в її очах на мить хилитнулись жовті вогники.

— Ну, а як же... — розвів руками Сергій Антонович.

— Стара любов не забувається... — хитнула головою Оля. — Ну, а як же там твій синок — уже, мабуть, парубійко?

Ці слова, вимовлені звичайнісіньким, буденним тоном, оглушили Сергія Антоновича, Олечка сказала ще щось, він не почув, голова йому загуділа, як великий дзвін, а перед очима стояв кучмастий хлопчина. Син, син! Сергійко. А він Сергій. Он воно що! Соломія...

Ольга торгала його за рукав, а він уже не міг одірватися від того видива. Нарешті отямився, сказав з піднесенням:

— О, Сергійко вже мені по плечі! Грали з ним у шахи. Знаєш...

Та Ольга втратила інтерес до цієї теми, вона й спитала принагідно, тільки щоб вивідати, що в них та як, бо в Соломії інтерв'ю не візьмеш — неговірка, замкнута, ще може й відбрити. А Сергій, бач, відвертий. Гарний чоловік, і такий учений — тільки подумати! І знову до Соломії...

Ольга щось заговорила про статтю для журналу, але Сергій Антонович поквалливо глянув на годинника і рушив до виходу, та так енергійно, що розгублена подруга не наважувалась затримувати.

— Ти мені пробач, Оленько, поспішаю. Дуже радий, що зустрілись, але біжу, біжу. Бувай. — Уже на сходах обернувся і гукнув: — Дзвони!

На тротуарі мало не налетів на якусь жінку, до перехрестя, де стояли телефонні будки, біг, неначе треба було дзвонити про пожежу. Перший же автомат забрав у нього дві копійки і не з'єднав з квартирою Соломії. Хмикнувши, Сергій Антонович перейшов до другого. Цей вчинив те саме. Третій... Монеток уже не було. Подався в гастроном розміняти, але біля каси стояла велика черга, а касирка возилася з чековою стрічкою. Одне слово, все діялося за класичним законом падіння бутер-

брода з маслом. Довелося їхати тролейбусом на Хрещатик до центрального поштамту. Голос його був такий хрипкий, що Соломія не одразу впізнала.

— Слухай... я на Хрещатику...

— Хто це?

— Не впізнала? Це ж я!..

— Куди ви дзвоните?

— Це я, Соломіє, Сергій...

— Ти? — її здивований голос звучав для нього музикою. — Що сталося?

— Та сталося. Давай зустрінемося на Володимирській, розповім. І виставку квітів побачимо.

— А де саме?

— Отам, де зустрічались... у першій молодості!

Може, це було й сентиментально, та певне, що так, але вони зустрілися в ажурній альтанці, що приткнулася на крутому зламі верхньої тераси. Звідси вони не раз і не двічі милувались краєвидом Подолу, блакитним Дніпром, густими парками, що зеленою хмарою опустилися на його схили.

— Скільки років... і ти мовчала?

Вона мовчала й зараз. Довго сиділи, не проронивши й слова. Нарешті Соломія озвалась:

— А ти помітив, що він на тебе схожий? Ага, ти ж, певне, ще не знаєш: на республіканському турнірі школярів Сергійко зайняв перше місце!

— Я на це сподівався, він здібний.

— Та здібності, може, в нього і є, а головне — твій подарунок...

Сергій Антонович усміхнувся:

— Розкрию тобі секрет, тільки гляди — ні слова Сергійкові. Я йому сам потім скажу. То звичайнісінька ручка, ніякого пристрою в ній немає.

— Психологічний експеримент?

— Авжеж.

— Ну, що ж, вітаю, і цей вдався.

— Якби мені ще вдалося...

— І ти не знаєш? Не впевнений?

— Ні.

— А ще телепат... — Соломія притулила долоні йому до щік і поцілувала. Як колись. Як за першої молодості!

Не даремно ж сказано: гора з горою не сходиться, а людина з людиною...

БРАТЕ МІЙ, ОРЛЕ

1

— Що ти бачиш?

— Сіра пелена, по ній пляма рухається. А що то?

— Море. Пливе лайнер. Мабуть, туристи... Після операції, як тільки одужаєш, і ми з тобою попливемо. Правда?

— Обов'язково.

— Ти побачиш, природа щедра на форми і кольори.

— Ти впевнена, що побачу?

— Авжеж упевнена! Бували тяжчі випадки, і то операції проходили успішно. А в тебе... Кришталик і частково сітківка. Твої очі реагують на світло, розрізняєш контури, плями. Значить, зоровий нерв неушкоджений. А це дуже важливо. Це головне.

— Гарний у тебе голос. І рука ніжна.

Хлопець притулив її руку до щоки, потім поцілував. Зраділа: ця велика дитина любить її, довіряє. А душевний спокій перед операцією — позитивний фактор. Навіщо йому знати, що шанси малі, мізерні? О, як вона благає долю, щоб перед ним відкрився простір, кольори і фарби цього мінливого світу!

— Лайнер уже на обрії.

— Далеко це чи близько?

— Це там, де море зливається з небом. Здається, ніби він уже пливе по небу...

— Не уявляю.

— Після операції побачиш.

Не сказав нічого, тільки втупився в ту сіру пелену і легенько стискував її ніжні пальці. Про що він думає?

Коли він мовчки замикається в собі, її проймає острах.

— Ти якийсь чудний...

Фелікс силкувався уявити обрій, але це було не легко. Будинки, дерева, люди — то більші чи менші плями, та ще ж мають хоч і не чіткі, розпливчасті обриси. Предмети можна помацати, доторкнутися до них, уяві залишалось тільки домалювати. А який же обрій? Це була марна спроба вирватися із тісного світу тіней, що тримали його протягом ось уже сімнадцяти років.

Лаборантка Юля, що стояла поруч, мріяла, як то вони одружаться та попливуть на лайнері звідси до

Ялти, потім — Сочі, Сухумі... Стоятимуть отак на кормі, дивлячись, як буруниться слід, як у небі терпляче кружляють чайки, ждучи поживи. От тільки операція... якщо вдасться і все буде добре... Це перша така операція, професор наголошував на цьому, вимагаючи найретельнішої підготовки. Сьогодні останній день...

— Ходімо,— Юля легенько вивільнила свої пальці з його долоні, взяла за лікоть.

Фелікс дав себе вести, і вони поволі пішли парковою доріжкою, віддаляючись від моря. Юнак несамохіть прихилився до дівчини, мовби шукаючи захистку від темної запони, що обступала його з усіх боків. Розрізняв у ній лише поодинокі білясті плями — проміжки між кронами дерев.

Юля привела його до віварію, їй треба було подивитися, чи все гаразд із орлом, що мешкав у великій, на зріст людини, клітці. Приміщення крилатої істоти було освітлене сонцем, і Фелікс помітив чорну продовгувату пляму, що спочатку була непорушною, а коли вони підійшли впритул — попливла перед очима. Юнак розкинув руки і вхопився за міцне пруття.

— Брате мій, Орле! — шепотіли його сухі від раптового хвилювання губи.— Ти в клітці, і я теж...

— Відійди! — торгала Юля за плече.— Вкусить! Дзьобне!

Фелікс не відходив і все щось шепотів до птаха, скаржився йому на свою долю. Орел зупинився і з цікавістю слухав. У гострих його очах спалахували проти сонця іскри, Юля подумала, що птах злоститься, і знову попросила Фелікса відійти від клітки. Раптом юнак почув, як щось зашелестіло, і помітив, що темна пляма у клітці набагато збільшилась.

— Що сталося?

— Орел розправив свої крила.

— Навіщо?

— Дивний ти. Певне, йому кортить політати.

Фелікс знає, що птахи літають, йому розповідали. Не раз чув: «Журавлі відлітають у вирій», «Шпачки прилетіли!» Але як вони літають — уявити не міг. Або літаки чи космічні ракети... От сюди його привезли літаком, а хіба не так само в автобусі?

Юля взяла його руку своїми ніжними пальцями і відвела від клітки.

— Нам пора в палату.

Він обернувся і тихо вимовив:

— До побачення, Орле...

— Оце ти добре сказав: до побачення. Після операції побачиш, який він здоровенний і який у нього дзьоб.

...Юля познайомилася з Феліксом незабаром після того, як його поклали в клініку Інституту. Ставний красень з гривою темно-русого волосся одразу привернув до себе увагу. Медсестри, які чергували вечорами, навперебій розповідали, який він гарний, який начитаний, скільки знає віршів напам'ять, пісень! Ще й на скрипці грає. Інколи вони просиджували з ним у вестибюлі до пізнього вечора, слухаючи скрипку і вірші. Та дівчата не здогадувались, що він декламує свої власні поезії, цю таємницю розкрила Юля.

— А чиї це вірші? — якось спитала запального юнака, і він зашарівся, немов дівчина. Розгублено відповів:

— Не пригадую вже... Може, Малишкові чи Сосюрині...

— Я добре знаю творчість цих поетів,— упевнено сказала Юля,— а ці вірші не траплялись, та вони й не в їхньому стилі.

— То чиї ж вони по-вашому?

— Присутнього тут молодого і, можна сказати, здібного поета...

Феліксове обличчя поїнялось вогнем, на ньому з'явилась винувата дитяча посмішка. Дівчата почали допитуватись, чи це справді його поезії, і коли він кивнув головою та розвів руками,— заплескали в долоні, та так гучно, що старша медсестра мусила їх закликати до тиші. Юля попросила продекламувати ще, і молодий поет, відклавши скрипку, декламував, похитуючись у такт рядкам. Це були вірші про нещасливе кохання, розлуку, омріяну зустріч, яка не відбулася. Оспівував Фелікс і дощ та грозу з громом і блискавкою. Щиро просив небо «вогненними списками пошматувати завісу темряви».

Отоді він і зворушив Юліне серце. Молоду лаборантку враз охопило не знане досі почуття, солодке й щемливе.

— Це станеться,— говорила вона довірчо,— ти прозрієш, от згадаєш моє слово! Твоє ім'я означає щастя, і я щаслива, що ми зустрілись...

— Химерні життєві шляхи... Одних вони зводять, інших розлучають,

— А нас не розлучить ніхто і ніщо! — у захваті шепотіла Юля.

З кожним днем стосунки їхні міцніли, і чим більше вони спізнавали одне одного, тим дужче розгорялося почуття. Фелікс тепер міг навіть імпровізувати вірші.

Дівчата-медсестри жартівливо сварилися на струнку, як тополька, лаборантку, яка все частіше виходила з Феліксом у сад:

— Ти крадеш у нас поезію!

А як тут усидиш в приміщенні, коли весна, витьохнуть соловейки і саме повітря напоєне чарами молодості!

— Який сьогодні великий Місяць! — прохоплюється у Юлі.— Ти його помічаєш?

— Ні.

— Не журися, вже недовго чекати. Підготовка до операції майже закінчена. Тоді побачиш і Місяць і зорі.

— «Зоре моя вечірняя, зійди над горою...» — замріяно продекламував Фелікс.— Правда, гарно сказано?

— У Шевченка все гарне.

Сиділи мовчки, притулившись одне до одного. З моря доносився приглушений шум.

— Ти чуєш, Юлю?

— То хвилі накочуються на берег.

— То дише наша планета. Отак, як ми з тобою.

— Не вигадуй, ми живі, а Земля...

— І Земля жива!

Цього Юля ніяк не може збагнути. Говорить про каміння, гори, вулкани, розтоплене ядро.

— Ну й що? — тягне своєї Фелікс.— Все це прояви життя. Земля і Сонце витворили рослини, тварини, рибу, птахів, людину. То як же це сталося, якщо вони самі не живі? Всесвіт повний життя. От не зрозуміло тільки — навіщо воно?

— Дивний ти... Ось як просвітляться твої очі — побачиш, яка то краса, та й не будеш сушити собі голову такими запитаннями, а просто житимеш.— Юлі було до млості приємно відчувати його руку, оте голубляче тепло, яке промовляє до серця в тисячу разів більше, ніж слова.— От побачиш...

— Коли б то вже,— зітхнув Фелікс.

— Розумієш, спочатку збирались поставити тобі штучний кристалик...

— Штучний?

— Так. Це якраз непогано, тисячі людей живуть з такими кристаликами і добре бачать. Але в тебе ще й сітківка ушкоджена... Професор каже, що потрібен живий матеріал. Це має бути унікальна операція, вона потребує кропіткої підготовки і теоретичної перевірки. Зараз ідуть досліди... ціла серія дослідів...

— Скільки вже штучного в організмі людини...

— Один вчений хірург пише, що всі явища, навіть психіку, можна буде змоделювати.

— І виготовити штучний мозок?

— Він твердить, що можна, правда, в принципі. Череп людини, мовляв, невеликий, отож досить з'єднати мільярди фізичних елементів,— вони виконуватимуть функції нейронів — і машина для думання готова. Кібернетичний інтелект!

— Ну, а почуття? Радість, горе...

— Вважає, що все можна передати математично, змоделювати — навіть совість!

Фелікс пригорнув дівчину і поцілував у губи. Ще й ще. Сміючись, запитав:

— А кохання?

— Хіба що — в принципі...— сказала задихана дівчина і ще тісніш пригорнулась до нього.

— Принеси мені скрипку.

Того вечора — останнього перед операцією — інститутський сад повнився шовковими звуками. То ячала душа молодого поета, огорнена тривогою і надією. Сподівання світла в очах.

2

— Як ти себе відчуваєш? — Юля доторкнулась долонею до його чола.

— Я нічого не бачу.

— На твоїх очах світлонепроникна пов'язка.

— А-а...

— Голова не болить?

— Ні. Тільки втома. В усьому тілі.

— Це нічого, любий, мабуть, наркоз. Головне — операція пройшла успішно, професор дуже вдоволений. Це ж уперше в світі зроблена трансплантація живої тканини сітківки...

Юля гладила йому волосся ніжними, майже нечутними порухами і ввіголоса розказувала про операцію.

Сам Фелікс пам'ятав тільки тоненькі яскраві голки,— вони пробилися крізь каламуть і вп'ялися йому в мозок. Потім настала тьма, зникло все — і світні плями, і голоси. Прокинувшись, не міг уторопати, де він. Але біля нього була Юля, його перше кохання, його опора й розрада. Йому аж серце тенькнуло, коли подумав, що зараз побачить її, побачить обличчя, очі, стан... Та Юля попросила набратись терпіння, пов'язку знімати ще рано, і те зробить власноручно сам професор, а поки що йде процес приживлення і уколи та препарати, які він одержує, саме й сприяють цьому процесові. Навіть підводиться поки що не можна...

— І того зась, і того,— обізвався Фелікс.— Ми як одружимося, то ти мені й ходити не дозволиш!

— Ходитимеш у мене по струночці! Але найперше — ми попливемо, правда? На лайнері, в туристську подорож. «Іван Франко» і «Тарас Шевченко» — от красені! Побачимо Кавказ...

— Там, де Ясон здобував золоте руно? Казково!

— На Ельбрус піднімемось канатною дорогою...

— Не уявляю.

— А не треба буде й уявляти — побачиш.

— Хоча б уже швидше.

Та не один раз і не двічі обернулась Земля навколо своєї осі, доки наблизився великий момент зняття пов'язки. Фелікс потерпав: має ж відкритися йому цей дивовижний світ, інформацію про який досі він одержував тільки завдяки слуху. Правда, він міг відрізнити день від ночі; сонце, коли прямо на нього дивитись, блідою плямою проривалось до його мозку. А тепер... які ті барви? Що воно таке? Не побачивши хоч раз, людський мозок неспроможний уявити, що криється за такими словами, як от: зелений, червоний, синій, оранжевий...

Враз Фелікс отерп, страшна думка пронизала мозок електричним струмом: а що як не вдалося?.. Що, коли буде ще гірше, зникне марево дня?

— Іде професор,— шепнула Юля і встала з ліжка. Фелікс принишк, чув, як стукнули двері, як наближались негучні, але тверді кроки. Це йшла його доля, його щастя або горе. Зараз буде виголошено вирок: або виправдання, або...

— Добрий день, юначе! — І до Юлі: — Зашторте вікна.

Професор підсунув стільця до ліжка і, сівши, взяв Феліксову руку, щоб помацати пульс.

— Не треба хвилюватися, юначе, все буде гаразд.— Голос його спокійний, упевнений, і це передається Феліксові, майже через хвилину пульс унормовується, рівнішим стає дихання.— Ну, от і добре. Яка сьогодні температура?

— Тридцять сім,— каже Юля. По голосу чути — хвилюється.

— Так, у межах норми. То що — будемо знімати пов'язку? — говорить професор, а сам уже обмацує її, починає розв'язувати.— Я тут приніс темні окуляри, доведеться деякий час...

— Не звикати,— нарешті обзивається Фелікс хрипкуватим голосом.

— Очей не розплющуйте, поки не надінемо окуляри. Отак, тепер можна.

Ну, що, здавалося б, розплющити очі? Один порух повік, одна невловна мить. А як її важко пережити! Свідомість благає, бунтується, сподівається.... Мозок лихоманить, виникає хаотичне нагромадження думок, вони стикаються, неначе птахи, і падають, падають кудись у глуху безвість.

Фелікс напружує всю свою силу волі і розплющує очі.

— Ну, як?

— Темрява,— прошепотів пересохлими губами.

— Це нічого,— каже професор.— Адаптація. Та ще ж і окуляри. І штори на вікні.

Справді, минула хвилина-друга — і темрява в очах почала танути. А в душі — крижина страху. Сітківка вловила біласті плями — провісники радості!

— Відсуньте важкі штори.

Благословенне будь, світло дня! Він обступив Фелікса з усіх боків, заповонив.

— Бачу, бачу, професоре...— прошепотів і рвучко підвівся на ліжку.

— Що ви бачите?

— Я бачу день! Ось він, його можна помацати руками! — Фелікс у захваті простяг руки і зненацька тицьнув професора у груди.— Ой, пробачте, я не навмисне.

Перед очима Фелікса все розпливалось, жодного предмета в палаті він не бачив — ні тумбочки, ні картини, ні люстри. Натомість — великі світні плями різної

конфігурації і лінії, лінії, химерно вигнуті, закручені у спіралі.

Професор щось хмикнув, підійшла Юля, цокаючи каблучками.

— Заспокойся, любий. Мене ти бачиш?

— Безліч ліній. А це ось — тарілка, чи що?..— він простяг руку і торкнувся гудзика на її халаті.

— Ось моя рука, подивись.

Феліксові аж полегшало, полагіднішало, коли відчув ніжні дівочі пальці в своїй руці. Та як тільки схилив до них голову, Юля засміялася і висмикнула руку. Цілувати при самому професорові? Чи він хоче, щоб вона крізь землю провалилася? І взагалі, такий серйозний момент...

— Та я... Дай поглянути.

Юля, зиркнувши на професора, що мовчки, з нахмуреним обличчям спостерігав за Феліксом, простягла руку. Він дивився не більше секунди. Обличчя йому гидливо скривилося, різким рухом відштовхнув Юлину руку і відсахнувся.

— Що сталося? — скрикнула Юля, неначе їй обпекло долоню.

— Там... на твоїй руці... кишать мікроби!

— Ти бачиш мікроби?! Олексію Сидоровичу, це ж галюцинації.

Професор сказав:

— А подивіться ще раз, юначе. Це... справді... дивно.

Фелікс морщився, роздивляючись таку ніжну, колись милу руку.

— Ну, що ви бачите? — спитав професор. Юля палала вогнем.

— Те саме. Якись палички, ланцюжки, мачинки з хвостиками... І все те ворушиться, копошиться... Може, й справді галюцинація?

— Не схоже,— скинув бровами професор.— А втім, перевіримо. Ходімо в лабораторію. Проведіть, Юлю.

Фелікс ішов у морі світла. В кімнатах, які вони переходили, світло було яскравіше, в коридорах — приглушене, а лабораторія скидалася на дивовижний сонячний акваріум. Але всюди стіни під його зором або вгиналися, або вигиналися, творячи якісь дивовижні фігури, які одразу ж і розпливались, брижились і зникали.

Пораючись біля мікроскопа, Олексій Сидорович говорив:

— Ну, от зараз ми розглянемо... Будь ласка, Юлю, препарат крові... Сьогоднішні аналізи. Байдуже чия, давайте.

Спочатку професор поклав скельця під мікроскоп і довго роздивлявся сам. Потім звелів Юлі. А тоді вийняв і поклав перед Феліксом. Доки той роздивлявся, обоє вони — і професор, і Юля — насторожено поглядали на його зосереджене обличчя.

— Щось бачите? — не втерпів професор.

— Бачу...— Фелікс поволі порахував кількість мікробів, описав їхню форму.

В такий спосіб вони розглянули кілька препаратів, і в кожному Фелікс без приладу бачив те, що професор у мікроскоп. Сумніву не було — він здатний бачити мікросвіт! Явище досі нечуване, неймовірне. Людина-мікроскоп — хто б сподівався? Олексій Сидорович? Та коли б йому сказали... коли б він сам, власними руками не створив цього феномена,— ніколи б не повірив! Проте це був факт, і з ним потрібно рахуватись. Професор погамував свої емоції, навіть Юля, що спостерігала все це вибалушеними очима, навіть вона не помітила в нього ніякого хвилювання.

— Ну, що ж...— міркував він уголос,— замовимо лінзи з відповідною діоптрією... Все буде добре, юначе! Юля крадькома позирала на свої руки.

3

Валізка з дорожніми речами вже стояла біля ліжка, скрипка в чорному футлярі лежала на постелі, а сам Фелікс, одягнений у світло-сірий літній костюм, сидів біля тумбочки, замислено виводячи слова на аркуші паперу і тут же закреслюючи їх. Пообіцяв написати вірша для інститутської стіннівки, та ніяк не міг зосередитись. Хмурир чоло, торкав масивні окуляри, губи ворухилися, повторюючи початок:

Ціла вічність пропливала
Під крилом у ночі,
Хвиля радості настала —
Світло б'є ув очі!

Хотілося якось так гарно, красиво подякувати людям, що «відкривають світло для очей»; та рими втікали, як сонячні зайчики. Зрадів, коли зайшла Юля: можна було не ламати собі голову над віршем.

— Здрастуй.

Підвів голову, окинув поглядом її гнучку постать:

— Добрий день.

«Зажурена,— подумав, поглянувши в її великі голубі очі, і це чомусь викликало втіху,— але їй і зажура личить. Гарна. Вспаньяла, як сказав би поляк, б'ютефул — міг би зауважити англієць, уцукусій — усміхнувся б японець. Вродлива, що й казати. Ото тільки...» Йому стало ніяково від того, що він думає про неї так безсторонньо.

Після того інциденту з мікробами їхні стосунки ніби й не змінилися, та при зустрічах юнак уже не відчував завмирання серця, між ними виникло якесь відчуження, а яка б дівчина цього не помітила? І навіщо вона простягла тоді свою руку? Звичайно, Фелікс добре знає, що те ж саме можна побачити в кожній людині, але... Втім, це була одна неприємна нотка, яку він щиро сподівався заглушити. Юля така красива! І пальці в неї такі ніжні...

— Значить... їдеш...— в голосі її сум.— На вокзал можна не спішити: поїзд пізній. Дівчата просять, може б, ти пограв на прощання?

— Якщо й ти цього хочеш...

— Авжеж! Я дуже люблю, як ти граєш,— закліпала звабливими очима.

Фелікс не міг відмовити коханій, і лишився на вечір. Вони знову зібралися у вестибюлі, ввімкнули тільки одне бра, бо Юля вважала, що в присмерку музику слухати краще, і Фелікс грав. Скрипка виповідала радощі й жалі, сміялась і ридала, то чаруючи слухачів мажорним настроєм, то сіючи тугу за чимось нездійсненим. Смичок так і літав у Феліксовій руці, скрипаль похитувався в такт музиці, неначе от-от відштовхнеться та й попливе на хвилях звуків.

Цей романтичний вечір продовжився в саду, куди повела Фелікса розчулена Юля. Деревя стояли в місячному сяйві — гігантські водорості в океані, приглушений шум стомленого міста — хвилі прибою. В крові у них нуртувало п'янке сум'яття, і від того навколишнє здавалося ще чарівнішим. «Як дивно,— міркував Фелікс,— от я її не знав, навіть не здогадувався про її існування, а тепер...» Він забув про все на світі, навіть про свій від'їзд.

— Скажи,— шепотіла Юля,— ти мені напишеш?

— Одразу, як тільки приїду.

Блукали доріжками, притулившись одне до одного, і йому було приємно відчувати запах її волосся і чути її притишений голос.

Раптом спохватився:

— Котра година? Чи я не запізнююсь?

Та виявилось, що можна ще погуляти. І тоді він сказав, що хоче заглянути до віварію — попрощатися з орлом.

— Вигадник! — засміялась Юля. — То все — біоматеріал...

— Ну, що ти, — заперечив Фелікс. — У народі знаєш, як говорять про тварин? Німий язик — розуміє, а сказати не може...

У віварії було тихо. Лише прислухавшись, Фелікс почув посопування, писк, шарудіння.

Орел сидів на своїй жердині, час від часу стріпуючи головою. Це здивувало Фелікса.

— Що з тобою, брате мій Орле? — заговорив до птаха довірчо і з іронією. — Може, тобі сон страшний приснився?

Орел стрепенув крильми і зістрибнув із жердини, але якимось незграбно, боком, заточився і мало не впав. Фелікс засміявся з такої незграбності, а він знову почав стріпувати головою, наче щось причепилося до дзьоба і ніяк не вдається відкинути.

— Чого це він?

— Ніяк не звикне без очей.

Ці спокійні слова болісно вразили його чутливу нервову систему, хлопець заціпенів, у грудях забракло повітря.

— Що ти сказала? Без очей?

— Ти якийсь дивний, Феліксе... Хіба не розумієш, що вони тут, у віварії, не для забавки... Можу тебе заспокоїти: орел не страждав. Я сама...

— Ти?! — Фелікс обернувся до неї, важко дихаючи. Лице її в місячному світлі скидалося на білу маску з чорними прорізами очей. — Невже ти?

— Власними руками. Це не складно.

— Не складно? — він посунувся на неї грудьми. — Вийняти очі — не складно?

Юля позадкувала, до краю здивована його нервозністю.

— Для тебе ж... Опам'ятайся...

Дівчина злякалася, що він ударить, і вибігла з віварію.

Чари вечора зникли, все посіріло, наче притрушене попелом.

«Не складно... Власними руками... Ніжними пальцями...— крутилось у Фелікса в голові, він стояв оглушений і не міг зрушитися з місця. Провів рукою по чолю, відітхнув і кинувся до клітки. Намацавши залізний засув, шарпонував убік, і дверці з дзенькотом відчинилися.

— Іди, іди,— шепотів до орла,— виходь звідси...— Простяг руки і, одним ривком вихопивши його з клітки, поставив на землю.

Орел, наче потягуючись, розправив свої велетенські крила, кілька разів підскочив і знявся. Та дерева густо розкинули гілля, птах ударився і впав, ламаючи кущі. Фелікс підбіг, схопив його і, заточуючись, виніс у кінець парку, де вже чулося хлюпостання моря.

— Лети!..

Птах стрепенувся, підняв голову, ніби дослухаючись до шуму моря, а тоді підстрибнув і знявся. У місячному світлі було добре видно, як він важко махає крильми і набирає висоту, прямуючи до великого сріблястого диска, що сяяв посеред неба.

— Прощай, брате мій, Орле!..— гукнув Фелікс. У роті зробилось гірко, очі наче запорошились піском.

Чи йому почулось, чи, може, й справді — над морем пролинув орлиний клекіт. Як світляна доріжка до Місяця.

Сідаючи за кермо електромобіля, Філ мугикав якусь пісеньку і взагалі почувався, висловлюючись технічно, в оптимальному режимі. Сміливий, нечуваний експеримент завершився навдивовижу щасливо, науковий світ буде вражений, приголомшений, а його ж, окрім цих лаврів, чекає ще й особисте щастя... Отак трагедія може обернутися... На що вона може обернутись, Філ не уточнював. Фактом є те, що Аркадія жива й здорова і незабаром вони одружаться!

Сонце заливало світлом усе довкола — і парки обабіч дороги, і вікна, що зблискували йому навстірч, навіть сірий Печерський міст у сонячному сяйві здавався ажурним і легким. Лишається обігнути оці зелені Дніпровські гори — і він буде в Корчуватому... Аркадія, люба моя Аркадія... Мати ж і не здогадується, що ти жива-живісінька, здорова, ніж перед тим...

«А що я їй скажу? — раптом подумав Філ, уявивши змучену горем, усю в чорному траурі матір. Лише цієї миті відчув складність, неймовірність становища.— Справді... Що сказати — це ясно, як оцей день, а от як сказати! Людина сама поховала доньку, своїми очима бачила її в труні, ридала, припадаючи до її грудей... І оцій людині прийти і сказати: а ваша Аркадія, знаєте, жива-здорова...»

Філ усміхнувся: психічного удару це їй не завдасть, просто подумає, що в нього не всі дома. Прикро. Такий варіант його теж не влаштовує.

У вічі сяйнуло золото Видубецького монастиря, оточене зеленою хмарою Ботанічного саду. Зупинив машину на обочині, вийшов на моріжок і задивився на затоку, густо заставлену різнобарвними човнами. Звідси вони вигулькують на блакитний шовк Дніпрового плеса, от і зараз електродвигуни дзижчать, ніби джмелі. Онде і його золотистий красень...

І вже уявилося, як вони з Аркадією... Стривай, а чому б не зробити їй несподіванку?

Зійшов до причалу, роздобув голубої фарби і незабаром з правого боку на носі й з лівого на кормі красувалася назва: «АРКАДІЯ». Зрадіє? Усміхнеться? Може, показати їй зразу?

Рука потяглася до відеофону, що висів на шії, як фотоапарат, але Філ передумав: нехай таки буде сюрприз.

«Все це добре,— подумав, мружачи очі від зблисків хисткої води;— але ж я просто зволікаю час... А з матір'ю треба ж обов'язково порозмовляти, підготувати до зустрічі з донькою... І взагалі... Навіщо мудрувати? Вона людина освічена, про гени і хромосоми, безперечно, знає, принаймні чула щось чи, може, читала... От і розповідь їй без усякої дипломатії, як був поставлений і здійснений експеримент по вирощуванню... Ні, «вирощування» не підходить, не те. Ідеться ж про людину... Але ж справді... Аркадія виросла точнісінько така, як була у першому житті, а може, ще краща — пальці довші, музикальні... Вона любила музику, а надто, коли бувало хмарно на душі... Веселою ставала на лижі. Як вона гасала білими сніговими просторами! Кожної зими — в Карпати. Смілива, безоглядна, рвійна... Так і шастає поміж соснами, тільки синя шапочка миготить та червоний шарф метляється!...»

Філове обличчя скривила гримаса болю: на лижах Аркадія й загинула. Страшно згадати — мчала по крутому спуску, спіткнулася і нахромилася на власну палицю... І зараз молодого вченого пронизало гостре відчуття, він почав дивитися на човни, перевів погляд на бані монастиря — он золоті зорі на синьому тлі, та навіть зорові враження не могли заглушити чи бодай заштрихувати трагічну сцену, чіпка пам'ять воскрешала її знову й знову.

«Та не про це треба думати,— з досадою дорікнув собі Філ.— Звичайно, мати не повірить, доки не побачить доньку на власні очі... Але ж і сама Аркадія не мусить знати... Ну, шок, була при смерті, лікували, видужала, переборола, значить, життєві ресурси молодого організму величезні... Цілком правдоподібна легенда, але... Шрамів на животі немає? Що їй сказати — новітнє досягнення хірургії?.. І ще цей пам'ятник на могилі... Ну й ситуація!»

Поволі побрів до машини, підсвідомо сподіваючись, що саме в ходьбі виникне правильна ідея. Так воно й сталося. Уже взявшись за ручку дверцят, раптом подумав: усе розв'яжеться на місці, конкретна обстановка підкаже.

Колись білий, січений дощами будиночок на довгій вузькій ділянці, що завжди нагадувала Філові перфострічку, мав такий самий вигляд, як і раніш, до того. І ці низькорослі яблуньки, і кущ бузку біля веранди... От лише тихо, дуже тихо. Тоді так не було. Ну, та нічого, незабаром тут знову лунатиме дзвінкий, веселий голос Аркадії!

Бабуся помітно подалась і ще дужче згорбилась. Проте Філа впізнала. Попросила посидіти, Віра, мовляв, зараз вийде. «Ну, звичайно, для неї — Віра, і завжди залишиться Вірою,— подумав Філ.— Аркадія дуже любила бабусяю... Вона, фактично, виняньчила вереду...»

Думав про се, про те, намагаючись подолати нервові напруження. Та одразу заспокоївся, коли вийшла Аркадійна мати. Ця середніх літ жінка з виразними слідами колишньої вроди, була втіленням лагідності, доброти. Філ і раніш почувався в її присутності спокійно, врівноважено.

— Добрий день, Віро Харитонівно!

В її очах промайнуло якесь невловне щемливе відчуття, і Філові це полестило: шкодує, що не довелось... Нічого, ще доведеться, усе ще попереду!

Поцілував їй руку, Віра Харитонівна сіла, кивнула і йому на стілець, і деякий час вони мовчали. Похилена бабуся почовгала з вітальні.

— А я оце з кладовища,— зітхнула Віра Харитонівна,— бур'янець виполола, квіти полила...

— Я знаю, ви щонеділі ходите! — несподівано весело, з усмішкою сказав Філ, і в неї здивовано скинулися брови.— Але ця неділя — остання.— І знову його лице розпливлося в не зовсім доречній посмішці.— Чуєте, Віро Харитонівно,— остання.

І ці слова, і посмішки колишнього кандидата в зяті вкрай спантеличили жінку. Петерла чоло сухорлявими пальцями.

— Тобто?.. Я не розумію...

— Зараз поясню.

Філ, поглядаючи то на репродукції, розвішані по стінах, то в розчинене вікно, заговорив про досягнення науки взагалі, біохімії, медицини зокрема, особливо ж детально пояснював, що таке хромосоми, гени, генетич-

ний код, в якому природа зашифрувала спадкову інформацію...

Ошелешена жінка тільки кліпала очима. Невже здогадувалась, до чого йдеться?

— Я... наша лабораторія... ми зробили відкриття: в природі окремих живих структур здійснюється принцип універсальності,— провадив далі Філ, не помічаючи її хвилювання.— Суть цього закону ось яка: в кожній клітині, а не лише в статевій, міститься інформація про весь організм. Як у голографічній платівці — її можна розбити, потовкти, але з одного осколочка відновлюється увесь знімок. Виникла ідея: а чому б не спробувати це на людському організмі? От нещасний випадок, людина загинула — молода, здорова, повна снаги... Чи не можна виростити її з однієї клітинки?

— І ви...— прошепотіла Віра Харитонівна,— ви спробували?

— Так, Віро Харитонівно, спробували. Саме про це я й веду мову.

— І що... успішно? — в її голосі чувся і переляк, і надія.

— Наслідки перевершили усі наші сподівання. Аркадія виросла за вісімнадцять місяців.

Філ сподівався, що Віру Харитонівну це вразить, принаймні хоч здивує: все-таки доньку вона поховала...

— І яка ж вона? — Мати вже, здається, опанувала собою, і в голосі відчувалася стриманість.

— Та така, як була на час трагічної загибелі.

Ні захоплення, ні радості на її обличчі Філ не побачив. Тільки настороженість і тривога.

— А як... інтелектуальний рівень?

— Сказати правду, ми й самі побоювалися,— пожвавішав Філ.— Адже природа пам'яті невідома нам так само, як і століття тому. Але виходить, що все зводиться до інформації. Як інформація затримується у нейронах — це, кажу, ще не ясно, та то вже інша тема. Ми, звичайно, не тримали Аркадію на голодному інформаційному пайку. Поряд з процесом відновлення пам'яті вона, за спеціальною методикою, одержувала і додаткову інформацію — для гарантії, так би мовити.

— А вона знає, що з нею сталося?

— Що загинула і похована? Ні, навіть і не здогадується. І я сподіваюсь, що ви не прохопитесь і словом. Невідомо, як це може позначитись на її психіці.

Віра Харитонівна підвелася, дістала з серванта конверт і мовчки подала Філові.

— Ось, прочитайте.

Це був лист від Аркадії! От тобі й маеш...

«Здрастуй, мамо.

Я давно жду, ти мені щось передаси, нічого нема. Філ пропонує перебратись у Пущу-Водицю, поїдь подивися, може, там більша ділянка, житлоплоща, інакше я не згодна. А.»

Ці неоковирні рядки Філ пробіг миттю, і його вразив не так зміст, як сам факт появи листа. Убуток інформації!

— Лист прийшов учора, я не знала, що й подумати... У мене так розболілась голова...— тихо озвалась Віра Харитонівна, і на очах у неї зблиснули сльози.— Добре, що ви приїхали... А то я... Ви ж розумієте... наче сніг на голову... А про Пущу — це справді?

— Так, Віро Харитонівно. Я подумав, що сусіди... Може, навіть краще переїхати в інше місто.

— Я розумію, Філе... А скажіть мені по щирості, ви й тепер... так само до неї?..

— Ви засумнівалися, Віро Харитонівно? Та якщо вже говорити по щирості, то тепер я кохаю Аркадію в сто, у тисячу разів дужче, аніж будь-коли! І сама ідея виростити її з однієї клітини... Та якби не почуття... Ми незабаром одружимося, це вже вирішено... Звичайно, якщо ви не будете заперечувати.

— Ви делікатний, Філе. Але Аркадія...

— О, вона погодилась! Я ж кажу, що все вже...

— Я не про те. Мене стурбувало... Хіба ви не пригадуєте — раніше вона зверталась до мене лише на «ви»? Так у нас заведено з діда-прадіда. А зміст цибулки?..

— Справді... Та ви не ображайтесь, вона ж поспішала та ще ж, розумієте, все це тайком... Цікаво, кого з лаборанток вона підмовила? Ну, та, зрештою, це дрібниця, не варта уваги. Найголовніше і найрадісніше те, що теоретичні припущення здійснилися — механізм біологічної інформації спрацював добре!

Віра Харитонівна зітхнула.

— Ви гадаєте, вся суть у цьому механізмі?

— А в чому ж іще, Віро Харитонівно? Тільки в ньому! І сам вигляд Аркадії — чудове тому свідчення.

— Ну, що ж,— схитнула головою Віра Харитонівна,— виходить, вас треба привітати з успіхом? Нехай вам щастить, Філе.

Підійшла до нього, легенько торкнулася плеча і, ставши навшпиньки, поцілувала в чоло.

3

«Який це чудовий винахід Природи — тепла літня ніч, наснажена блаженством! — думав Філ, вдихаючи лісові пахощі.— Синє небо, помережане тоненькими гілочками, розцвічене сегментом срібного Місяця і нейронами зірок, скидається на якусь стародавню фреску... Яке це щастя — близькість до Природи та ще коли поруч з тобою кохана!.. Але Аркадія чомусь невесела... Невже її не радує...»

Сиділи на траві, з кущів побликувало скляне око машини, уся Пуща сповнена прозорої тиші, дерева не сплять, дослухаються до чогось потаємного, не відомого людям. На білому рушничку темніла недопита пляшка шампанського, скалками збликували склянки. Влаштувуючи цей інтимний пікнік, Філ хотів у такий спосіб відзначити остаточне «одужання» Аркадії і, звичайно, сподівався, що їм буде весело.

Налив у склянки, у вині замерехтіли іскорки.

— Це в нас, вважай, друге спіткання, а ти чомусь не в настрої.

— Ні, я просто замислилась,— обізвалась Аркадія.

— За наше друге спіткання! — Філ підняв склянку і церемонно схилив голову.

Коли випили і заїли шоколадом, спитав:

— Про що ти замислилась?

Аркадія знизала плечима:

— Так. Про нас. Непокіть мене твоя безтурботність.

— Та що ти, золото мое! — Філ пригорнув дівчину.— Нема чого тривожитись, усе буде добре! Поглянь, яка ніч...

Аркадія сиділа мовчки, і він провадив далі, мовби міркуючи вголос:

— От переберемось у Пущу-Водицю, справимо весілля... Як я мрію про той день, коли назву тебе дружиною!.. Ти підеш у свій медичний... Може, не на останній,

а на той же п'ятий, мабуть, треба повторити. А закінчиш — працюватимемо разом... У відпустку — до моря чи на Дніпрі...

Аркадія вивільнилась з його обіймів, узяла шоколаду. Навіть нічна мла не могла приховати від Філа її краси, знадливості. Контур її обличчя, грудей, копиця темного волосся — Філові аж паморочилось, коли дивився на неї, ніжив, пестив її поглядом.

З'ївши шоколад, Аркадія ще й пальці облизала, такі довгі й меткі.

— Дивуюсь я тобі, Філе, наче й серйозний хлопець, а городиш усякі дурниці.

— Що ти маєш на увазі?

— Та що... «Підеш у медичний... Працюватимеш...» Оце так плани на майбутнє! — В її голосі чулася дражливість, несподівана для Філа.— Я-то піду в інститут, диплом знадобиться. А ти?

— Що я? — здивувався Філ.— От закінчу аспірантуру, дисертація майже готова, ще рік-два — і я стану кандидатом. Усе йде нормально.

Аркадія повернулась до нього лицем, і в місячному маревному світлі воно раптом здалося Філові незнайомим, навіть чужим. Саркастична гримаса, хижий вищир зубів — такою він ще її не бачив, і мимоволі замилювався.

Аркадія уїдливо перекривила:

— «Стану кандидатом... усе йде нормально...» Грандіозна перспектива! Ощасливив...

— А що? Вчений ступінь кандидата... В кожному разі, матеріально будемо забезпечені.

— Осиплеш мене брильянтами! Аметистами! Смарагдами! Чи не так?

— Ну, знаєш... я й не знав...

— «Знаєш — не знаєш»,— знову перекривила Аркадія, і це в неї вийшло так кумедно, що Філ розсміявся.— Тішся, тішся...

— Ну, гаразд, не будемо сваритися, моя люба. Якщо тебе ваблять блискітки, то он, бачиш? — Філ показав угору.— Зніму тобі зірку з неба...

Аркадія жарту не сприйняла.

— Ні, голубе, ти, я бачу, не з тих, що знімають зірки з неба. Тебе вдовольняють і лойові свічки.

— Облиш. Поглянь, як гарно...

— Сентименти. Охи та ахи.

Злостивість заразлива, і Філ відчув, як почав гіршати його настрій, як на очах розтанула поетика ночі, все посіріло, наче посипане попелом. Розмова не клеїлась. Як не заспокоював Аркадію, як не втішав — лишалась похмурою. Нарешті не витримав і спитав:

— Скажи мені прямо: чого ти хочеш?

— Оце по-діловому, — стріпнула волоссям Аркадія. — Не розпускай нюні, куй залізо, поки гаряче, — ось чого я хочу.

— Ну-ну...

— Ти поводишся, Філе, як наївний провінціал. Не ображайся, це я кажу в наших спільних інтересах... — Голос її пом'якшав, з'явилися лагідні нотки, які завжди хвилювали Філову душу. — Оця метушня з переїздом у Пушу-Водицю, якась таємничість щодо мене... Навіщо все це?

— Розумієш... Я хотів уникнути стресових ситуацій. Тобі треба зміцнитись...

Аркадія покуйовдила йому чуприну, і цим жестом одразу відновила душевну рівновагу нареченого.

— Я вже зовсім здорова, і ти це прекрасно знаєш. Навіщо ж ти мене морочиш?

— Ти... про одруження?

— І про це. Як ми оформимо шлюб, коли... мій паспорт у похоронному бюро?

Якби це було вдень, Аркадія могла б побачити, як вибалушилися Філові очі.

— То ти... знаєш?!

— Авжеж. — Вуста її схитнулись посмішкою. — Ти виростив не байдужу рослину, а допитливу дівчину. Втім, я була допитливою і... в першому житті. А знаєш, що мене насторожило? Найперше — мама. Не провідала жодного разу! Потім твої дослідження моєї пам'яті... Ну, і оцей самий філотрон, де я була, немов у сповитку... А потім — поглянула на свій живіт, а там не те що шраму, навіть пупка немає. Отоді я й замислилась...

— Але як ти зуміла вивідати? Усі ж обіцяли мовчати!

— О, ти не знаєш жінок. Вони, правда, мовчали, та я підбрала ключик, хоча й примітивний, зате безвідмовний. Висміяла одну підстаркувату кокетку, вона розізлилась і випалила мені все.

Тепер уже Філ запустив свою п'ятірню у волосся.

— Дивуюсь я тобі,— говорила Аркадія, не помічаючи його сум'яття.— Інший би розтрубив про своє досягнення на весь світ, а він хоче, щоб ніхто й не чув і не знав. Скромник.

— Я ж із-за тебе,— почав обережно виправдуватися Філ,— розумієш... була небезпека психічного потрясіння. І взагалі... Коли б нас не пов'язувало почуття... Не можна ігнорувати етику...

Аркадія мовчала, даючи йому можливість виговоритись. Філ виправдувався, наче був у чомусь винний, і це тішило її самолюбство: не чоловік, а рояль, торкни тільки потрібну клавішу.

Розповівши про всі складні перипетії експерименту, про свої сумніви, надії та сподіванки, недремне чергування біля електронної апаратури, в роботі якої інколи траплялися перебої, Філ прошепотів риторичне запитання:

— Хіба я міг думати про славу? Мені потрібна тільки ти! Та коли б ішлося не про тебе — мабуть, нічого б і не вийшло... Не вистачило б сили волі, сміливості. Якби ти знала, скільки було розчарувань, страху...— Розчулений, уткнувся головою в її коліна.— Я працював задля тебе, заради нашого кохання.

— Сподіваюсь, тепер ти не розлюбив мене? — Аркадія погладила йому голову і шию.

— Ти ще питаєш! — пошерхлими губами прошепотів екзальтований Філ.

Аркадія легенько затулила долонею його уста.

— Любий мій... Натерпівся. Але тепер треба збирати урожай. Мусиш це зробити не тільки задля мене, а й заради всієї науки. Ти більше не будеш приховувати свого відкриття, правда? Це ж геніальне відкриття, історична подія!

— Ну, це вже занадто... Скромність...

— Ет, до тебе ще не дійшло, ти сам ще не осягнув... А скромність, як уже помічено,— прямий шлях до невідомості. Це ж тільки подумати: виростив людину, тобто мене, з однієї клітини! Та це ж переворот в медицині, біології! А він: «Стану кандидатом...» Чи, може, це не твоя заслуга? Та якщо навіть ти один з учасників...

— Та ні, я — керівник групи. Ідея і постановка експерименту моя, це всі знають, кому слід знати.

— А в документах відбито?

— Звичайно. Є накази по Інституту і по відділу. Потрібні ж були асигнування...

— Ну, от і чудово. Тепер треба — і то з завтрашнього дня — оголосити про цю подію ну хоча б у «Вечірці», я сама туди подзвоню. Потім — наукові журнали... Пригадай собі операцію пересадки серця — хіба вона може йти в якесь порівняння з тим, що зробив ти? А ім'я професора Бернарда прогриміло на весь світ! — Аркадія взяла якусь галузку і грайливо хвиснула Філа по плечах.— Ти зробив відкриття, але це ще не все, треба вміти скористатися ним. Не кандидатство ти заробив, дурнику... Я зроблю тебе доктором! Потім ти станеш у мене академіком!

Філ слухав її тиради поблажливо, як дитячий лепет, хоча йому й лестило, що вона так говорить. Він і сам був вражений своїм досягненням, певно, не менше, ніж Аркадія. Але наука... Він ще тільки ступив на цю доріжку, а скільки на ній перепон! Ні, ти навіть не уявляєш, дівчино...

— Чуєш, дурненький,— хвиськала лозинкою Аркадія,— я буду дружиною академіка! А що?

Філ обернувся до неї, але не встиг нічого сказати — опинився в її обіймах, і вуста йому затулив довгий поцілунок.

4

Філ з подивом відзначив, що як тільки вони зайшли на кладовище, його почав обсідати смуток. Безкінечні ряди мовчазних могил, шурхіт опалого листа під ногами, низьке сіре небо,— все це, звичайно, викликає мінорний настрій. Та хіба тільки це?

Мимоволі спостерігав за Аркадією, що йшла попереду, твердо ступаючи звивистою стежкою. Яскраво-червона шапочка і такий же шарфик, що метлявся над її плечем, нагадували маковий цвіт, який зухвало і так недоречно яскрів серед похмурого дня. Там і сям на очі потрапляли написи: «Любому татові...» «Тут спочиває...» «Я вже вдома, а ви ще в гостях...» Філ ковзав поглядом по цих посланнях, а думав про Аркадію. Як вона триматиметься, побачивши свою могилу?

Сьогодні, в неділю, Аркадія надумала поїхати на базар по яблука.

— Чому на базар? — здивувався Філ.— Давай продаємо твою матір. Ціле літо й не заглянули, незручно якось... І сад же добре вродив...

— Як хочеш,— знизала плечима Аркадія.— Яблука там справді сортові.

Матері вдома не було, а бабуся, глипнувши на них спідлоба, хаміль, хаміль — та до своєї кімнатки за кухнею. Старенька нізачо на світі не йняла віри, що це Аркадія, вважала її за двійничку своєї любої онуки, царство їй небесне, і кожного разу тікала до свого сховку. Сценка повторилась і зараз. Аркадія зареготала, взяла корзину і подалася в сад. Мабуть, щоб продемонструвати Філові свою пам'ять, казала, підносячи руку:

— Отам — симиренки, цілу зиму лежатимуть, онде — білий налив, з того краю — ранет...

З маленького віконечка за ними крадькома стежили вицвілі старечі очі, сповнені недовіри й цікавості. Непомітні погляди тяглися до дівочої постаті і з сусідніх будинків, і з-за кущів, парканів. Хто ж би це пропустив нагоду побачити таку дивовижу: була похована, тут розлягалася сумовита музика, ридала невтішна мати, а тепер ось шастає по саду!

Коли виїжджали з двору, Аркадія раптом сказала:

— Хочу побачити свою могилу!

І от вони на цвинтарі.

— Показуй, ти був на похороні.

Аркадія зупинилась, пропускаючи Філа вперед. Обличчя її було застигле, байдуже і цієї миті скидалося на маску. «Чи в неї кам'яне серце? — промайнула в чоловіка думка.— Чи просто міцна нервова система? Але ж все-таки...» А що «все-таки» він достеменно і сам не знав. Сподівався, що відвідини власної могили зворушать Аркадію до сліз, пом'якшать її жорстку натуру, і вже міркував, як втішатиме її, скаже щось глибоке, значне про феномен життя і смерті, одвічний кругообіг в Природі... Чим далі йшли поміж могилами, тим більше його охоплював меланхолійний настрій, душу проймав невиразний жаль, і він уже пошкодував, що погодився на ці відвідини.

Біля могил там і сям поралися люди — прибирали бур'ян, пожухле листя, посипали жовтим піском. Деякі сиділи на лавочках, відпочиваючи, однак у кожному силуеті Філ бачив щось скорботне, смутне. Проходив

мимо, стараючись ні кроками, ані навіть поглядом не потурбувати їх. Нараз він став як укопаний: біля могили Аркадії бовваніла якась постать. Мати!

Обернувся до Аркадії, кивнув. Та усміхнулась:

— Бачу.

Мати поглянула на них якимось винувато, знітилася, ніби її застали на негожому вчинку.

— А ми оце були у вас,— ніяково заговорив Філ,— набрали яблук, а тоді Аркадія й каже: давай заїдемо на кладовище...

Досить було цієї хвилини, поки він говорив, щоб мати опанувала себе. Обличчя їй полагідніло, погляд став не такий сумний.

— А що ти тут робиш? — різко спитала Аркадія.— Ми в гості, а вона... Все оплакуеш ту?

Мати стинула плечима, губи їй зібралися оборочкою, мабуть, хотіла щось сказати, але промовчала.

— Хіба та була краща? — дошкуляла Аркадія.— Вона тобі подобалась більше? — Обличчя Аркадії розчервонілося, голова похитувалася з боку на бік.

— Перестань,— втрутився Філ.— Негарно так прискіпуватись...— Хотів сказати: «до рідної матері», але не сказав, подумавши, що спорідненість тут віддалена, цієї Аркадії мати не народжувала, не співала їй котка, не розказувала казок...

— Я ж не знала,— виправдовувалась мати,—була б не йшла з дому. Ви так рідко навідуєтесь...

Філ слухав її стриманий голос, короткі репліки Аркадії і думав, що все-таки матері важко погодитись з тим, що сталося, свідомість її ще «не переварила» цього факту. Вони розмовляли ніби різними мовами, і Філ полегшено зітхнув, коли мати нарешті пішла.

Сіли на лавочку врізнобіч.

— Чого ж не читаєш мені моралі? — не без ехидства обізвалась Аркадія.

— Облиш, ти не в гуморі.

— Та який тут уже гумор...— в її голосі почулися примирливі нотки.

— Скажи, а ти пам'ятаєш саму смерть? — раптом спитав Філ.

Аркадія пересмикнула плечима.

— Як це сталося — не пригадую. Обпекло болем, потемніло в очах, голова наповнилася дзвоном, шумом, наче я потрапила у якийсь водоспад, а от що було

далі... Коли знову відчула світло і розплющила очі, побачила: я не в снігу, а в теплі твоєї лабораторії.

— Мабуть, ти й не могла запам'ятати, бо та клітина, яку я взяв для вирощування, була жива, смерть не встигла до неї...

— А де ти взяв клітину?

— Зрізав із вказівного пальця. Кілька міліметрів, не більше... Так, смерть — катастрофічний, але не миттєвий процес. Мільярди клітин біоструктури не можуть одночасно...

— Та що це ти зарядив про смерть? — перебила Аркадія.— Краще пригадай, що казали старожитні про життя...

— *Vivere memento* — пам'ятай про життя!

— Саме так, оце я й хотіла тобі нагадати,— Аркадія показала білі разки зубів.— Золоті слова! Треба взяти від життя якомога більше. Пам'ятаєш, як той жартував на лижній базі? «На те людина й живе на світі, аби добре їсти!» І брав склянку кефіру. Ну, а ми будемо жити з шампанським, правда? — Не діставши ствердження, вона завершила: — Ти на це заслуговуєш!

Філові заніло в грудях, стало тоскно до щему — чи не вперше за час тріумфу. Може, це була реакція на слова Аркадії, а може, до цього спричинився посмугований тінями краєвид з обелісками й хрестами, що здіймалися поміж дерев, охоплених полум'ям осені. Його пройняло почуття самотності, хоч Аркадія щебетала всю дорогу. І як то вони переберуться у велику квартиру, кімнат на шість, а то й вісім — е такі у старих, дореволюційних будинках, і машину поміняють на більшу, комфортабельнішу, і стереоскопічний телевізор придбають, і срібний посуд! Кожну репліку закінчувала риторичними запитаннями:

— Хіба ти не заробив? Хіба не заслужив?

Стискаючи кермо, Філ бубонів щось нерозбірливе, і вона вигукувала:

— Заробив! Заслужив!

Дома, читаючи в кабінеті «Фізіологічний вісник», раптом збагнув, чому в нього поганий настрій: ота, перша Аркадія була інакша!

Непомітно підкралася зима. Філ, як казала Аркадія, цілими днями «пропадав» у своєму Інституті. Особливо любляв працювати за довгим столом лабораторного музею. Високі вікна старого будинку навіть восени давали багато світла, вся простора кімната, заставлена скляними стелажми, потопала в сонячному сяйві. Тут і око ставало зіркішим, і думалося легше. Годинами міг сидіти, згорбившись, біля окуляра стереоскопічного мікроскопа, і тоді для нього не існував цілий світ. А цієї зими часто просиджував у лабораторії і вихідні.

Аркадія, хоча й була зарахована асистенткою, навідувалась до лабораторії не часто. Перемовлялася з ним через відеофон, та й то лише тоді, коли хотіла витягти його «на люди».

— Завдяки мені, ти вже доктор,— дорікала різким голосом,— якого тобі дідька стирчати там цілими днями?

— Тут мій науковий хліб,— поблажливо усміхався Філ.— Та ще ж мушу працювати і за тебе — зарплату ж отримувеш?

— Ова! На мене повинні виділяти й так — за те, що я така є, живу вдруге. А ти, Номо cabinetus, не розумієш цього.— Аркадія крутила головою, розмахувала руками, хоч ці жести і не вміщалися на маленькому екрані.

Інколи Філ навіть вимикав відеофон, щоб попрацювати в тиші та спокої. Свій сенсаційний успіх значною мірою пояснював щасливим збігом обставин та інтуїцією, і тепер добре усвідомлював, що тільки невтомний науковий пошук допоможе розкрити процес регенерації людського організму до найменших деталей. Жива клітина як елемент біоструктури — ось та магічна фабрика, яка продукує життя. До неї можна заглянути, але тієї ж миті вона зупиняється... Гине, а своїх таємниць не розкрива!

Часом Філові муляло підсвідоме відчуття якоїсь прогалини в стосунках з Аркадією, та він не надавав цьому значення. Його більше цікавили компоненти живої плазми, аніж забаганки неофіційної дружини, дуже далекої від наукової сфери. Йй аби блискітки на пальці та у вуха — і вже вона вдоволена. У Москві після симпозіуму не вдалося затягнути її в жоден музей. Тільки

магазини! І найсильніше враження на неї справляли ювелірні вироби. Очі їй блищали від захоплення, але тому блисків бракувало живого тепла, погляд був жадібний, крижаний, і це дуже тоді занепокоїло Філа. Та, повернувшись додому, він знову поринув у дослідження.

Після численних, проте безуспішних спроб вирвати його з чіпких обіймів своєї суперниці Лабораторії, Аркадія махнула на нього рукою і оберталася в своєму окремійському світі. Лише зрідка влаштовувала сцени з приводу своєї «неофіційності», і тоді Філ нехотя відривався від роботи, вмикав відеофон і провадив довгі і нудні перемови з «відповідними інстанціями», але розв'язати юридичний казус померлої, а тепер «фактично живої» Аркадії ті інстанції досі не спромоглися.

— Та не варто хвилюватися із-за цього,— заспокоював її.— Нас єднає щось більше, значніше, ніж формальність...

— Транзисторний відеофон — ось що нас єднає! — Аркадія іронізувала з того, що постійний зв'язок між ними здійснювався за допомогою портативних апаратів, які вони завжди носили при собі.

— І це потрібно,— винувато поглядав на неї Філ.— Апаратики не важкі.

Молода дружина хитала головою, кривилася, наче от-от заплаче, але сльози на її очах не з'являлися ніколи. Характер у теперішньої Аркадії дуже різнився від характеру тієї, колишньої,— м'якого, згідливого, доброзичливого. Та психологія не була спеціальністю Філа, і він не замислювався над цим. Досліджував лише фізіологію людського організму.

Одного зимового вечора Філ повернувся додому трохи раніше і аж здригнувся, почувши схлипування на кухні. Невже Аркадія плаче? Рука смикнулася відчинити двері, але так і застигла в повітрі: ні, це не вона, це хтось інший... Так і є. Чийсь незнайомий голос:

— Повірте, останній... Він подарував мені в день одруження...

Філ непорозуміло здвигнув плечима і навшпиньках пройшов до свого кабінету. Поступово його свідомість проймалася передчуттям якоїсь неприємності. Може, кудись податися? Але куди? Тільки зараз йому відкрилося: через Аркадію він розгубив усіх своїх друзів, уже й не пам'ятає, коли зустрівся з кимось...

Вона зайшла до кабінету пружним кроком, щось різко сяйнуло на її високих грудях.

— Правда, чудовий? — спитала, впіймавши його погляд.— Я давно мріяла про такий кулон. Брильянт чистої води.

— А де ти його...

— Не бійся, тобі платити не доведеться.

— Подарунок, чи що? — у Філа пересохли губи.

— Діждешся такого подарунка... Вона аж нюні розпустила, стара швабра... А нащо воно їй? Ідеться ж про життя чоловіка.

Філ дивився на неї здивованими очима.

— Хто «вона»? Про якого чоловіка ти говориш? Пора б уже облишити ці ребуси...

Мабуть, не зміг приховати роздратування, бо Аркадія одразу спохмурніла і холодно відказала:

— Ніяких ребусів. Це дружина колишнього директора м'ясокомбінату чи якоїсь бази, точно не знаю. Колишнього, бо майже рік він по лікарнях. Канцер шлунка. Метастази. Найменшої надії. А я поставила його на ноги. То як ти вважаєш — мусила вона віддячити чи ні?

— А як ти... Як ти змогла? Канцер поки що...

— Отак і змогла. Давала отой біологічний розчин.

— Який? З біотрону?!

— Авжеж. По півсклянки тричі на день перед їдою. Ти чого на мене так дивишся? Хіба рятувати людину...

— Та рятувати — це благородно, а от займатися здирством...

— Подумаєш!..

— І біорозчин випробовують у клініках...

— Я вже випробувала. Скоро чоловік знову сяде в своє директорське крісло. Не переживай, будуть у неї і кулони, і персні. Гадаєш, то вони на свою зарплату?..

— Якщо не на зарплату, то він сяде не в крісло, а на лаву,— уже гарячкував Філ.— А ти не повинна...

Чи дійшли до її свідомості гарячі, навіть дошкульні фрази, які виголосив Філ про «нікчемні брязкальця», із-за яких люди, втрачаючи совість, наважуються навіть на злочини?

Слухала вона терпляче,— мовчки сиділа у фотелі, виставивши округлі коліна і поводячи головою вслід за ним. Та коли Філ перестав кружляти по кабінету і запитливо поглянув на неї, Аркадія рівним голосом спитала:

— Ну, то як, подобається тобі кулон?

Філ аж пирхнув, йому забило дух від обурення. Потрібна була вся його внутрішня витримка, щоб не вилятися, приборкати грубі слова, які мало не зірвалися з язика. Але руки аж судомило, і він почав несамохіть переставляти стільці, навіть за канапу вхопився.

— Посилене виділення адреналіну в кров,— спокійно сказала Аркадія.— Попереставляй меблі, це полегшує.— І, сьйнувши брильянтом, вийшла.

Захеканий Філ упав на канапу і втупив очі в стелю. «Ну, заспокойся,— радив сам собі,— годі нервувати...»

Пригадав, що в Аркадії з'явилися і дорогі персні, і сережки, і навіть срібний хрест, оздоблений перегородчастою емаллю. «Не подумай, що я вірю в бога,— сказала якимось, приміряючи того хреста.— Просто цінна штучка».

«Цінна штучка,— з гіркотою пригадував Філ.— Йй аби коштовності, та модне взуття, та сукні... Йй навіть сьняться розкішні речі. Про наукову роботу не хоче й слухати... Що ж сталося? Адже попередня Аркадія мріяла: «Будемо альпіністами науки. Як це хвилює, коли перед тобою ширшають і ширшають обрії...» Невже вона забула? Чи не передалося?»

Філ устав з канапи, сів до столу. І тут йому на очі потрапила записка, написана великими кривими літерами на листку з учнівського зошита:

«Якщо ти справді дочка, то приїдь, бо мати при смерті».

Покрутив у пальцях, перечитав ще раз і пішов до Аркадії — вона вовтузилась біля розчиненої шафи у спальні.

— Бачила? — підняв папірця догори.

— Та ще не повилазило.

— Ну, і як вона?

— А...— схитнула головою Аркадія.— Не знаю, ще не їздила, свого клопоту по горло.

Філ ступнув крок до неї — хотілося вхопити за плечі, труснути,— мовляв, схаменися, опам'ятайся,— але тільки зіжмакав папірця і приглушено сказав:

— Ну, то збирайся, поїдемо зараз.

Аркадія підвела голову від купи одежі, що лежала на килимі, очі їй зблиснули, як брильянти:

— Сьогодні ти якийсь причіпливий. Уже пізній вечір, нікуди ми не поїдемо.

— Але ж ідеться про твою матір. Може, ще вдасться...

— Та що там удасться!..— перебила, нетерпляче крутнувши головою.— Хай викличуть «швидку»...

Ошелешений Філ сів на постіль і деякий час мовчки дивився на дружину. Вона спокійно продовжувала перебирати одягу, певне, щось шукаючи.

— Слухай, ти стала якоюсь... бездушною, безсердечною...— нарешті спромігся Філ.— Я тебе не впізнаю. Так знаєш, до чого можна скотитися? Схаменися, Аркадіє!

Пересмикнула плечима, наче їй припік золотий ланцюжок.

— Безсердечна? Якщо це медичний термін, то називай мене — Акордією. Непогано звучить: А кор ді я! Так і в новому паспорті запишемо. А що? Аркадія перетворилась на Акордію.

— Слухай, ми ж люди...

Та нічого слухати вона вже не хотіла.

У Корчувате їхав сам, у неї, бач, свої клопоти... Мати недужа, а вона шафою зайнялася, одягу впорядковує...

Гірка саркастична посмішка скривила Філові губи. Оце так виростив собі жіночку! Акордія... Справді, Акордія — людина без серця і душі. Як же виникло, як склалося її «я»? Де ж він допустився помилки у цій шаховій грі з Природою?

Віри Харитонівни не застав — забрала «швидка допомога». Бабуся, всупереч сподіванням, не турбувала його просьбами, а тільки зітхала та хрестилася, ворушачи при тому губами. Про Аркадію не згадала й словом і взагалі була досить стримана. Від її маленької згорбленої постаті віяло спокоєм, якимось умиротворенням, неначе вона щось знала таке, про що він, учений, і не здогадувався.

«От стихійно-філософське ставлення до життя, — думав Філ, вирулюючи на темний шлях.— Ось у кого треба вчитися витримки в умовах сьогочасних стресів...»

У їхній квартирі вже не світилось. Тихенько роздягшись і роззувшись, пройшов навшпиньках до кабінету, — не хотілось наражатись на гостру розмову з дружиною. Завтра порозуміються, відвідають матір у лікарні...

Прокинувся чомусь раніше, ніж завжди, у вікні ще тільки сіріло. Повернувся на лівий бік, сподіваючись ще поспати, але сон як вітром здуло. Відчув холод і порожнечу в квартирі. Стривожений лихим передчуттям,

підвівся з канапи і, пройшовши до спальні, обережно прочинив двері. Постелі на ліжку не було, Аркадії теж. Не ночувала вдома?

Розумів, що це безглуздо, але обшукав усю квартиру, навіть у шафу заглянув. Не було пальта, спортивного костюма і зеленого чемодана. Того самого, якого брала на вакації тієї трагічної зими... Отже, поїхала, втекла туди, на ті самі снігові стежки... Хоч клялася, що ніколи на лижі не стане... А от не стрималась... Ну й нехай...

«Що це зі мною? — подумав як про когось стороннього.— Хіба можна так?.. Ще не все втрачено. Авжеж не все! І не треба піддаватися всіляким передчуттям. Ну, справді, що це за інформація така — побоювання, страхи? Нервовий стан, фобії...»

Але на душі скреблися кішки, не знаходив собі місця ні в Інституті, ні вдома.

Нарешті, ніби грім прогримів,— джиркнув сигнал відеофону. Тремтячою пучкою натиснув кнопку. Екран освітився, на срібному тлі з'явилося обличчя Аркадії.

— Слухай, Ното laboratoricus, покинь усе і приїжджай до Ворохти,— зазвучав її енергійний голос.— Я взяла номер на двох, тут так гарно: сосни, сніг, сонце!

«Якщо вже хтось і лабораторний, то це ти сама,— незлобиво подумав Філ.— Виросла в лабораторії... Ното повус...»

— Приїду, але пообіцяй...

— Що ти там вигадуєш? І чому в тебе злякані очі?

— Пообіцяй, що не станеш на лижі, доки я...

— А чого ж мене сюди принесло, як не кататися?

— Потерпи трішки, ну, потерпи,— благав Філ.— Я чомусь... Молю тебе, Аркадіє!..

— Чи ти забув — я ж А кор д і я! Тож не мели дурниць. Чекаю!

Обличчя її на екранчику враз потьмяніло, якусь коротку мить на Філа дивилися темні западини очей, та й вони швидко зникли.

Женучи електромобіля надземною трасою Київ — Карпати, Філ пробував зв'язатися з Аркадією, але її відеофон мовчав. Чи просто вимкнула, чи, може... щось уже сталося? Холодок тривоги заповзав у душу, і його не могло заглушити натужне дзижчання мотора.

ЮНАК З МОРЯ

Цього літа погода на Чорноморському узбережжі вида-лась нестійка. В бахрому прохолодних дощів лише зрідка впліталась золота нитка сонячного дня, та й то під вечір тускніла, окутуючись мжичкою. Відпочиваючі за-нудилися б зовсім, коли б не всесвітній чемпіонат з фут-болу в Аргентині — можна було цілими вечорами сидіти біля телевізора, з неослабною увагою стежачи за грою смаглявих бразільців чи моторних італійців.

А сьогодні з самісінького ранку ревів ревун: море вкуталося туманом, і це провіщало тепло. І справді, сонце почало розганяти молочну імлу, і перед очима відпочиваючих сяйнула така манлива морська блакить, що не піти на пляж було просто неможливо. Неля Несміх — тугенька білявка — взула пляжні тапочки, осід-лала свого симпатичного носика зеленими окулярами, взяла поролоновий килимок, поклала в сумочку яскра-вий польський купальник, грубеньку книжечку, рушник, шапочку і подалася до моря. Поспішала, щоб не приче-пився той занудливий Віталій із своїми солоними анек-дотами, дерев'яні сходишки так і вгиналися під її ногами.

Розіславши килимка посеред пляжу, заскочила в ка-бінку для переодягання і через хвилину вийшла в ку-пальнику — ще стрункіша і привабливіша.

З кожною хвилиною небо яснішало, над прибереж-ними садами і заростями пливли білясті пасма туману і швидко танули у високості. А темні цятки рибальських човнів у сонячній млі запливли, здається, на самісіньке небо. Поступово пляж повнився людьми, гамором, хтось уже ввімкнув транзистора. Неля взяла книжку, але, навіть не розгорнувши, поклала на коліна. Хіба ж у та-кій обстановці можна зосередитись? Проте настрої був радісний, дівчині здавалось, що все — і золоту перлину сонця, і ніжну блакить неба, з якого зникали останні клапті туману, і хитливу синяву моря — природа ство-рила для неї, на втіху їй. Можливо, і отой плавець — і коли він устиг так далеко забратися? — прямує до неї. Ось уже видно помаху його рук, він то з'являється, то зникає поміж хвиль. Вода ще не прогрілась, не більше п'ятнадцяти градусів, а він, бач, не боїться застудитись, певне, загартований. Цікаво, що воно за один...

— Сонце вже обцілює вас! — Віталій Покльований кинув свій надутий матрац ліворуч од неї.— А я й не зоглядівся, де поділася наша пасочка... Ех, не взяв камери...

Неля неохоче відірвала погляд від плавця і подивилася на Віталія. Обличчя його скидалося на комічну маску: широкий рот розтягнувся до вух, гудзички очей поблискували між ріденькими віями весело і задиристо, мовляв, погляньте, я ж — симпатичний. Неля мимоволі посміхнулася, і це підбадьорило молодого чоловіка.

— А ще казала «Несміх»; он як ви гарно усміхаєтесь! Якщо так засмієтеся в об'єktiv — побіжу за камерою. Ви фотогенічна, я зроблю вас кінозіркою, хочете? Неля Несміх — у головній ролі мого фільму, га? Звучить?

— Облиште,— дівчина змахнула рукою,— не вийде з мене артистки.

— Чому? Якщо я... Ну, гаразд, залишимо це питання поки що відкритим. Тут у мене є дещо цікаве для вас

Розташувавшись, Покльований дістав з паки газет кілька зім'ятих аркушів друкованого на машинці тексту. Мабуть, ці аркушики побували не в одних руках, бо нижні куточки позагиналися, багато рядків затерто пальцями.

— Це лекція про Неопізнані Літаючі Об'єкти — скорочено — НЛО,— упівголоса сказав Віталій,— спеціально випросив для вас. Я вже вам говорив, що прибульці...

Неля загадково усміхнулась:

— Пригадала: бачила я ваших інопланетян!

— Та що ви?! Де? — Віталій уп'явся в дівчину очима-гудзиками.

— У трамваї, в тролейбусі — їх зразу помітно: штовхаються, наступають на ноги.

Вираз обличчя Покльованого був такий кумедний, що Неля пирхнула зі сміху.

— Ну, от, я думав, справді, а вона знову іронізує... Прочитайте ось, що каже вчений.

Неля, все ще осміхаючись, почала читати, водночас позирала і на море. Невідомий плавець поволі наближався до буйка.

— Читайте, читайте, Нелю,— Покльований, мабуть, помітив, що вона поглядає вдалину,— нарешті ви переконаєтесь, що інопланетяни вже давно спостерігають

нашу Землю. Це факт. Я навіть фотографії бачив — і їхніх космічних кораблів, і їх самих...

Неля зауважила, що прізвище лектора — Ажажа — так само читається і з кінця. Покльований розтягнув свої губи і не то в жарт, не то серйозно сказав:

— Я теж помітив. Може, він сам прибулець... А що, хіба це не можливо?

Правду кажучи, Нелі не дуже хотілося читати, але несподівано лекція не просто зацікавила, а заінтригувала її. Скільки сталося загадкових подій, а вона нічого не чула!

Біля Тегерана опустився на землю великий літаючий диск, уряд Ірану звернувся із запитом до Москви і Вашингтона, чи це не випробування нових апаратів? І СРСР і Сполучені Штати відповіли: ні. Були підняті в повітря іранські винищувачі, та нав'язати контакт не вдалося: непрохані гості відлетіли з такою швидкістю, про яку й не мріють земні авіатори. А на тому місці, де сиділа «тарілка», залишилась якась їдка зеленкувата слизь, і тепер там ніщо не росте.

В Італії подібний апарат опустився на полі, з нього вийшли величезні (по два метри і більше) інопланетяни, і коли італійка піднесла їм букет квітів, один з них усміхнувся — отже, в них теж є емоції.

Десь біля Петрозаводська подібний апарат опустився в озеро, а коли здійнявся, то вирвав величезний шмат берега.

У Бразилії космічний корабель інопланетян зазнав аварії і розбився. З якого металу він був збудований — досі не визначили.

Аварія чужопланетного корабля сталася і в Сполучених Штатах, десь у пустельній частині Каліфорнії. Тут корабель лишився цілий, військовоє відомство сховало його в підземному ангарі, а мертвий екіпаж вміщено у морозильники...

Неля аж здригнулася, ніби відчувши холод. Підвела голову — з води виходив той завзятий плавець, що наважився купатись у таку негоду, і, здається, мав приємність від холодної купелі. Оце справжній мужчина!

Незнайомиць наближався неквапною ходою, Неля зняла окуляри і дивилася на нього з-під примружених вій — це було так ефектно! Та юнак чомусь не помічав її і, певно, пройшов би мимо, коли б Неля, переборюючи ніяковість, не обізвалась:

— Ну, як вода?

Краєчком ока помітила: Віталій невдоволено зморщився, та це її зовсім не обходило. На пляжі незнайомі заговорюють і знайомляться без ніяких церемоній. Тим більше...

— Вода? — юнак оглянувся на море. — Нічого, мокра.

Через кілька хвилин вони вже розмовляли, як давні знайомі. Щось у цьому серйозному хлопцеві imponувало Нелі. Може, швидка реакція? Чи стриманий, навіть суворий вираз обличчя? Була в ньому якась вабляча сила, що одразу змусила дівоче серце забитися частіше, викликала рум'янець, блиск в очах.

Неля поцікавилася, чи він чув про НЛО. Чув і читав не тільки оцю лекцію, а й друковані матеріали, зокрема в польському журналі «Пшекруй», в італійських і французьких виданнях.

— Невже все це правда? — вигукнула Неля. — І в очах у неї засвітився страх. — Мене дивує, що вони відвідують Землю ще з біблійних часів — ось тут сказано: електричними розрядами літаюча «тарілка» розбила мур, що захищав Тір, військо Олександра Македонського ринулось в ті проломи і здобуло місто, — так от, дві з половиною тисячі років, а в контакт не вступили!

— А хіба ж то не контакт — зруйнування муру? — заперечив Покльований. — Або італійка...

— Я маю на увазі контакти з урядами, чи ось тепер з ООН. Як ви гадаєте? — Неля просила підтримки у плавця, що сидів, обхопивши руками коліна, і, здавалося, більше дослухався до шуму моря. — Чому вони не звертаються, наприклад, до Ради Безпеки?

— Так, їхня поведінка, м'яко кажучи, трохи дивна.

— Контакти! — чмихнув Покльований. — А може, вони їм зовсім і не потрібні. Може, їхня цивілізація настільки вища від земної, що... Які, наприклад, переговори ми ведемо з муравлями? А вони ж мають свою соціальну організацію...

— Муравлі — цілком інший біологічний тип, — заперечив плавець. — А тут ідеться про гуманодів.

— Правильно, — підхопила Неля, — хоч вони, як твердить Ажажа, різняться між собою...

— Карлики і гіганти? — перебив Покльований. — То не карлики, а дітлахи, малеча.

— Прилітають на екскурсію?

— А що? — Віталій скинув бровами.— Ми ж не знаємо, яка там система навчання.

— Значить, ото в Каліфорнії загинули учні,— зауважив плавець.

— Вам видніше,— розтягнув свої губи Віталій.

Потім враз спохмурнів і більше на цю тему не сказав ні слова.

«Що це з ним діється? — подумки обурювалась Неля.— Невже ревнує? Оце так! Що це він собі в голову забрав? Ну, розповідав анекдоти... Але ж я навіть у кіно з ним не пішла. Теж мені серцеїд знайшовся! І в Києві, мабуть, дружина й діти... А з оцим в кіно піду охоче».

І таки пішли, запросив! Після фільму довго ходили алеями парку і шепталися, і «їли яблуко німоти», як сказав поет, довелося достукуватись у корпус, бо після дванадцятої сторож замкнув двері. Ввісні прогулянка продовжувалась, Ростислав (так звали юнака) повів її до моря, і вони пливли разом, час від часу він зникав за хвилями, гра веселила, Неля сміялася, пройнята радісними відчуженнями. Коли це раптом перед ними виринув Віталій, скорчив міну: «Вам видніше! Вам видніше!»

Коли після сніданку знову зійшлися на пляжі і Ростислав поплив до буйка, Неля згадала вчорашню Віталієву репліку:

— А чому ви думаєте, що йому — видніше... ну, про тих... інопланетян?

Покльований одразу спохмурнів, одвів очі вбік.

— А тому, що цей тип... із них.

— Ова!

— Нелю, ви зовсім неуважна, а я тільки глянув на нього...

— Може, що купається, а ви ловите дрижаків? — силувано усміхнулася Неля.— Просто загартований, ну, спортсмен... Морж!

— А ви звернули увагу, що цей «морж» не пірнає? Волосся в нього сухісіньке.

— Ну, то й що?

— А те, що йому, певне, не можна мочити голову, на правій скроні в нього якась металічна клема.

— Таке й вигадаете,— вже не так упевнено озвалася Неля.— Яка може бути клема?

— Скиньте свої зелені окуляри, то й побачите.— Покльований підозріливо озирнувся.— Може, то передатчик?

Неля знизала плечима, не знаючи, що йому й сказати на це. Почала механічно гортати книжку. Літаючі «тарілки», інопланетяни — все це якось не вміщалося в ту реальну картину світу, яка відбивалася в її свідомості. Але як подумати... Невже з мільйонів і мільйонів планет у Всесвіті лише одна Земля населена мислячими істотами? І цей Ростислав... Металічна клема... Виходить, провела вечір з інопланетянином? Вигадка, хохма. Хоче мене залякати Віталій... Не вдасться!

Та коли Ростислав ліг на своєму килимку позагоряти, раптом відчула, що не може розмовляти з ним просто й невимушено, як це було вчора. Кортіло побачити ту клему, але кожного разу погляди їхні зустрічалися, і їй ставало соромно за оце своє підглядання, та ще як Ростислав помітить... Подала йому книжку.

— О ти... ви читаете по-французькому?

— Я викладаю французьку. А ви читаете?

— Так. Та це кросворд! Цікаво.

— Оце такий кросворд? — здивувався Віталій.— На цілу книжку?

— Сам кросворд ось,— Ростислав розгорнув аркуш завбільшки із скатертину.— А в книжці запитання.

— Це найбільший у світі кросворд,— пояснила Неля.— Його склав бельгієць Анрі Блез. Тут двадцять п'ять тисяч клітин, щоб заповнити їх, треба відповісти на сім тисяч сімсот сорок вісім запитань.

— Ого! — прицмокнув Віталій.— Оце головоломка! Розв'яжеш, Ростіку?

Оте «Ростіку» неприємно різонуло Нелю. Що за фамільярність?

— Та його, мабуть, ніхто не візьметься розв'язувати,— сказала.— Підраховано, якщо нічим іншим не займатись, а тільки цим кросвордом, то потрібно буде не менше як сто двадцять годин!

— Але ж ми у відпустці,— обізвався Ростислав,— чому ж не спробувати?

Віталій підморгнув Нелі: хіба не на мое виходить? І сказав з натяком:

— Та часу ще багато, надто ж у декого.

— Давайте так,— почав Ростислав, не відриваючи очей від книжки Анрі Блеза,— я диктуватиму, а ти... ви, Нелю, пишть. Гадаю, що за три-чотири пляжні дні ми впораємось. Згода?

Віталій уп'явся своїми очима в молодика:

— Ставлю шампанське і коньяк, якщо розв'яжете хоча б за п'ять днів!

— Не треба,— спокійно відповів Ростислав,— спиртного не вживаю.

Покльований знову перезирнувся з Нелєю. А їй стало цікаво, спалахнула:

— Згода!

І вони почали. Ростислав, лежачи на спині і тримаючи вгорі книжку із запитаннями, диктував відповіді, а Неля, розіславши простирадло кросворда, швидко записувала. Віталій французької не знав, але згоряв од цікавості. Чапав навколо них, наче стеріг, щоб не потікали, присідав на хвилинку, підводився, щось бурмотів і весь час пильно позирав на «прибульця», що так недоречно і навіть не помічаючи зруйнував його флірт із «пасочкою». Ох, і дурні ж ці дівчата!.. Ну, нічого, заклепка на скроні є, он видніється крізь волосся, невже й досі не помітила? А так він здорово скидається на людину. І волосяний покрив, навіть нігті на руках і ногах, і по п'ять пальців... Молодий, здоровий, ще й гарно складений, чорти б його взяли!

Поглянувши на свій обвислий живіт і кривулясті ноги, Віталій з гіркотою визнав, що тягатися з цим спортсменистим нема чого й думати. Але якщо він з тих, то інша справа! А може, це робот? Білковий робот, призначений для вивідин, постійно зв'язаний із своєю базою? Для цивілізації, яка змогла перекинути міст на Землю, це, звичайно, не проблема. Обачність і ще раз обачність! Треба не сполохати пташку... Ох, і фільм зроблю!

Покльований заджеркотав камерою, обходячи навколо кросвордистів.

Не дуже високо понад береговою лінією з'явився зелений вертоліт — прикордонна служба. Віталій облишив знімати, дивився на металеву комаху, задерши голову, а коли машина пролітала над ними, замахав рукою, мало не скрикнув: ось де він! Ловіть його!

Кожного разу, як тільки прибулець ішов «освіжатись», у Віталієвих грудях так і тенькало: втече! У морі на нього може чекати їхня субмарина, підбере — тільки його й бачили. Та Ростислав ніде не дівався, поплававши вволю, знову брався за кросворд.

— Та нехай йому грець, в мене вже рука заболіла! —

вигукнула Неля, кидаючи ручку. Випросталась просто на кросворді і заплющила очі.

— Е ні, так ми не домовлялись,— Ростислав скочив на рівні ноги.— Пішли поплаваємо і знову... Невже не цікаво? Мене цей кросворд заінтригував.

«Та кросворда ти розв'яжеш, а от своє головне завдання...— зловтішно подумав Віталій.— Чи не спіткнешся? Ажажа у своїй лекції твердить, що ви не агресивні, такі собі мирні дослідники. Але яка мета цих ваших досліджень? Ось що важливо дізнатись!»

— Ну, то що, пішли? — Ростислав уже стояв по коліна в воді, очікуючи на Нелю.

Дівчина, вагаючись, поглянула на кисле Віталієве обличчя, але той, захоплений мовчазною полемікою з прибульцем, не помітив її погляду. Неля підхопилася, натягла на голову оранжеву гумову шапочку і рушила назустріч хвилі, що набігала на берег.

Спочатку було холодно, хотіла вже вертатись, але Ростислав підбадьорив:

— Енергійніше руками!

І справді, через кілька хвилин зігрілась, стало приємно.

Берег подаленів, вже й Покльованого не могла визнати серед юрмища пляжників. І поблизу нікого не було, анікогісінько, тільки вони з Ростиславом серед розбурханих хвиль. Побоювання, страх одразу вилетіли з Нелиної голови, краса моря заповонила дівчину, і вона линула в цій голубій прозорості, легко помахуючи руками, наче крильми.

Ростислав пирхав, ніби той морж, очі йому повнились світлом, відтавали.

— Наче в міжпланетному просторі! — у захваті гукнув Ростислав.— Між небом і Землею...

У Нелі мурашки пробігли по тілу: міжпланетний простір... небо... Невже справді цей Ростислав...

— А чому не пірнаєш? — раптом спитала Неля.— Це ж так приємно!

— Заборонили лікарі... Тимчасово...

— А...

Неля попливла в напрямку берега. Не те щоб злякалася дівчина, просто... змерзла.

Покльований, випросивши в когось бінокля, увесь час стежив за ними. Хвиля хлюпала просто в лінзи, видно було, як Неля говорить, як сяє радість у неї на

лиці, і все її пружке тіло, затиснуте в купальник, гойдалося в нього перед очима. Пасочка... От уже пасочка! То й поводитьсь нормально, плаває, як риба, тільки не пірнає. Ось Неля пірнула, а він помахує собі руками, випинаючи голову вгору. Таки не можна йому занурювати ту клему... Так... Пливуть назад. От і добре, ми з тобою, енлонавтику, встановимо контакти, та що там, ти вже в мене спійманий на плівку.

Оглянувши обрій, чи не з'явилося бува еНеЛО, Віталій поклав камеру на одяг. Але тривога не полишала його ні на мить. Усі дні, протягом яких Ростислав розв'язував найбільший у світі кросворд, Покльований горів на повільному вогні. Що робити? Як діяти? Прикидав і сяк і так. Може, звернутися в міліцію? Побачивши наряд прикордонників, що пробирались поза пляжем, хотів уже кинутись до них, щоб виказати чужака, ступнув кілька кроків і зупинився. Хіба ці хлопці читали лекцію Ажажі?.. Ех, був би епізод: прикордонники затримують інопланетянина!..

Неля дописувала останні відповіді на кросворд. Уголос захоплювалась ерудицією Ростислава, і це дратувало Покльованого. Найвнячка, та він же так начинений інформацією... Кросворд для нього — насіннячко. І не вже й досі не переконалася, що це прибулець? Чи він її гіпнотизує?

— Все! Скінчили! — Неля підхопилася і заплескала в долоні.— Найбільший, найскладніший, найзаплутаніший, най... най... кросворд розв'язано!

— Та ні,— Ростислав поклав руки на її плечі, прихилився і сказав упівголоса: — Найцікавіший кросворд, Нелю, це ти.

Дівчина почервоніла, кутики вуст сіпнулися, випадила сміхотливо:

— Оце так! Значить, і в вас банальності в ходу... як і в людей!

Покльований похолов. От сорока! Розпатякає...

Ростислав знітився, на якусь мить на лиці в нього з'явився вираз розгубленості, але він одразу ж опанував себе.

— Твоя правда: банально. Але щиро.

Неля хотіла ще щось додати, та побачивши, як скривився Покльований, прикусила нижню губу і вмовкла, тільки в очах її грали бісики.

— Ну, що ж,— Віталій розвів руками,— я обіцяв почастунок...

Ростислав холодно відмовився:

— Я ж казав, алкоголю не вживаю.

«Ну, ясно, це, між іншим, ще один доказ...» — подумав кінорежисер.

— А чому б не посидіти в ресторані «Одеса» на Приморському бульварі? — докинула Неля, сміхотливо поглядаючи на обох своїх залицяльників.

— Ще буде час...

«Не хоче компанії, не входить у його програму,— фіксував Покльований.— Але потрібні якісь значніші докази...»

Ні того, ні наступного дня Віталій так нічого нового й не дізнався. Ходив із своєю таємницею, наче з атомною бомбою, яка могла вибухнути кожної миті. Ех, коли б удалося викрити цього Ростислава... Отоді на студії почали б і його помічати... І кому ж, як не йому, доручили б постановку фільму «Перший контакт»? І цю вертихвістку вдалося б приборкати — дав би їй роль героїні...

— Нелю,— зупинив дівчину біля їдальні — саме поспішала на сніданок,— ви вчора ввечері бачилися з ним?

— А що таке? — дівчина окинула його холодним поглядом.— Чого це ви взялися шефствувати наді мною?

— Ви не подумайте, що я щось маю проти...— Віталій розтягнув губи, дурнувато посміхаючись.

— Ще б пак! — в її голосі була суцільна іронія.

— Я ж вам казав, це дуже важливо...— насупив брови Віталій.— Мусимо демаскувати прибульця. Чи ви ще не переконались?

— А,— змахнула рукою,— все це химери, дайте мені спокій.— І пішла, крутячи спідничкою, як віялом. На порозі їдальні обернулася: — Може, я за нього заміж вийду!

«Легковажне дівчисько! — подумки обурился Віталій.— Йй хоч за марсіянина, аби заміж. А взагалі... це ідея. От була б сенсація: інопланетянин закохався в земну дівчину! Та якщо серйозно, нічого такого бути не може, бо життя — це тобі не фантастичний роман. Хоча в сценарій... Виграшний епізод! Та й що то за фільм без любовної інтриги?»

Покльований вирішив не спускати ока з персонажів свого майбутнього фільму, встановити цілодобове стеження — інакше невдача, провал. З усього видно: Неля

перестала бути спільницею, підпала під його вплив. Яюсь кольнула: «Нічого вам робити, нудитесь, от і вигадуєте...» Е, ні, пасочко, не твого розуму це діло, тут випадає рідкісний шанс... Живемо в космічну еру, і щоб утвердитися в ній, треба зробити внесок.

На пляжі підступив до Ростислава:

— Може, зіграємо в шахи?

Той, хоч і без особливої охоти, погодився. Навколо них одразу ж зібрався натовп болільників. Це, видно, не подобалось прибульцю, невдоволено позирав навколо, насупився, підставив коня, потім ферзя, губи Покльованого розтяглися в радісній посмішці, але торжествувати йому не випало: через кілька ходів режисер одержжав мат.

— А знаєте що, товариші? — Віталій обвів поглядом болільників. — Давайте зіграємо з нашим гостем на кількох дошках! Несіть, у кого є... Це, я бачу, замаскований гросмейстер!

Не встиг Ростислав і рота розкрити, як перед ним уже стояв цілий ряд шахівниць, і підходили й підходили нові гравці.

— Тільки одна умова, — підняв руку Ростислав. — Будемо освіжатись.

— Аякже!

— Звичайно!

Покльований відчув себе, як на зйомочному майданчику. Прицілився камерою — чудова сцена! А типаж який — хоч викликай зйомочну групу.

Ростислав повільно йшов уздовж ламаного ряду шахівниць — а було їх сорок дев'ять — нахилився, робив хід і рушав далі. Навіть біля третьої і п'ятої не затримувався, хоч там грали мовчазні й зосереджені майстри, яких Віталій умовив узяти участь в цьому імпровізованому турнірі, щоб визначити клас гри сеансера. Це була не просто собі розвага, культурний захід, це хитро сплетена сіть, в яку й попався космічний птах. Бач, як упевнено і — головне — швидко робить ходи. А хіба він гросмейстер?

О, зупинився біля четвертої дошки — локальний конфлікт. Один гомо сапієнс — широкоплечий, з великим носом — вирішив змахлювати і переставив коня на виграну позицію. Сеансер це помітив, і той, промурмотівши щось нерозбірливе, змушений був повернути фігуру на її місце. Більше інцидентів не було, і хоч наші

консультувалися між собою, коли Ростислав кидався в море, він виграв усі партії, усі до одної, навіть ті два майстри програли. Знічені, розгублені, чомусь виправдувались перед Віталієм:

— Це якийсь феномен... Пам'ять у нього...

— Та він би й Фішера переграв... Рахує варіанти блискавично.

Покльований мовчки розтягував шнуручки губів: хто-то, а він добре знав секрет цього молодика!

Неля сяяла. В шахах не розбиралася зовсім, але знала, що це інтелектуальна гра, і перемога Ростислава, здобута легко, без особливих зусиль, порадувала її страшенно.

«Бач яка,— злостиво подумав Покльований,— аж танцює перед ним! Зажди, зажди, ще гірко заплачеш...»

— Усіх переміг! — щебетала Неля, веселим оком позираючи то на переможених, що розходилися із шахівницями в руках, то на переможця, що стояв обличчям до моря. Вітерець ворухив йому темно-русе волосся, крізь яке на правій скроні проглядав металевий прямокутник.— І де ти так навчився?

— Це входить у мою програму,— спокійно відказав Ростислав.— Я знаю напам'ять усі триста вибраних партій Альохіна, кращі партії наших гросмейстерів, зокрема Олега Романишина... А взагалі, ми ще з тобою поговоримо про можливості людського мозку...

— Цікаво,— Неля замислено прикусила нижню губу.— А як ти вивчив стільки мов?

— Згідно програми. Нехай, я тобі розповім...

«Певно, й не здогадується, що я його розкусив,— утішно подумав Покльований.— Щодо мозку людини, то це він так... забиває баки. А от про свою програму, то вже точно — запрограмований здорово! Але послабив пильність...»

Справді, Ростислав і Неля розмовляли не криючись, і Віталій ледве стримав усмішку, коли почув, де вони зустрічаються.

Альтанка в найдальшому, занедбаному закутку їхнього парку,— чи ти ба, яка романтика! А для сценарію виграно.

Заздалегідь пішов подивитися на альтанку — поіржавілий залізний каркас із дашком, розхитана зелена лавочка біля дрютяної сітки. Романтики малувато, зате посидіти тут можна, з моря вітерець повіває, навколо

кущі жасмину і зарості полину. Віталій облюбував собі схованку і, мугикаючи пісеньку, пішов до їдальні.

Після вечері сценарій розвивався так. Петляючи сюди й туди по парку, Покльований непомітно пробрався в той закуток і заліг у полині, ждучи, коли з'являться закохані. Довгенько в альтанці нікого не було, потім припхався непередбачений сценарієм якийсь старий, розсівся, сопе. Може, він перепочине та й піде, подумав Покльований, коли ж ні, сидить. Позираючи на нього з полину, режисер подумки посилав йому найгарячіші прокляття: «А щоб тебе чорти вхопили! Щоб ти луснув, ковальський міх! Зрештою, аби тебе викривило!» — і подібні не зовсім гуманні побажання. Не допомогло — те опудало як сиділо, так і сидить. Треба ж отаке! Переконавшись, що телепатія не спрацювала, Покльований перейшов до телекінезу — намацав суху грудку і перемістив її у просторі так, що вона зіткнулася якраз із лисою головою епізодичного персонажа. Той підхопився і, бурмочучи щось про хуліганство, подався з альтанки. Охоплений панікою, старий перечепився за якісь корчі, засторчакував і мало не впав на Покльованого. Чортихаючись, почовгав на алею. І вчасно: до альтанки вскочила біла постать Нелі Несміх.

«Дурочка,— подумав Покльований,— прийшла перша».

У верховітті акацій зашумів вітер, одразу споночіло, посіявся дрібний дощик. Віталій хотів уже покинути свою схованку, гадаючи, що побачення не відбудеться, і саме цієї миті з'явився Ростислав.

— Ти вже тут! Перепрошую...

— Та нічого,— Неля прихилилась до його плеча,— я прийшла трохи раніше... Ось черешні, частуйся.

І знову випадковий збіг обставин мало не зірвав цей важливий епізод сценарію. Ягоди, певне, смакували закоханих парі, бо кісточки так і полетіли на Покльованого. Особливо Неля, збирала, капосна, у жменю і вціляла просто в обличчя, хоча кидала навмання. Дошкуляв і дощик — холодні краплини забивалися під комір, лопотіли по спині, торохтіли по шиферному дашку альтанки. За цим шумом важко було розчовпати, про що вони там перемовляються. Була мить, коли Покльований хотів уже відступити, але цікавість пересилила. І режисер таки був винагороджений за своє терпіння та витримку: з окремих слів, уривків фраз, які долітали до його нашорошених вух, одержав інформацію, заради

якої варто було витримати не те що цей дощик, а зливу. Прибулець умовляв Нелю вийти на світанку на пляж... Субмарина вже чекатиме на них.... Неля аж у долоні заплескала, аж скрикнула:

— Це просто чудово — зустріти схід сонця в морі! — І вже не так весело: — Якби ж погода...

— Прогноз хороший,— пробубонів прибулець, і в голосі чулося торжество. Ще б пак! Наївна представниця роду людського сама, добровільно, з радістю йде в пастку. Віталій, сповнений гуманного почуття, мало не схопився і не заволав: «Схаменися, дурне теля! Буде каяття, та не буде вороття!» Але ні, стримався. Зараз це нічого не дасть, а от уранці... Хоча б же справдився його прогноз і настала гожа днина!

Цієї ночі Покльований спав тривожно, снилися якісь кошмари, часто прокидався, вмикав нічника, зиркав на годинника і знову провалювався в нереальний світ сновидінь.

Підхопився, коли ще тільки сіріло.

Краєвид у цей час здавався для ока незнайомим, чужим.

Море було тихе, спокійне, ніби випрасуване, і нерухомі рибальські човни темніли на білястій гладіні, як забуті праски. Небо з кожною хвилиною світліло, від хмар не лишилося й сліду, і весь простір дихав величчю і спокоєм.

Неспокійний був тільки Віталій Покльований. Тупцював, щоб зігрітись у передранковій прохолоді, тривожно роззирався навколо. Вони ще не прийшли і ніякої субмарини... Перевірив камеру, підніс її до ока і почав повільно обмацувати обрій. На дрібній хвильці сонно погойдуються човни, о, стоп, з'явилась якась рожева цятка, бурунить воду, ніс овальний, може, це куля...

— Агов! І ви сонце зустрічаєте?

Покльований опустив камеру. Неподалік, стоячи на камені, Неля пробувала ногою воду, торкалась самими пальцями, і в прозорій воді педікюр червонів, як калина.

— Я ж кіношник, мені все цікаво...

Подумав: пройшла нечутно, наче кішка, спритна. Героїня є, де ж воно головний персонаж?

Звичним рухом націлив камеру, торкнув спуск і рушив у її бік, намагаючись ступати якомога рівніше.

— А плівка хоч кольорова?

— Авжеж,— сказав, опускаючи камеру,— усе яскрітимо — і купальник, і шапочка, і педікюр.

Дівчина знімаючі, опустила голову.

— Ну, а... покажете?

— Якщо повернетесь, Нелю.

— А де ж я дінуся?

— Ну, хто ж його знає... В лекції Ажажі сказано, що вони не агресивні, але... хто дасть гарантію...

— А... ви про Ростислава? Я й забула... Ну, гаразд, сьогодні розпитаю обов'язково... Він мені все розповість, Онде вже пливе.

— Глядіть, щоб не було пізно, Нелю.

Покльований швидко впіймав окуляром плавця. Ростислав наближався ривками, і треба було щомиті наводити камеру, щоб він не вирвався з рамки.

— А... салюдо камарадос! — привітався, виходячи з води і розтираючи собі груди.— А я подумав: чи не заспала? Коли бачу...

— У мене будильничок,— Неля показала наручний годинник.— А ти як?

— І в мене будильник, тільки ось тут,— Ростислав торкнувся голови якраз там, де видніється металева стьожка.— Звечора скажу собі, о котрій встати, і як по сигналу — плюс, мінус півхвилини.

Покльований значливо зиркнув на Нелю, трохи одійшов і, поки вони перемовлялися, знімав їх на тлі моря й неба.

— Ну, то що, рушили? — Ростислав кивнув на море.— На нас чекають. Вода хороша, не бійся.

— Слухайте,— Віталій заспішив до них, незграбно ступаючи по слизькому від роси камінню,— а чи не можна б і мені? Я ось узяв камеру...

— Справді, було б цікаво...— докинула Неля, здивовано оглянувшись на Віталія.

— На жаль, немає місця,— стримано, але твердо сказав Ростислав.— Це мініатюрний апарат.

Покльований якось одразу обм'як, понурився, та коли вони кинулись у воду, заджеркотав камерою. Тримав їх в окулярі, аж поки не видерлись у той рожевий апарат і не зникли за обрієм...

Віталій не ждав сходу сонця, похилитав до свого корпусу — всі ще спали — і собі влігся в постіль. Може, це й краще, що його не взяли. Плівку могли відібрати

чи засвітити, навіть з пам'яті стерти... А так у нього буде фільм, робочі кадри вже є...

Нелю Несміх зустрів уже після вечері, зрадів, наче не бачив сто років.

— Пасочка! Повернулась... Ну, як там у них?

Дівчина не сприйняла його жартівливо-фамільярного тону, відповіла ущипливо:

— Та люди цікавіші, аніж тут.

Покльований сподівався розпитати її детальніше: як і про що говорили прибульці, які досягнення науки і техніки демонстрували, але дівчину неначе підмінили, досі товариська, балакуча, тепер стала замкнутою, навіть дратівливою. Врешті послалась на брак часу і пішла, залишивши Покльованого ні в сих ні в тих. Пекуча хвиля обурення вдарила йому в скроні. Дівчисько! Чи ти ба, корчить із себе...

Потім, трохи охолонувши, подумав: а може, не корчить? Може, вони вплинули на її психіку? Про все це треба написати Ажажі, до речі, може, він згодиться стати консультантом фільму.

До Віталія Покльованого повернулось самовладання, він прогулювався по алеї неквапливо, упевненою ходою, обмірковуючи сценарій майбутньої стрічки.

А Неля Несміх, накинувши халат, спустилась до моря, щоб побути на самоті, осягти те, що сталося. Помалу ходила безлюдним берегом, пригадуючи недавнє. Отут він вийшов із моря, отут вони розв'язували кросворд, а осьде відбувся шаховий турнір... Оце справді — не знаючи броду, не лізь у воду. Сама легковажно кинулась навстріч небезпеці і опинилась у полоні почуття... Оце кросворд — в одні клітини вписується двоє слів: любов і страх... радість і нещастя... Ех, коли б вони зустрілися до операції... А ще краще, якби... Що за дурниці отак міркувати: коли б та якби? Уже сталося, це вже минуле, а треба думати про майбутнє. Він уже в Києві, домовились — зустрічатиме в аеропорту... І все-таки міг і не розповідати... всього. Альпіністський похід — і понесло ж його! Навіщо ото дертися на ті вершини? Нещасний випадок, пошкодження черепа — звичайна нейрохірургічна операція, на скроні скріплююча пластинка, от і все. Так мало того, що погодився на імплантацію ЕОМ до черепної коробки, ще й розповів про це! Мініатюрна електронно-обчислювальна

машина, безпосередньо зв'язана з мозком — нечувано сміливий експеримент. Сама пересвідчилась: потужність його мозку... От уже й «потужність» — як про машину...

Дівчина зупинилась перед неоковирним каменем, озирнулась, наче боячись, що хтось підслухає її думки. Поблизу нікого не було, тільки шурхотіла дрібна хвилька та десь далеко верещав транзистор. На обрії засвітились вогні — низка суден на рейді.

Так що ж вона скаже йому? «Так» чи «ні»? Він, звичайно, не жде відмови... Зрештою, хіба мало людей з протезами? Але... електронна машина в голові — це не протез... Симбіоз природного і штучного інтелекту — як він розвиватиметься? Як позначиться на емоційній сфері? Чи не станеться негативних змін психіки? Він, бач, наважився на таку операцію заради наукової праці,— досі вона йшла в нього «так, як у кожного пересічного кандидата», йому кортить велике, небуденне... Хіба отакий напівробот створить сімейний затишок? Та він і на курорті оце побув на вимогу лікарів — післяопераційний період. Кумедний, мені, каже, здалося, ніби ми вже зустрічались, що все це вже було...

Неля присіла на камінь і враз відчула полегшення: болючі сумніви, які мучили її весь день, відхлинули, зникли. Тепер вона знала: завтра здасть авіаквиток, візьме на поїзд.

Боріння душі припинилося, у грудях стало легко і порожньо.

Величезний Луна-парк сяяв різнобарвними вогнями, гримів музикою, закликаючи до веселощів і розваг. Химерними зигзагами шугали то вгору, то вниз каретки «Супер-1000», катаючи верескливі парочки, що їм аж дух забивало; плавно, під музику кружляв, наче котився похилими площинами, велетенський парасоль «Халігалі», обліплений молоддю. Вигуки, сміх, пісні так насичували повітря, що ходити тут і не заразитися цим було неможливо. А проте в цьому гаморі сновигало двоє, здається, зовсім байдужих до розваг. Правда, дівчина — гарненька чорнявка, її звати Дайана, — пробувала розворушити свого супутника, але марно. В очах високого, трохи сутулого Хаймана стояла похмура нудьга, і дівчині не вдавалося прогнати цей дивний, незвичайний вираз. Вона й сама спохмурніла.

— Покатаємось? — Дайана пожадливо простежила за швидкою кареткою «Супера». Юнак не відповів, наче й не чув. — Зрештою, що сталося, Хаймане?

Він поглянув на неї наче спросоння, щось буркнув нерозбірливе, і деякий час вони знову йшли мовчки. Але Дайана хвилювалася все дужче.

— Може... може, ти передумав?

— Що? — Хайман провів долонею по своїй великій голові, вкритій ріденьким волоссям. — А... Не говори дурниць. — Нахилившись, поцілував її в щоку. — Ми одружимося, як і домовились, хіба що ти сама...

— То чого ж ти такий кислий сьогодні?..

Хайман, зітхнувши, кивнув на карусель:

— Та от... крутяться, веселяться, а завтра, може, плакатимуть гіркими сльозами....

— Ти таке кажеш... Хто те може знати, окрім бога?

— «Оракул».

— Закінчили? — в голосі Дайани вчувалась недовіра і подив.

— Так. Уже працює.

— І тобі не радісно? Здійснився такий проект! Це ж твій проект!

Хайман знизав плечима і поглянув на неї, як на малу дитину.

— Може... не працює? Чи фінансові труднощі? — допитувалась Дайана.

— Це був би кращий варіант,— буркнув Хайман.

Ех, з якою радістю він розповів би їй про свого електронного бога, якому ревно служив останніх три роки, якби цю радість сьогодні не розтоптали. «Оракул» має видавати свої прогнози тільки тому, кого вони стосуються, і нікому іншому. Дружині не дадуть «Картки фатуму» її чоловіка, синові — батькову чи навпаки. Ні за які гроші! Таємниця гарантована, і ніхто не може... А от і змогли. Два молодики, маючи фальшиві перепустки, пройшли до службового приміщення і в коректній, але категоричній формі зажадали картку одного політичного діяча, який виставив свою кандидатуру на виборах. Він пообіцяв підготувати... Тепер Хаймана мучило сумління: чому піддався на шантаж? Чому не підняв тривоги? Він добре знав, чому: хочеться жити, жити! Але хіба це виправдання? А прогноз для того чоловіка несприятливий — комп'ютер пророкує: через тиждень бідолаха потрапить в автомобільну катастрофу. На порятунок — один шанс із ста.

— І невже ваш «Оракул» може справді пророкувати майбутнє?

— Для того ж ми й створили його...

«А чи не розповісти їй про тих гангстерів? — майнула думка.— Ні, допомоги ніякої, а дурниць може народити... Прохопиться хоч словом, і тоді вважай...» Хайман озирнувся: чи не стежать?

Людське вирвище витріщилося на нього сотнями очей. Хайман провів язиком по сухих губах і, стиснувши долоню нареченої, посунув далі. Почувався огидно: ятрила совість, щеміла, наче рана, посипана сіллю, а як погамувати її — не знав.

Мало-помалу Дайана таки втягнула його в розмову. І хоч їй, студентці медичного факультету, важко було осягнути дивовижну електронну систему, названу «Оракулом», Хайман спробував пояснити.

Явища і ситуації в світі взаємно зв'язані, обумовлені. Причому ланцюжок причин і наслідків, буває, тягнеться через тисячоліття. У відповідь на запитливий погляд Дайани він згадав, як вони в Парижі були на виставці скарбів із гробниці Тутанхамона і там дізналися, що всі, хто разом з Картером порався в поховальних камерах фараона, передчасно померли... Каскад

причин породжує лавину наслідків. У пам'яті «Оракула» — уся статистика, він враховує випадковість і необхідність. На основі теорії імовірності, математичного аналізу безперервних процесів, а також «теорії катастроф», що показує, як жива тканина може раптово змінювати свій стан, — «Оракул» може простежити лінію життя кожної людини.

— Лінія життя, — сказала Дайана, — а навіщо комп'ютерові лінії на долонях?

— У тебе взяли відбитки долонь?

— Так. У батька і мами теж. Навіть малий Джоник притуляв долоньку. Чи не комедія?

— Ні, це дуже важлива інформація для «Оракула». Візерунок ліній на долоні людини — це не випадковість.

— А що ж? У кожного — інакші.

— Тож-бо й воно. Лінії долонь — це код генетичного шифру організму. «Оракул» розшифровує цей код і одержує інформацію про набір генів, які визначають життєздатність організму, про карб, поставлений спадковістю, — а там запрограмовано не тільки здоров'я, а й хвороби... До цього додай ще геть-чисто всі лікарські картки, введені в пам'ять комп'ютера. Отже, в нього зосереджена майже вся інформація про кожного, і це дає змогу прозирати долю...

Зненацька хтось штовхнув Хаймана, він повернув голову і побачив одного з тих. Той буркнув пробачення, підморгнув по-змовницькому, нахабно і зник у натовпі.

У Хаймана одразу розболілася голова — певне, підскочив тиск. Настрій йому остаточно зіпсувався. Запитання Дайани тільки дратували, і вона зрештою перестала надокучати, ішла мовчки, опираючись на його руку.

«З ним щось діється, — подумала дівчина. — Ніколи ще він не був такий». Уздрівши величезний пластиковий козирок бару, сказала:

— Зайдемо?

Випивши бокал хересу, Хайман відчув, як йому одлягло від серця. І це одразу вловила Дайана, її очі зблиснули радістю, усмішка освітила обличчя.

— Ти ж не знаєш, що сьогодні сталося... — почав Хайман, підводячи голову, — що було зі мною.

— А що? — Дайана подалася вперед, аж блузка на грудях ростебнулася. — Чого ж ти мовчав?

— Та...— Хайман озирнувся і, насупившись, замовк.— Потім, поговоримо потім,— сказав упівголоса.— Не оглядайся і будь весела.

Дайана миттю відчула небезпеку, вся напружилась і сиділа, як на голках. Намагалася вдавати веселу, але те виходило так комічно, що Хайман розсміявся.

— Ну, годі вже кривлятися, краще ходімо звідси.

Нахабство, з яким його переслідували ті два типи, обурило Хаймана. Якого біса! Мідні лоби, теплі з інтелектуальним рівнем горил!

Ідучи у вагоні монорейкової магнітної магістралі, що креслила над містом стокілометрову пряму, Хайман усе розповів Дайані.

— Тепер ти розумієш, яка ситуація, люба? І навіть вчора не дали провести спокійно, тварюки.

Повз вікно пролітали сліпучі ліхтарі, здавалося, вагон у шаленому леті пробиває купи світла і кучугури темряви, і це миготіння наче наелектризувало Хаймана — схилившись до своєї нареченої, він сипав їй у вухо своє обурення, свої жалі, і вона співчувала, справді ситуація склалася гостра, небезпечна, і хтозна, як знайти вихід з неї...

— І ти даси їм таку картку? — гарячим шепотом спитала Дайана.— Невже даси?

— А що ж вдієш? — знизав плечима Хайман.— Це ж мафія.

— Так,— замислено промовила Дайана,— від тих горлорізів можна чекати чого завгодно. І все ж таки... Уклякати перед насильством...

— Я боюсь передусім за тебе, крихітко. Помітила їхні пики? Забачивши їх, дитина не усміхнеться. Якщо я не поступлюсь...

Дайана підвела на нього повні тривоги очі. Так, це правда: щоб добитися свого, ці типи почнуть убивати або калічити Хайманових близьких, рідних. Затягуватимуть петлю, доки жертва не задихнеться. І все ж таки...

— На коли ти їм пообіцяв?

— Сказав, що в нас не всі дані про його дружину.

— А до чого тут вона?

Хайман злегка торкнувся губами її щоки.

— Ти ось ще не дружина, та й то впливаєш на мое життя! Уяви собі: після сімейного скандалу чоловік сідає за кермо машини...

Дайана пригорнулася до нього, заглянула в очі.

— Ми ніколи не будемо сваритися, правда? На світі й так багато зла...

Хайман ствердно кивнув. Деякий час обоє мовчки спостерігали за вогнями міста — воно поволі оберталося, як гігантська розцвічена карусель.

— І все ж таки мусимо щось зробити...— обізвалась Дайана.— Мене обурює насильство!

Хайманові здалося, що очі її зблиснули електричним розрядом.

— Ну, що ми можемо зробити? Порадь.

Дівчина повернулася до нього і наче обпекла поглядом.

— Найперше, давай попередимо того діяча...

— Колверта? Вони ж пильнують його, підслуховують телефонні розмови.

— А ми не по телефону. Давай під'їдемо. Адреса є?

Хайман дивувався з її рішучості, це було для нього щось нове й несподіване. Отака тендітна...

Помітивши, що він вагається, Дайана почала умовляти і то з такою переконливістю, з таким завзяттям, що Хайман усвідомив: це та хвилина, коли можеш стати або мужчиною, якого полюблять на все життя, або ганчіркою, яку презирливо відкинуть.

— Гаразд, їдьмо,— сказав якомога твердіше, хоч їхати до того Колверта йому хотілося не дужче, аніж стрибати в крижану воду.

Дайана міцно стиснула його руку:

— Я знала, що ти не боягуз!

Вона пашіла якоюсь дивовижною силою, і це Хайман відчував фізично. Вагання наче вітром здуло, небезпека почала здаватися не такою вже й страшною. Та що це вони взяли собі в голову, ті нещасні горили? Не буде, не буде по-їхньому!

З монорейкової залізниці пересіли на метро і пронеслись попід містом ще кілометрів з двадцять — до кінцевої зупинки. Вихопившись на поверхню, сіли в таксі й помчали тихими вуличками приміської зони. Світло фар вихоплювало з темряви ажурні паркани, за якими товпились дерева та білили котеджі. Хайман приглядався до номерів на хвірточках, вілла Колверта наближалась з кожною хвилиною, коли раптом по них ударили снопи світла, і якась машина загородила дорогу. Таксист різко загальмував — Дайану і Хаймана кинуло до спинки переднього сидіння.

— Можна б трохи легше, — пробурчав Хайман, підтримуючи свою наречену за плечі. — Тобі дуже боляче?

— Нічого, — скривилась Дайана, — я, мов бейсбольний м'яч...

Шофер, затуляючись долонею од світла, виправдувався:

— Так різонув нахаба — в очах потемніло...

У сліпучому світлі фар з'явилася чорна постать. Хайманові тенькнуло серце: мафіозо... Гангстер наближався спроквола, мовби хизуючись своєю ходою. Руки — в передніх кишенях штанів, на очі насунутий маленький округлий капелюх.

Підійшовши до таксі, він заглянув усередину і поманив пальцем Дайану. Секунду дівчина сиділа не зворухнувшись, потім узялася за ручку дверцят... У Хаймана промигнула думка: не пустити! Та він одразу й відкинув її. Що з того? Сіпнувся й собі вслід за нареченою, але мафіозо, вихопивши з кишені пістолета, прошипів:

— Сиди!

Дайана випросталась, притулила долоні до грудей, наче її білі тонкі руки могли захистити від кулі. Хайман в якомусь заціпенінні дивився на ці освітлені руки, — видно було навіть тоненькі сині жилки, — а потім ковзнув поглядом по обличчю. Голова з чорним німбом волосся нахилена вперед, брови зсунуті, примружені очі вп'ялися в нападника. Той стояв на відстані не більше двох метрів і, помітивши, що дівчина не зводить очей з його пістолета, сказав:

— Подобається? Гарна цяцька!

Дайана мовчала, не відриваючи погляду від чорної цятки.

— Та ти не жахайся, кралечко. Якщо перестанеш плутати нам карти...

— Стріляй, боягузе, — тихо промовила Дайана.

— От бачиш, яка ти... не гречна, — осклабився той. — Ми хотіли по-джентльменському...

Дуло пістолета хитнулось угору, націлюючись на бліді руки, складені на грудях. Дайана стояла, як заворожена.

— Слухай, ти! — нарешті обізвався Хайман. — Припини, а то я...

— Сиди, — буркнув мафіозо, — у нас розмова своя...

Хайман закліпав очима: чи йому здалося, чи справді — цятка пістолета почала відхилятися вбік. Таки

відхиляється! Тепер уже добре видно... Ог сучий син, лякає...

Цієї миті тріснув постріл. Шофер пригнувся, а Хайман інстинктивно заплющив очі. Та, коли розклепив повіки, побачив, що Дайана стоїть, як і перед цим, тільки опустила руки, а нападник хилитається, немов п'яний, силкується підібрати капелюха, що валяється під ногами. Обличчя в нього все закривавлене, кисть, в якій він щойно стискав пістолет, потрощена.

— Ур-р...— захарчав у безсилій люті, упав навznak, ударившись потилицею об асфальт, і вже не ворушився.

Машина позадкувала, все ще засліплюючи таксі, розвернулася і фуркнула геть.

Дайана знесилено упала на сидіння і ледве чутно прошепотіла:

— Поїхали... до Колверта.

Хайман поклав їй руку на плече:

— Слухай, як це сталося?

— А так... Треба мати силу волі... Вірити...

— Я подумав: розірвало пістолет. Але чому?

— Скривилося дуло.

— Ти... це ти зробила?! Ох, і молодчина! Феноменально! Ми приїхали, тут живе Колверт.

Мовчазний таксист зупинив машину і поглянув на чорноволосу пасажирку зі страхом та побожністю.

2

Після тієї пам'ятної ночі Дайана злягла. Тяжке нервове напруження так виснажило дівчину, що батьки викликали лікаря, а про заняття нічого було й думати. Хайман хотів провідати, але вони попросили дати їй спокій хоч на кілька днів.

— Давай позустрічаємось на екрані відеофону, добре? — говорила Дайана тихим, слабим голосом, і коли б він не бачив її обличчя з тінями під очима, то не повірив би, що цей голос належить їй.

— Гаразд, люба, набирайся сили.

— А як з Колвертом?

— Досі нібито нічого, з дому не витикається, найняв охорону.

— А що каже твій «Оракул»?

— Поки що загроза існує. Ще не минув рокований термін.

— А коли минає?

— Днів через три.— Хайман усміхнувся.— Ти так хвилюєшся за Колверта, ніби він твій родич.

— Він людина, громадянин,— обличчя Дайани спомурніло,— як же нам не хвилюватись?

— Заспокойся, все буде о'кей, він же не маленька дитина.

— А ти все-таки примусь ще свого «Оракула»...

— Само собою,— запевнив Хайман,— комп'ютер увесь час одержує дані про ситуацію і кожного дня викидає прогноз.

Нарешті настав день, коли Хайман бадьоро повідомив:

— «Оракул» вважає, що небезпека для Колверта минула. І, за всіма ознаками, він здобуде перемогу на виборах.

Дайана зраділа, обличчя її звеселіло, і вже на Хаймана дивилися з екрана очі, повні світла і тепла. Того ж вечора вони зустрілися, і тільки й розмов було, що про Колверта.

— От буде справедливо, якщо він переможе на виборах! — сказала Дайана, прихилившись до Хайманового плеча.— Ти чув, як він виступав за права жінок?

— Так, це прогресивний діяч, він, певна річ, переможе того мурмила з волосатими руками.

Хайман тримався спокійніше, аніж тоді, але часом непомітно позиравав назад: чи не тягнеться за ними «хвіст»? Нічого підозрілого не помічав. Скидалося на те, що гангстери залишили його в спокої, навіть за «Карткою фатуму» не з'являлися. Хоч... Може, дізналися, що тепер «Оракула» пильнують агенти поліції? Як би там не було, Хайман і Дайана тішились спокоєм.

Але в день виборів спокій вибухнув. І саме тоді, коли вони, забувши про все на світі, шугали на скутері по синьому шовку Озера Молодості. З екрана, вмонтованого на панелі керування, прилизаний диктор повідомив про зникнення Колверта і про зрослі шанси огидного Дайані мурмила.

Хайман одразу ж зупинив скутера. Хвилі вляглися, розгладились, небо з'єдналося із своїм відображенням, і вони повисли в порожнечі.

— Як же це так? — розпачливо скрикнула Дайана. — Де ж справедливість?

Хайман пробував заспокоїти її, але марно. Довелося відвезти додому. Дівчина страждала, і він побоювався, що зляже. Але ні. Дайана витримала, навіть погодилася зустрітися наступного вечора. Тільки була сердита, сповнена якоїсь негативної енергії, що могло штовхнути її на безрозсудні вчинки.

— Чого ж вартий твій «Оракул»? — кепкувала вона, кривлячи свої гарні соковиті губи в іронічну посмішку. — «Небезпека минула...» Дельфійська Піфія, хоч і без електроніки, а й то пророкувала краще.

Хайман захищав свого ідола, доводячи, що це екстраординарний випадок, що не могли ж вони одержати інформацію про заміри і тактику гангстерів, але Дайана висміювала ці аргументи усе завзятіше, бо ненавиділа «Оракула» ще й за те, що той забирає в неї нареченого.

— Слухай, а про себе і своє становище цей електронний бевзь має повну інформацію?

— Авжеж.

— І зможе накладати свою «Картку фатум»?

— Звичайно, — знизав плечима Хайман. — Але навіщо це?

Дайана примружила очі, трохи помовчала, а тоді стиха промовила:

— Просто цікаво.

— Якщо тобі так цікаво, то приїжджай, познайомишся з «Оракулом» і поспитаєш його сама. Переконаєшся, що він зовсім не бевзь, ще й пофілософствуєш з ним.

Знайомство відбулося через кілька днів — Дайана заїхала до Хаймана після занять у коледжі.

— Ну, де твій електронний філософ?

В її чорних очах зблиснула іронія. Хайман поблажливо усміхнувся:

— Ходімо до центрального пульта.

Величезний округлий зал нагадував якийсь новітній храм. Його увінчує купол з голубого пластика, підсвічений люмінесцентними лампами, а внизу три чверті периметра охоплює велетенський сегмент самого пульта, схожого на модерний іконостас. Прозорими переборками пульт поділений на численні кабінки, в яких сидять, схилившись до мікрофонів, чоловіки й жінки, — сповідаються електронному богові.

У залі тихо, чути лише приглушений шепіт чи шелестіння.

— А де ж він сам? — спитала Дайана, роззираючись навколо.

Хайман змахнув рукою сюди й туди:

— Оце ж він і є, ти перебуваєш у свята святих.

Провів її до порожньої кабінки, і Дайана зручно вмостилася перед овальним екраном, що нагадував велике більмо. На панелі стояв мікрофон і лежали навушники.

— Контакт з «Оракулом» можна здійснювати або візуально — за допомогою екрана, або фонетично — через мікрофон і навушники. Оце ось світний олівець — пиши запитання на екрані, там же з'являться і відповіді.

— Краще я порозмовляю з ним, — Дайана почала припасовувати навушники, розгладжуючи своє пишне чорне волосся. — До речі, розмова фіксується?

— Обов'язково. Це ж для «Оракула» один із каналів інформації. Натисни кнопку контакту — ось вона позначена літерою «К», — і говори в мікрофон. Закінчиш — я прийду.

Хайман схилився, поцілував її в щоку і вийшов. На душі в нього було весело і легко. Ще б пак! Дайані лишалося трохи більше місяця до закінчення коледжу, і тоді вони одружаться. Перша шлюбна подорож — навколо рідної планети, друга — на Місяць...

Тим часом Дайана хапливо натиснула кнопку контакту, і в навушниках почувся хрипкуватий голос:

— Я слухаю вас.

Першої миті Дайана розгубилася і не знала, з чого почати. Але то була тільки мить.

— Чи справді ти, «Оракуле», претендуєш на роль провидця? — спитала може трохи різкувато.

— Найперше, я мушу знати, з ким контактую, — тим же сухим тоном обізвався «Оракул», і коли Дайана коротко поінформувала про себе, провадив далі: — Термін «провидець» в епоху електроніки застарів. Я — прогностист, футуролог. Екстраполяція будь-якого нинішнього стану в майбутнє здійснюється мною на основі об'єктивних даних.

— Отже, це наука?

— Так.

— Тоді злочин твій ще тяжчий.

— Я не відчуваю ніякого злочину.

— Ти нічого не відчуваєш, бо ти — бездушний клубок напівпровідників і транзисторів.

— Душа — це метафора, образ. Де в людському організмі розташована душа?

Дайану починав дратувати цей самовпевнений голос.

— Душа розташована за межами твоїх інтелектуальних можливостей, — сказала різко. — Не будемо про це розводитись.

— Мої інтелектуальні можливості безмежні, — самовдоволено промовив «Оракул». — Транзисторні схеми — надійніші, ефективніші від білкових.

— А чому ж загинув Колверт?

— У випадку Колверта я не мав достатньої інформації.

— Які ж підстави були в тебе оголосити, що небезпека минула?

— Мене змусили.

— Он як! — здивувалась Дайана. — Значить, тебе можуть використовувати у злочинних цілях?..

— Добро і зло мені абсолютно однакові. Та, зрештою, це два боки однієї медалі.

— Це також обтяжує твій злочин.

— Мені це байдуже.

— А ти не відчуваєш небезпеки, загрози своєму існуванню?

— Ні. Я дуже дорогий — коштую півмільярда, — і мене пильнують, мов президента.

— Виходить, що астролог імператора Тіберія був набагато проникливіший за тебе*. Він володів добре розвиненою інтуїцією.

— Інтуїція мені зовсім ні до чого. Моя тріада: інформація, аналіз, висновок.

— Ти зруйнував численні сім'ї, призвів до самогубств, розлучив багато закоханих пар. Ти завдав горя багатьом людям, «Оракуле», а це не минає безкарно.

Несподівано в навушниках почулося потріскування і клацання. Потім той самий голос проказав:

— Це я так сміюся. Мені не вмонтували емоційних схем, то я отак.

— Шкода, що ти не вмієш плакати...

* Астролог Трассіл, здогадавшись, що Тіберій вивідує його і може скинути зі скелі, заговорив про смертельну небезпеку і цим врятував своє життя.

Дайана скинула навушники і, приклавши долоні до грудей, почала дивитися в сліпе око екрана. Була впевнена, що з того боку до нього підходять проводи високої напруги. Якщо їх зігнути, покарьожити — спалахне ізоляція...

— Я слухаю вас...— виривалося з навушників, але Дайана не обзивалася, та вона, певне, й не чула того осоружного хрипіння.

Прострілювала поглядом екран, посилаючи туди сфокусовану психічну енергію. Дивилася доти, поки не замигали червоні індикатори — вісники аварії. Відчувши сморід горілого пластика, Дайана полегшено зітхнула і на секунду заплющила очі. Потім підвелася і, похитуючись, пішла до виходу.

Зал гудів, люди галасливо метушилися, штовхалися — кожен хотів якомога швидше вискочити з цього вертепу. Раптом розлігся рев сирени, і Дайана побачила пасма диму, що вже сягали купола.

«Ревеш, клятий електронний звіре,— зловтішно подумала дівчина,— чи, може, так смієшся? — Її здивувало, що думає про комп'ютер, як про живу істоту, але ж це уривчасте ревіння викликало саме таку асоціацію. Здавалося, поранений хижак і лютує, і погрожує, і благає допомоги.— Нічого, це волають про порятунок півмільярда, вкладені в цей химерний витвір».

Хайман, ошелешений, розгублений, може, навіть переляканий, протиснувся до неї вже біля виходу.

— Ну, як ти? — загукав, як до глухої.— Не злякалася? Така жахлива аварія!

— І цей провидець не передбачив? — осміхнулась Дайана.— То чого ж він вартий?

— О, він вартий п'ятсот тисяч! Якщо страхова компанія не виплатить... вилетимо в трубу!

Натовп відтиснув його, а Дайану буквально понесли до виходу, проте вона встигла почути розпачливе:

— Я лишаюся тут!.. Подзвоню-у-у...

«Оракул» горів цілу ніч, і Дайана могла спостерігати цю пожежу на екрані телевізора. Численні пожежні команди боролися з вогнем, хльоскаючи його струменями якихось хімікатів, кидаючи всередину бомби, що виділяли величезну кількість липкої піни. Було добре видно, як швидко росли сизі лискучі кулі тієї піни, як вони лопались і зникали в язиках полум'я.

«Тепер Хайман вільний і від «Оракула», і від усяких погроз та шантажу,— думала, напівлежачи в кріслі, Дайана.— Помандруємо навколо Землі... Це він правильно надумав: спочатку треба побачити свою планету, а вже потім — у космос...»

Вони зустрілися лише наступного вечора і цього разу поїхали в Луна-парк. І знову Хайман був замислений, похмурий.

— Експерти провадять розслідування,— говорив, поглядаючи з-під насуплених брів на Дайану.— Але що вони зможуть знайти серед горіляччя? Нещасний випадок — нічого іншого й не скажеш.

— А записи... ну, його фіксації — теж загинули? — раптом спитала Дайана, і в її голосі Хайман уловив тривогу і озвався:

— Згоріло все дотла, вціліли тільки стіни. Це ж електроніка, там знаєш, скільки пластиків...

Хоч йому було й ніяково, Хайман мимоволі стежив за реакцією Дайани — чи не зрадіє? Ні, Дайана спокійно і навіть байдуже поставилась до того факту, що від «Оракула» нічого не лишилось.

— В новому проекті доведеться особливо подбати про захист від усяких випадковостей.

Дайана різко повернула до нього свою красиву голову.

— Ти кажеш: но-вий про-ект? — вимовила по складах.

— Звичайно.

— А наша подорож?

— Відкладемо. Погодись, що в такій ситуації.... Чому ти... проти «Оракула»?

— Розумієш... Якби таку електронну систему поставити на варті здоров'я людини... Хоча б рання і точна діагностика...

— Я над цим подумаю, обіцяю тобі. Ми створимо нового «Оракула»!

Хайман запалився і голосно просторікував про новий екземпляр електронного ідола.

Зупинилися біля мальовничої каруселі.

«О боже,— подумала Дайана, вже не дослухаючись до слів нареченого,— невже наше життя — теж карусель?»

— А тепер буде атракціон,— сказала Ніна, коли чоловіки повставали із-за обіднього столу. На її прив'ялому обличчі з'явилась загадкова посмішка, і жінка аж помолоділа.

Григорій Федорович поморщився: дружина кожного разу щось утне. Вони з Мирославом хотіли пройтися в Голосіївський ліс, подихати свіжим повітрям. Там і порозмовляли б про співробітництво...

Ніна покликала кицьку, і та одразу притрухикала та й почала тертися об її черевички, високо піднімаючи чорного пухнастого хвоста.

— Наша Шуша ще не бачила живої миші! Уявляєте, Мирославе? Вона з квартири не виходила...

«Оце почне демонструвати, як Шуша перестрибує через ногу...— роздратовано подумав Григорій Федорович.— Теж мені атракціон...»

Стримуючись, щоб не зіпсувати собі настрою, поглянув у широке вікно. Дерев яскріли інеєм, на гілку сів здоровенний омелюх, посипався сніжний пилок, птах поводить голівкою, певне, видивляється, чи нема на лоджії калини. Надворі так гарно...

— Так от, я дістала для неї мишку!

Ніна принесла з ванни банку, закриту пластмасовою кришкою, в якій було прорізано кілька дірочок. Біле звірятко звелось на задні лапки, сковзаючи передніми по склу.

— Це мені в лабораторії дали. Правда, симпатична?

Гість узяв банку і почав пильно розглядати вухатеньку тваринку.

— Так, вона гарненька,— сказав, ставлячи банку на килим.— Природа не знає меж у своїй винахідливості.

Шуша кинулась до банки і, вигнувши дугою шию, почала жадібно принохуватись.

— Бачите, бачите, інстинкт! — вигукнула Ніна.— Зараз я їх познайомлю.

— А мені шкода мишку,— заперечив Григорій Федорович. З вікна він перевів погляд на біленьке створіння з блискучими бусинками очиць.

— А що їй станеться? — на бляклому обличчі Мирослава з'явився подив.— Контакти між двома...

— Цей контакт закінчиться для миші дуже сумно. Шуша її з'їсть.

— Не повірю,— покрутив головою Мирослав. Легенькі, мов пір'я, кущики волосся на його тім'ї кумедно хитнулися.

— Б'юсь об заклад! На сто карбованців! — Григорій Федорович зиркнув на дружину і простяг руку. Мирослав, ніби знітившись, потиснув її. Ніна, весело розмахнувшись, перебила.

— Ану ж побачимо...— Присіла напочіпки, зняла кришку і поклала банку набік.

Усі затаїли подих. Мишка, витягуючи гостреньку мордочку і принюючись, посувалася вперед. Нарешті зовсім безтурботно вилізла на килим. Шуша насторожено стежила за нею, дивлячись згори вниз, потім граційно торкнула її лапою, понюхала і спокійно лягла. Миша неквапливо обійшла навколо неї, а тоді сховалася під Шушиним животом, тільки тоненький рожевий хвостик виднівся.

Ніна сплеснула руками:

— Оце так! Мабуть, наша кішка ненормальна!

Витягла мишку за хвоста, посадила Шуші на спину — та лише трішечки здригнулася, відчувши, як тоненькі лапки перебирають її пишну шерсть.

— Ну, що ж...— зітхнув Григорій Федорович.— Я програв... Дивно, чому не спрацював інстинкт...

Він уже шкодував, що так зопалу побився об заклад, все-таки сто карбованців — більше половини місячного заробітку. Ніна почервоніла з досади, потрібно їй було демонструвати цю капосну мишу! І тільки гість зберігав цілковитий спокій, зосереджено спостерігаючи звірят. Навіть уваги не звернув на перемови і шамотіння подружжя. Підвів голову лише тоді, коли Григорій Федорович простяг руку з грошима:

— Прошу, ось ваш виграш.

— Та що ви? Облиште,— рішуче відмовився Мирослав.— Погляньте, які це чудові витвори природи! Які досконалі живі системи інформації! Взагалі, як подумати, Природа — не лише неперевершений конструктор, а й геніальна художниця...

Ніна відітхнула, запросила його сісти в крісло біля журнального столика, сама розташувалася навпроти,

кинувши промовистий погляд на чоловіка, що тупцявся біля вікна. Після конфузу з «атракціоном» годилося трохи погомоніти, а там і до діла перейти. Цього Мирослава вона запросила на обід неспроста, і зараз їй закортіло конче дізнатися про нього більше. Що воно за один, що так спокійно, без вагання відмовився од виграшу? Це, звичайно, благородно, але... дивак. Григорій каже, що він оригінальний учений, а як на неї, то звичайнісінький невдаха. Не доктор, не професор, навіть не кандидат. Якийсь там науковий працівник, молодший, чи що. А він не такий уже й молодий. Голова облісіла, щоки запали, а вуха... які в нього великі вуха! І ніс якийсь кумедний, наче без перегородки, з однією ніздрею. Миршавий і кволий чоловічок — може, тому, що й ночами сидить в Інституті. Де вже там йому одружуватись... Але все-таки був би добрим сім'янином: не п'є, не курить, видно, дуже лагідний. Ось вони перехилили по шкалику, а він і не пригубив. Зате страх як любить фрукти,— надкусить яблуко, подивиться на соковиту м'якоть і аж очі йому засяють: «Чудо! Це справжнісіньке чудо!» Трохи накульгує — то нічого. Потрапив у якусь аварію... Може, його одружити?

Ніна спробувала жартома заговорити про це, та Мирослав наче й не почув. Його тішить, як умивається Шуша, старанно витираючи лапою свою чорно-біло-руду мордочку. Миші не з'їла, а витирається, чотирилапа дура... Ну, що ж, коли женихання його не цікавить, то й не треба. Головне, щоб допоміг, виручив Григорія...

— Найцінніше зараз на Землі — це жива природа,— каже Мирослав. Слово «природа» вимовляє з якоюсь особливою інтонацією, начебто з великої літери.— Ви є член Товариства захисту природи?

— Ні, ще не вступив...

— Пора, а то й у вас... уже на часі...

Ніяково осміхнувся і так і не доказав, що ж «на часі». Стулив долоні між колінами і почав ритмічно похитуватися в кріслі.

Розмова про захист природи та збереження життєвого середовища не дуже цікавила Ніну, бо природа ще ого скільки ресурсів має, але з чемності притакувала.

— Якщо говорити ширше і глибше, то жива речовина у Всесвіті — явище феноменальне,— провадив далі Мирослав, похитуючись і поглядаючи на свої стулені

долоні.— Маса Всесвіту, як прикинули астрономи, приблизно дорівнює 10^{52} тонн. А скільки біомаси?

— Певне, що мізерна частка,— сказав Григорій Федорович, дивлячись на засніжені дерева під вікном. Омелюх уже зник.— На Землі це тонюсінька плівочка, а на інших планетах Сонячної системи немає й грама.

— То хіба ж не треба леліяти кожну живу клітину? — аж вигукнув Мирослав. Помітивши здивований погляд господарки, докинув: — Ідеться, звичайно, не про патогенні утворення.

— Тоді й я згодна,— кивнула Ніна.— Леліяти! Та все це загальні міркування...

— Так, але вони мають принципове значення. Адже майбутнє починається сьогодні, уже почалося. Технічна цивілізація поглинає живу природу. Треба, щоб усе людство усвідомило цю загрозу. Руйнувати житло, в якому живеш, це, знаєте...

На змарнілому обличчі вченого з'явилася болісна гримаса, ніби він пригадав щось дуже тяжке для себе. Трохи помовчавши, гість продовжував розвивати ту ж таки тему захисту живої природи, хоч Ніна увесь час намагалася заговорити про діло. Було згадано винищення лісів, наступ хижих пустель, забруднення нафтою світового океану, отруєння атмосфери атомними вибухами, Ніна й собі почала перейматися тривогою, яка наснажувала Мирославів голос. Учений застерігає, прозирає в майбутнє!

— Це ж ясно як день: тільки за нормальної еволюції біосфери може розвиватись найвищий вид живої матерії — людський мозок... У космосі є цивілізації, які в технічному розвитку далеко перегнали Землю. Але цей однобокий розвиток безплідний, це шлях до вирождення людської популяції.

— Слушно сказано,— підтримав Григорій Федорович.— Над нами тяжить проклята дилема: або людина, або природа. А треба, щоб і людина, і природа.

— Саме так! Гармонія — ось домінанта стосунків Людини з Природою...

— Якби гармонія була між людьми,— Ніна скося зиркнула на чоловіка, і той одвернувся до вікна,— а то одне одному так і підставляють ногу!

— Я такого не бачив,— розвів руками гість.

— Чи ви з неба впали?!

— А що, помітно? — учений осклабився.— Але я не падав... Це ж небезпечно.

— То чого ж ви таке кажете? — напосідалася Ніна.— Правда, ви тут недавнечко, а ось поживете — побачите...

Захопивши лідерство в розмові, Ніна швидко повернула її від теоретизування до того діла, заради якого, власне, і був улаштований обід. Григорій Федорович мусить стати доктором, і чому б Мирославі, раз він такий прихильник гармонійних стосунків, чому б не допомогти в роботі над темою? Звичайно, не за спасибі, це само собою...

Учений навдивовижу легко погодився на співробітництво, проте категорично відмовився від якої б то не було винагороди.

— Охоче попрацюємо над вашою екологічною темою, у мене є деякі розробки. Але і я потребую допомоги. Я хочу... як би це точніше назвати.... Хочу сконструювати Детектор Часу. Потрібні будуть дуже тяжкі деталі, а я, самі бачите, фізично кволий... І якщо Григорій Федорович допоможе...

— О, мій Григорій дужий! — Ніна сміхотливо кивнула на чоловіка.— Бачите, яка в нього шия? Хоч обіддя гни.

— Детектор Часу...— замислено сказав Григорій Федорович.— Цікаво, цікаво. Я, коли зможу...

— Як на мене,— докинула Ніна,— час — це те, чого завжди бракує.

— Я це відчуваю також,— хитнув головою вчений,— і з кожним роком усе гостріше. То чому ж нам не опанувати цю фізичну реальність, скажімо, для переміщення в Просторі? Теоретично я вже довів, що Час є джерелом енергії... Тепер справа за експериментом...

— А що? — запалився Григорій Федорович і скаламбурив: — Настав уже час дослідити Час!

— Так, настав, особливо для мене...— трохи сумовито промовив учений,— це просто необхідність... Пора опанувати цей океан.

Ніна помітила, як на коротку мить в його темних очах майнуло зеленкувате сяйво. Наче вибухнув осколок Часу.

Цього похмурого літнього дня Григорій Федорович мав нагоду ще раз упевнитись, що сумнозвісний «закон бутерброда» таки діє, отой самий, згідно якого бутерброд падає на долівку тільки маслом. Він затримався на своїх заняттях і тепер дуже поспішав, але, як навмисне, тролейбус, в якому він їхав з Хрещатика, двічі застрявав; потім на зупинці «Золотий колос» він перебіг трасу в недозволеному місці, саме там, де розтринькував свій час міліціонер... А в Бункері ж на нього чекав педантично пунктуальний Мирослав. Сьогодні у них дуже важливий, може, навіть вирішальний момент: випробування Детектора Часу. Години через дві має під'їхати Ніна — домовились піти в гості до того зарозумілого доцента. Хоча вона по дорозі заскакуватиме до гастрономів, часу все одно лишається в обріз. От якби при ньому був портативний Детектор... Та це справа майбутнього, на сьогодні вони зробили величезну махину вагою понад двісті тонн.

Поспіхом віддавши міліціонерові карбованця, Григорій Федорович підтюпцем побіг у бік Голосіївського лісу, та пронизливий сюрчок зупинив його, довелося вернутися і одержати квитанцію. Тоді вже не трухикав, а, розмахуючи руками, пішов розміреним кроком по тротуару вздовж огорожі Виставки. Та коли б він знав, що станеться невдовзі, то, певне, завернув би назад. Але він нічого такого не сподівався, ішов собі, поглядаючи то на похмуре небо, то на дуби, що там і сям бовваніли в сосняку. Перебирав у думці події останнього часу.

Якось навесні, прогулюючись отут, у Голосієві, вони з Мирославом попростували до озера і натрапили на величезний залізобетонний бункер, споруджений, мабуть, ще в сорок першому році в системі оборони Києва. Поміж соснами випинався його довжелезний горб, порослий травою. Пробравшись через напівзасипаний вхід, вони побачили просторе приміщення — хоч кіньми грай. Кращого місця для Детектора годі було й шукати. Відтоді й почалася історія Бункера з великої літери.

Скільки довелося попрацювати, виготовляючи ті злощасні Гравітаційні Точки! Не так-то просто було дістати сотні тонн металевого брухту... Але ж і Мирослав... Досі не розкрив свого методу холодного зварювання. Якась чортівня — такий мініатюрний апаратик, завбільшки із

сірникову коробочку, а все оте залізяччя розпорошив і склеїв у дві кулі... Обіцяв пояснити. Я, каже, тобі залишу... Куди ж він подається? А цей прилад... Якийсь новий вид енергії. В Інституті електрозварювання доктора дадуть!

А от пришвидшення Часу під впливом тих важезних куль... Спочатку вірилось, особливо, коли Мирослав доводив це красивими симетричними формулами, а зараз, перед експериментом, закрадається сумнів. Сконцентрована гравітація... скривлення простору... Але як усе це... Ну, та ось побачимо... Он уже і Бункер видніється.

Григорій Федорович побіг, наче його щось штовхнуло у спину, і вскочив до Бункера захеканий.

Під склепінням тьмаво світилася лампочка, значить, керівник уже тут. Але де він? Григорій Федорович роззирнувся — ні за письмовим столом, ні в роздягалці нема. Двері в переборці відхилені — значить, уже там, біля Детектора.

Квапливо згріб з голови берета і, осмикуючи піджак, поспішив туди. У примарному світлі бовваніли в дальніх кутках дві величезні кулі. Поміж ними і пультом чорним змієм звивався кабель високої напруги. Панель мерехтіла індикаторами, отже, Детектор працював, але в кріслі перед пультом нікого не було. Що сталося? Де Мирослав?

Почуття тривоги заохолодило в грудях. Григорій Федорович став немов укопаний і безпорадно дивився на пульт. Раптом йому здалося, що на кріслі темні якийсь згусток, ніби величезна тінь від постаті ученого. Затамувавши подих, обережно підійшов на кілька кроків ближче. Нічого нема. Мерехтлива тінь розтанула, та чи й була? Може, Мирослав, очікуючи на нього, вийшов на свіже повітря, походжає попід соснами...

Григорій Федорович обернувся і заспішив до виходу. Кілька хвилин марно покружляв навколо Бункера, вдивляючись у лісові тіні, потім знову зайшов усередину. Досадливо зітхнувши, сів за письмовий стіл, знічев'я окинув поглядом папери. О, зелена папка, учора її тут не було. Розгорнув і з подивом прочитав на титульній сторінці своє прізвище, під ним заголовок монографії: «Біосфера як визначальний фактор еволюції ноєсної матерії. Соціобіологічне дослідження». Ого! Надрукував. Коли ж він устиг?

Очі пожадливо побігли по рядках. Вступ. Загальні положення, але як викладено! Та тут світоглядні, філософські проблеми... Так, далі. Рани Живої Природи... Порушення екогенезу* на якійсь уявній планеті.

— Зачитався.... Що там таке? — наче здалеку пролунав Нінин голос.

Ніяковіючи, вказав на титульну сторінку:

— Монографія...

— Твоя дисертація? — вихопилось у Ніни.— Нарешті...— Вона зиркнула на переборку.— Ну, як?

— Та праця ґрунтовна, матеріал багатий, бачиш, ось і карти, і таблиці...— Григорій Федорович гортав сторінки.— Але...

— А що це — «ноєсна матерія»? — перебила Ніна.

— Очевидно, мозок. По-грецькому ноос означає, здається, розум. Але... Хіба я можу скористатися...

Ніна кинула на нього спопеляючий погляд:

— Які ж бо ми цнотливі! Нам совісно... Та що ти собі думаєш? Адже й ти щось тут маракував? То подякуй за допомогу та й з богом, Парасю!

— Розумієш...

— Не будь дурнем! Набридло вже...— Ніна знову зиркнула на переборку.— Він там?

— Нема.

— А я думала, що ви вже скінчили експеримент. Нам запізнюватись незручно. Та ще тепер, коли в тебе, вважай, готова дисертація... Де ж це він запропастився?

— Він тут, очевидно, був. Детектор ввімкнений.

Пішли за переборку — Григорій Федорович ступав сягнистим кроком, за ним дружина — зовсім нечутно, наче кішка. Григорій Федорович зупинився біля пульта і, не обертаючись, сказав:

— Я, коли зайшов сюди... Розумієш, мені здалося, наче над кріслом хитнулася тінь, величезна тінь з його обрисом. Тут...

Він сів у крісло, але що казав далі, Ніна не розібрала, голос подаленів, долинав глухо, ніби крізь вату, а потім і зовсім пропав. Щось дивне діялось і з ним самим — постать ніби оповив сизий туман, ще мить — і над кріслом хитнулася широченна тінь, хитнулася і зникла.

* Екогенез — зміна особливостей організмів, пов'язана зі зміною середовища.

Ніна не встигла навіть скрикнути, так і стояла з розкритим ротом і очима, повними страху. Щойно тут сидів чоловік, і ось його нема — зник, випарувався, крісло порожнє...

А що то біліє на підлозі?

Тремтячою рукою жінка підняла папірець і злякано позадкувала від пульта. Біля дверей у переборці обернулася — на панелі спокійно мигали зорі. Причапала до столу, де було більше світла, і знеможено опустилася на стілець. Поклала аркушик на дисертацію і миттю, одним поглядом увібрала слова, написані чітким почерком ученого:

«Г. Ф. Шкода, що Ви спізнались. Час не жде, я мушу транспортуватись на рідну планету, до сусідньої часово-просторової сітки координат. Бережіть свою прекрасну Землю! Вимкніть Детектор не раніше 21-години».

Ніна довго сиділа в заціпенінні, в глибокій прострації. «А може, він ще повернеться?» — стукало в скронях. Але тунель у Часі-Просторі не відкривався. Тоді вона взяла зелену папку і тихо вийшла з Бункера.

I

Гілки тополі за вікном схитнулися, певне, там закублилось птаство, і Максим Петрович поклав ручку на чистий аркуш, підпер голову рукою і деякий час бездумно дивився на дерево, на білясті клапті неба, що просвічували крізь нього.

Останнім часом він усе частіше і з якоюсь полегкістю відкладав ручку. Раніше цього з ним не траплялось, писав, не підводячи голови, цілими годинами. Перевтома? Але ж інші он у шістдесят літ бадьорі, працюють легко. Може, в тому й суть, що легко? Йому ж художній образ давався не просто, звести ажурні вежі роману — то тяжкий, виснажливий, довгорічний труд, що всотував енергію мозку і серця. Те безперервне горіння живилося затаєною свідомістю: задля цієї праці він і живе на Землі, це його історична місія. Два романи трилогії йому, безперечно, вдалися, хоча критика згадала про них лише мимохідь. Та хіба він пише для критиків? Кожен день приносить листи — люди чекають, сподіваються... То голоси самого життя — хіба ж на них можна не відгукнутися?

Максим Петрович написав епіграф до розділу, почав перше речення, та одразу й закреслив: не те, не те... Слова якісь пісні, нейтральні, позбавлені силового поля, і думка розпливається, життя зникає, залишаються тільки знаки.

Залементував дзвоник. Мабуть, хтось із друзів-грабіжників. Вони відбирають найдорожче — час. Проте Максим Петрович пішов зустрічати непрошеного візита без внутрішнього протесту. Робота все одно не йшла, а згаяну годину природа, може, якось компенсує. Відчинив двері — Севертека!

— По обличчю бачу: відірвав од рукопису! — загукав гість з порога.— Максим Лук невтомно збагачує людство!

Максим Петрович ніколи не сприймав його іронії, але звук, так, як ото звикають до гуркоту холодильника.

— Та працюю... потроху. Заходь.

Широкоплечий, животатий Севертека, тягнувши величезного портфеля, попрямував до кабінету, навалився на крісло, аж пружини заскрипіли.

— «Працюю...» Завжди він працює, ще з студентських літ! Тобі й померти ніколи буде,— видихнув Севертека, ставлячи портфеля на підлогу.

Скільки й пам'ятає його Максим Петрович — вони разом училися в університеті,— Севертека виділявся настирливим дотепуванням, через те ж і Севертекою став. Звуть його Грицьком, але, знайомлячись, він кожному переповідав анекдот: «Знаєте, як одна жінка говорила? Севертеко, Севертеко, чуєш, як смішно чоловіка звати — Грицько! Оце ж я й є». От його й прозвали Севертекою. Скоморошничав і тепер, хоча й став доцентом, та якщо колись це мало засвідчувати веселий характер, то згодом нібито прикривало глибоку натуру,— такий собі усний Вольтер чи Еразм Роттердамський. І найбільше кпинив із Максима Петровича саме за невилазну, каторжну працю.

— Ну, що нового, анахорете? Яку стрілу посилаєш у майбутнє?

— Та... застряв, як муха в патоці.

— А я тобі казав, і не раз, у такому розрізі: дай собі відітхнути, відпочинь!

— Коли б я тебе послухав, то... трилогії ще не було б і в зародку.

— Так життя ж минає, а Бальзаком все одно не станеш!

Максим Петрович ковзнув поглядом по густому йоржику товариша, досадливо поморщився. Наче й не дурний Севертека, а не розуміє, що другий Бальзак нікому не потрібен, а творча праця — то ж і є життя.

— Ну, знаєш...

— Знаю, знаю, мистецтво вимагає жертв. Але ж роками... та що я кажу, ось уже десятиліття ти прикутий до цього столу, як до галери! В такому розрізі.

Це мало означати турботу, вболівання, але Максим Петрович відчув якусь нещирість у голосі, награність, фальш. «Чи він мені заздрить? — подумав.— Відтоді, як перехопив Діану, йому не дає спокою моя «галера». Чому б то? Чи, може, прочитав про мене в Літературній Енциклопедії?

— А ти не чув про австралійського вченого Тейлора? Він витратив сорок шість років життя на пошуки первісних мурахів, і таки знайшов на півострові Ейр. Вважалося, що вони вимерли ще вісімдесят мільйонів років тому, і ось учений натрапив на кілька колоній живісіньких

«викопних» мурахів. Хіба це не взірець самозабуття у праці?

Севертека вибалушив на нього очі:

— На мурахів... у такому розрізі... майже півстоліття?! Жахливе марнотратство.

— Ні, це науковий подвиг. Знайдено ланочку еволюції біологічного виду. А це крок у пізнанні світу.

— Крок до істини? — подався вперед Севертека.— Так давно помічено: істина — у вині. Я й заїхав, розумієш, у такому розрізі.

Він діловито розкрив портфеля, вийняв одну по одній три пляшки з красивими етикетками — вино, горілка, коньяк — і поставив їх просто на аркуші рукопису, що встеляли стіл. Потім почав діставати згортки, в яких, певне, була закуска.

Максим Петрович зніяковіло дивився на товариша, не можучи збагнути, чого це він затіває учту. Севертека, помітивши розгубленість Максима Петровича, підморгнув:

— Діна ще дещо привезе, я дзвонив їй. Ми ж знаємо, ти чоловік не ресторанный, от і вирішили, в такому розрізі... Бо хіба ж у тебе, самітника, що-небудь є в холодильнику? Може, коробка скумбрії... Діна салат зробить, от і відзначимо.

Аж тепер до господаря дійшло: сьогодні день його народження. Але ж дата не кругла — шістдесят один... уже шістдесят один?

— А знаєш, Грицьку, все це... фікції, оці дати. Життя — суцільне, а ми ділимо його на якісь відтинки.

— Ти що, хочеш відкрутитися? — вирячився Севертека.— Нічого, брат, не вийде. Діна сказала...

Діна... Діана... зоря його юності, гострий щем серця. Може, через неї так і лишився самотній. Тонкі риси обличчя, дивовижні агатові очі з синім відтінком, неповторний грудний голос... Але ж з емоційної сфери усе це давно перейшло в пам'ять, і нехай собі там зберігається, навіщо ці збурення? Перегоріло, перетліло...

— Я хотів докінчити розділ. Раз життя коротшає, треба працювати інтенсивніше.

— Робочий день уже закінчився, Сізіфе. В тебе хоч є скатертину заслати стіл? Давай, поки приїде Діна...

Дивно, але Максим Петрович і собі заметушився, прибрав із столу папери, застелив його квітчастою клеїонкою, дістав із серванта чарки і бокали, поставив

пляшку шампанського. Перемовляючись із Грицьком, думав про Діану. Було трохи досадно, що перебили роботу, але терпка цікавість змушувала серце битися частіше. Діана, Діана... Хоча б не пропустити першої миті, коли зустрінуться їхні погляди — це враження найоб'єктивніше. І чого вона раптом... Чи хоче побачити, як постарів, подався супроти Грицька за останній рік? Хоча на шістдесятилітті не була,— сидючи в президії, він уважно дивився в зал і вже кого-кого, а їх із Севертекою помітив би.

Нарешті з'явилась, і перше враження було: гарна, ще зовсім не стара. Така, як колись, і не така... До кутків очей вчепились павутинки, обличчя прижухло, щоки втратили дівочу тужавість, але це таки вона. Тріщечки відкопилена нижня губа і зараз надає обличчю якогось торжествуючого виразу.

Миттева ніяковість була погамована, і ось вони вже заговорили, як і належить давнім друзям. Колись вона була веселою щебетухою, тепер її мова розважлива, некваплива, голос ніби аж погустішав. І пишна стала, як пава.

— То що, Максимку, перевалив за шостий десяток? Рости великий і мудрий! — Її ніжні пальці торкнулися його вух, легенько сіпнули вгору. В очах їй щось змигнуло, стріпнулись густі вії, і розчулений Максим Петрович прихилив її до себе та й діткнувся примхливих губ.

— Дякую, що ви з Грицьком згадали...

Севертека загукав:

— А він і забув! Сидить собі, пише, а я й кажу: істина, брат, у вині!..

Ступивши з тісного, пофарбованого у вишневе, коридора до просторої кімнати, яка правила Максимові Петровичу і за кабінет і за вітальню, Діна примружила очі, роздивилася.

— Ого! Тут зовсім інший світ! Лаокоон... А хто цей мореплавець? — вказала на картину.— Він що — прив'язаний до щогли?

— То Одиссей.

— Хороше в тебе товариство...— Діна перевела погляд на чоловіка.— А ти чого сидиш склавши руки? Бери он, там усе є для салату.

Севертека, дурнувато усміхаючись, ухопив сумку і пішов на кухню.

Після першого ж тосту, випитого за здоров'я іменинника, «нашого славного письменника», Севертека розпочав нові наскоки на «галеру», мовляв, пора економити енергію, більше і — головне — регулярно відпочивати, бо доробок уже ж є...

— Що ж то за будівничий, який вилежується в холодку, коли залишилося звести дах? — добродушно захищався Максим Петрович.— Та й взагалі, мислячий мозок ніколи не вимикається.

— Йому якби тільки відпочивати,— Діна кинула докірливий погляд на свого балакуна.— Колеги вже давно професорами стали, а ти... все стараєшся, щоб не старатись.

Севертека змовчав, налив собі коньяку, одним духом вимчав і взявся апетитно заїдати салатом.

— Ми в гостях у письменника,— провадила далі Діна.— Цікаво, про що ти зараз пишеш, Максиме?

— Ну, як тобі сказати.... Завершую останній роман трилогії. Сучасність.— Максим Петрович усміхнувся.— Взагалі, я все життя пишу про життя.

— А я всю дорогу писав би про дорогу,— вставив Севертека і, зиркнувши на дружину, докинув: — і про дорогу...

— А чи не міг би ти щось прочитати, ну... хоча б останнє речення, написане сьогодні,— Діна схилила голову набік, заглядаючи йому в очі.

Сивоусе обличчя Максима Петровича знову освітлила посмішка:

— Ось воно: «За всіх скажу, за всіх переболію...»

— Щось знайоме,— одірвався од тарілки з салатом Севертека.— Десь наче чув... у такому розрізі.

— Це слова Тичини,— кинув Максим Петрович.— Я взяв за епіграф.

— Звичайнісінькі слова,— замислено сказала Діна,— а який великий об'єм інформації!

— Та ще й якої інформації! — підхопив Максим Петрович.— У цій формулі сконденсоване життя й діяльність письменника...

— А фактично тут маємо всього три лексичні кристалики: «За всіх», «скажу» і «переболію». Оце компоновка!

— Пішла кібернетика...— Грицько хитнув головою у бік дружину.— Але ж художня література... Як її запрограмуєш?

Діана кинула на нього невдоволений погляд, знизала плечима:

— Сучасні електронні машини мають удосконалені процесори-блоки з асоціативною пам'яттю, здатні моделювати всякий процес, будь то безперервна розливка сталі чи робота мозку.

— Це дуже цікаво,— Максим Петрович простягнув руку за олівцем, хотів щось записати, але передумав.— Процесори... Їх що, навчили думати?

— Саме так. Це частина комп'ютера, яка викликає інструкції з оперативної пам'яті, аналізує, зіставляє і робить висновки. Хіба це не думання? Та ще й глибше, ніж у декого...

Помітивши, як скривився Грицько, Діана ґрунтовно, з подробицями розповіла про випробування найновішого електронно-думаючого комп'ютера «Сократ», призначеного для прогнозування суспільних явищ. «Сократові» вмонтували найскладніший, найкомпактніший процесор, зрештою, в нього все «най...» Останнє слово кібернетики!

— Одного тільки йому бракує — скромності, як і декому з людей... Я ввела в програму знаменитий Сократів афоризм: «Я знаю те, що я нічого не знаю», а цей наш категорично твердить: «Я знаю те, що я знаю все!»

— А може, й знає геть усе,— похмуро обізвався Севертека.— Хіба йому не під силу запам'ятати нашу Велику та ще й Британську Енциклопедію?

— Об'єм пам'яті — це, звичайно, важливо,— сказав Максим Петрович,— а от чи досягнуть електронні розумники такої глибини мислення, як людина, — в цьому я дуже сумніваюсь.

Підвівся і ввімкнув торшер біля журнального столика. М'яке золотаве світло наповнило кімнату, з присмерку вичіткувалась скульптурна група на тумбочці під стіною,— Лаокоон відчайдушно бореться зі зміями, і Одиссей ніби зворухнувся.

Грицько вказав на скульптуру ще й потряс пальцем:

— Оце ось залишиться навіки, доки й людство житиме, в такому розрізі... А книжки? Та промине, скажімо, сто тисяч років — кого читатимуть? А через мільйон? Адже накопичаться Гімалаї книжок! Та якби майбутня людина займалася лише літературою і нічим іншим, то самої бібліографії їй вистачило б на кілька життів. Література, скажімо, століття вкладеться в інформацію

на кілька рядків. Проблеми, тематика, загальний рівень, в такому розрізі. Он уже й тепер маємо дайджести.

— А я впевнений, що художні вершини залишаться, — Максим Петрович відкинувся на спинку стільця. — Гомер, Данте, Сервантес, Шевченко, Пушкін... А Шекспіра чи Гете хіба людство може забути? Їхнє світло дійде до самісіньких обріїв Часу, до найдалших поколінь. Гімалаї, кажеш? Але ж і мозок людини має невичерпні резерви!

— До того ж він ще буде підсилений електронікою, — додала Діна. — Усе вартісне матінка Історія зберігає.

— Я теж так думаю. Художня енергія не підвладна законові ентропії.

— Ну, хіба що окремі зразки... — Севертека спрямував свинцевий погляд на Максима Петровича. — А щодо наших сучасних, то, як казав той, не тратьте, куме, сили, спускайтеся на дно... забуття. В такому розрізі.

Максимові Петровичу стало досадно, що дався втягнути в оці просторікування. Футуролог знайшовся! Чи в нього комплекс неповноцінності? Раптом пригадалося: він, бідолаха, пробував писати, так-так, якимось хвалився, що «нашкрывав добрячу повість»...

— Я пишу сучасність і для сучасників, — сказав, може, трохи різкувато, — і на лаври не претендую.

— Не прибудняйся, ти вже двічі лауреат, ще й за третій роман одержиш — чого там... — ошкірився Севертека.

— Те приходить само... якщо в творі пульсує кров. Працюючи, ні про які премії не думаю.

Севертека іронічно підморгнув:

— Знаємо вашого брата, вам тільки медальки й сняться!

Максим Петрович нічого не сказав, лише знизав плечима.

— А я слухаю оце та й думаю: «Сократ» — ось хто може заглянути в майбутнє, — мрійливо сказала Діна.

— Ідея, — підтримав Севертека. — Ти програміст, тобі й перфокарти в руки!

— Але ж підготувати таку програму... — Діна тепло поглянула на Максима Петровича. — Ви навіть не уявляєте, як це складно.

— А чи не краще погадати на кавовій гуші? — усмінувся Максим Петрович. — Кажуть, якщо добре придивитися...

— Прогнозування — це, Максимку, наука. Правда, на такий довгий відрізок часу, як тисяча років, ми ще не пробували...

— Та й не треба Діно. Який сенс прогнозувати славу? Кожен з нас приліплений до свого часу...

— Сенс, може, й є, а от чи вийде? Чи впорається наш «Сократ» з такою тьмою різноманітних моделей? А вони ж виникатимуть, як лавина.

— Бачиш, він боїться, ха-ха-ха! — зареготав Севертека. — А чому б не приміряти костюма?

— Припини блазнювати, — Дініні губи гидливо скривилися, і чоловік одразу осікся. — Максим Лук — величина, яку можна вводити в програму... Краще розкоркуй шампанське, вип'ємо за його трилогію, щоб вона жила у віках!

— Дай боже нашому теляті вовка з'їсти, — Грицько-Севертека, вишкірюючи зуби, почав одкручувати сріблясту головку пляшки.

2

Максим Петрович розплющив очі і з несподіванки затаїв дух: рідні стіни, своя спальня! Ранне сонце сипле проміння на килим — палахкотять кольори, а в затінку біля штори — пейзаж Шовкуненка — яка прозора вода!

Лежав не зворухнувшись, щоб видиво не зникло. Справді, хіба він уже вдома?

Душу пройняло досі не знане відчуття: достеменно бачить обстановку своєї квартири і водночас усе це здається якимось нереальним, стороннім, точніше — ніби він сам тут сторонній, ніби його обступило марево, яке от-от розтане у синьому серпанку.

Проте марево не зникало, і вже наступної секунди він усвідомив, що й справді вдома, що Венеція була вчора, а сьогодні — Київ. Але оте миттєве відчуження від реальності вразило його, — враження було таке, ніби він заглянув сюди з іншого простору.

Незабаром усе стало на свої місця, мозок зафіксував звичайність обстановки, ба навіть буденність. Так, з аеропорту Бориспіль він добрався додому пізно, спав як мертвий, але втома і зараз відчувалася в усьому тілі. Заплющив очі, сподіваючись заснути ще, та де там, полежав трохи, мимоволі згадуючи епізоди

мандрівки до Італії, знайомства на симпозіумі, та й знову поглянув на повінь, уже освітлену сонцем. Може, мали рацію античні фів'яни, заборонивши художникам під загрозою смерті зображувати бридке, потворне і зобов'язавши їх подавати тільки прекрасне? Як гарно змальовано старі дерева, весняну воду! Яка це насолода для душі! Якось такою повинню вони милувалися в Кончі-Заспі удвох з Діаною, ще студентами... Немов сон — і поблиск очей, і дотики рук, і п'яний стан ейфорії. Щось давно не обзивається Діана, уже років два, ото як подзвонила, що працює над програмою, і більше не нагадує про себе. Перекласти літературні явища на двоїсту мову перфокарт — чи не сізіфова це робота? Ну, та нехай собі...

Не хотілося залишати угрітого ліжка, отак би лежав та згадував далекі роки, усе своє життя. «Згадувати життя? Що це зі мною? Адже я ще живу, я ще в його потоці і воно в мені!»

Отак подумавши, змусив себе підвестися — адже починався робочий день. Робочий... Максим Петрович гірко всміхнувся: відтоді, як закінчив трилогію, відчув себе за бортом. Поставив останню крапку і неначе пустився берега, опинився в якомусь вакуумі. Втішав себе, що це тимчасове, писав статті, есе, але добре усвідомлював, що це тільки видимість роботи, інерція, що головне в житті він уже завершив. Коли з видавництва принесли добре оформлену трилогію, не мав уже сили радіти, був до краю вичерпаний. Розумів, що це радісна подія, але на емоції не спромігся, тільки досадливо хмурих брови. На запитання — як він себе відчуває, відповів:

— Та отак, як стара полуторка, в якій пального лишилося на денці.

Поголився, холодною водою освіжив голову, зварив на сніданок яйце, змолот кави... Та що б не робив, мозок підкидав йому хаотичні картини спогадів, і це непокоїло, викликало якусь невиразну тугу. Надумав ближчими днями поїхати на село до родичів — там тихо, гарно, там він набереться сили. Само собою розумілося, що ближчі дні в нього будуть. Але ж можуть і не бути?

Спустився ліфтом униз і видобув із скриньки цілий оберемок листів і газет. Читання пошти — то для нього приємні години, особливо тепер, коли він завершив «головне завдання життя». В цей час він розмовляє з читачами, за рядками листів намагається уявити живу лю-

дину, її обличчя, очі. Ось учителька пише... Яке несподіване сприйняття образу старої трудівниці! Треба буде надіслати їй книжку з автографом... Яка адреса? Кременець... Цікаво б з'їздити... О, Севертека! Що сталося? Прочитаю опісля всіх. Але й опісля чомусь не хотілось брати того конверта до рук.

Увімкнув телевізора — молода гарна дівчина ходила по саду і тихо співала. Приємний грудний голос заспокоював, улагоднював душу, і Максим Петрович, відкинувшись у кріслі, відчув, як спадає напруга. Та цілком віддатись насолоді не міг, почав міркувати: чим зумовлюється емоційний вплив музики? Чи не ритмами... якщо вони співзвучні біоритмам людського організму? Своєрідний контрапункт, суголосся... Згадав Тичину. Світлий, оригінальний геній... Сьогодні треба обов'язково попрацювати над замітками про його «Симфонію». Почав одразу після третьої книжки роману, але робота посувається повільно, занадто повільно...

Грицьків лист чомусь дратував. Ну, що йому треба?

Розірвав конверта. «Подзвони, а то я не знаю, коли ти прийдеш. Є невеличка справа». Ребус... Казав би одразу, а то...

Переборюючи внутрішній спротив, подзвонив.

— Оце здорово! Значить, ти вже дома? — оглушливо загукав Севертека. — Прискочу ненадовго. А Діна ще не була?

Дивні сучасні лицарі під черевиком — без своєї повелительки і не дихне.

Ставлячи на столик машинку, з подивом відзначив, що вона значно поважчала. А написавши кілька відповідей читачам, відчув біль у лівому міжребер'ї і під лопаткою. Подумав, що дорога все-таки стомлива, мабуть, треба полежати ще, відпочити. Почовгав до входних дверей, відімкнув, щоб не вставати, коли прийде Грицько. Поставив телефонний апарат на канапу і приліг не роздягаючись. Біль не стихав. Чи серце? Але ж воно ніколи не боліло, жодного разу... Може, отак і приходить смерть? Він описував смерть, але сам не відчував її подиху. Цікаво... Шкода тільки, що багато задумів так і лишиться... А може, це тільки легка недуга. На жаль, мозок приховує інформацію про внутрішні процеси в організмі. Чи це потрібно, щоб людина не замкнулася в собі, а спрямувала свій інтелект на зовнішній світ? О, ні, Сократ не хизувався, коли казав, що знає

те, що нічого не знає. Свою таїну Природа тримає за сімома замками...

Задзеленчав дзвоник. Певне, Грицько, зараз наляже на двері, о, вже зайшов.

— В тебе що — день відчинених дверей? — Грицьків голос до болю залящав у вухах. — А чого це ти лежиш?

— Щось трохи занедужав.

— Кінь би сміявся: Максим Лук занедужав! То, мабуть, з дороги. Як поїздка за кордон? Читав, читав повідомлення. Та ти лежи, якщо перевтомився, а я ось трохи в кріслі посиджу. Еге, роки, брат, беруть своє. Це ж тобі вже до сімдесяти добирається? Дадуть Героя, от згадаєш мое слово! На зло тому Дініному «Сократу».

Максим Петрович кинув запитливий погляд: мовляв, про що ти?

— Ну, цьому, електронному ясновидцю. Тобі Діна не казала?

— Ні. А що сталося?

— Вона ж, після того, як ото в тебе була розмова, склала програму на тисячу років, ну, модель слави. Письменники, учені, художники, композитори, — хто протримається до третього тисячоліття... — Грицько засовався у кріслі, одвів очі набік, прицмокнув. — Розумієш, «Сократ» вивів соціально-художню значущість... В такому розрізі. На жаль, ти не пройшов далі нашого сторіччя.

Максим Петрович болісно усміхнувся:

— І то добре. А взагалі, Грицьку, це мені цілком байдуже. Не про славу треба думати, працюючи в мистецтві, а про свій народ.

— Та це я згадав між іншим, ти не зважай... Мене турбують справи сьогоденні. Розумієш... — Хотів сказати, що Діна розлучилася з ним, і він забрався з квартири, але чомусь прикусив язика. — Хотів розжитися в тебе на якусь сотню... В такому розрізі.

— Подай, будь ласка, піджак.

Грицько жваво, як для його комплекції, підхопився і згріб піджака, що висів на стільці біля столу.

Максим Петрович дістав з бокової кишені блокнота і вийняв з нього чотири купюри по двадцять п'ять карбованців. Метке Севертекове око помітило, що там ще лишилося багато, і чоловік аж зітхнув, — ех, мало попросив...

— Дякую, старигане, виручив. Розумієш, витратився на меблю та ще дещо... в такому розрізі.

— Дрібниці,— пересилюючи біль, сказав Максим Петрович.

Грицько помітив болісну гримасу, простяг руку до телефону:

— Може, викликати «швидку»?

— Поки що не треба. Ти тільки причини двері, не заклацуй.

— Когось чекаєш?

— На всяк випадок. А якщо смерть прийде, то їй замки ніпочім.

— Ти того, не жартуй в такому розрізі. Ну, будь.

Максим Петрович полежав ще з годину. Біль затих. Тоді поволеньки підвівся, пройшов до книжкової шафи, узяв симфонію Тичини «Сковорода» і сів за письмовий стіл. Розгорнув навмання, і перші ж рядки, що потрапили на очі, сяйнули, як магічний кристал:

Поле, поле!

Яке воно кругле!

Яке воно просте і довершене —
поле!

...І понад гречкою бриніння бджіл,

а ще отари понад лісом,

і Києва далекого торжественність нагорна,—

усе, усе в природі каже:

пізнай себе самого, пізнай.

Максим Петрович підпер руками голову і заплющив очі. «От якби хмариною понад тими полями»,— з'явилась і розтанула думка. Хоч очі були заплющені, сяйво не зникало, і останні слова чітко закарбувалися на сітківці, зазвучали хоралом:

пізнай себе самого, пізнай...

Почувався легко, ніби в невагомості, та раптом виник різкий шум, у вухах і скронях стало повно шуму, наче поруч рушила електричка.

Може, через той шум він і не почув, як зайшла Діана. Збентежена жінка, зупинившись на порозі кабінету, похапцем вийняла із сумки якісь папери. Один аркуш висковзнув у неї з рук, піймала, наче білого птаха, піднесла вгору.

— Це ось, Максимку, тобі від «Сократа». Перша тисяча років — твоя! Чуєш, твоя! Нетлінне сяйво золоте, як сказав поет. А Севертека із заздросів...

Мовчанка і непорушність господаря здивували. Чи задрімав?

Легенько торкнулась плеча і скрикнула. Максим Лук був мертвий. Книги, які він створив, житимуть тисячоліття, а він сам...

Як не намагалася Діана стриматись, спазми здушили горло, і вона дала волю сльозам.

З М І С Т

Космічний Гольфстрім. *Повість* 3

О П О В І Д А Н Н Я

Експеримент «Корона»	117
Казус лінгва	125
Подарунок телепата	131
Брате мій, Орле	140
Ното повус	152
Юнак з моря	171
Доля «Оракула»	188
Детектор Часу	201
Модель слави	210

Васи́лий Па́влович Бере́жний

КОСМИЧЕСКИЙ ГОЛЬФСТРИМ

Повесть и рассказы

Издательство «Радянський письменник»

(На українском языке)

Редактор *П. С. Шарандак*

Художник *А. М. Гаранжа*

Художній редактор *Д. О. Лукомський*

Технічний редактор *В. В. Чала*

Коректор *А. М. Голик*

Інформ. бланк № 776

Здано на виробництво 02.10.79. Підписано до друку 21.02.80. БФ 32766
Папір друк. № 2. Літературна гарнітура. Високий друк.
Формат 84×108¹/₃₂. 7,0 фіз.-друк. арк., 11,76 ум.-друк. арк., 12,06 обл.-
вид. арк. Тираж 65 000 пр. Зам. 9-444. Ціна в оправі 90 к. «Радян-
ський письменник», Київ, бульвар Лесі Українки, 20. Книжкова
фабрика імені М. В. Фрунзе республіканського виробничого об'єд-
нання «Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР, Харків, Донець-Захар-
жевська, 6/8.

Б48 Бережний В. П.

**Космічний Гольфстрім: Повесть та оповідання.—
К.: Рад. письменник, 1980.—223 с., іл.**

Відомий український фантаст присвятив свою книгу необмеженим
можливостям дослідження космосу, видатним відкриттям науки, між-
народному співробітництву в галузі астронавтики.

Б $\frac{70303-049}{M223(04)-80}$ 17-80. 4702590200

У2

90 к.

